

Ο ΜΕΝΤΩΡ

ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΚΟ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΟΔΙΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΕΥΧΟΣ
ΑΦΙΕΡΩΜΕΝΟ
ΣΤΑ 170 ΧΡΟΝΙΑ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Τὰ διαφεύγοντα τοὺς πολλοὺς, ὑφ' ἑτέρων δ' εἰρημένα σποράδην ἢ πρὸς ἀναθήμασιν ἢ ψηφίσμασιν εὐρημένα παλαιοῖς πεπεύραμαι συναγαγεῖν, οὐ τὴν ἄχρηστον ἀθροίζων ἱστορίαν, ἀλλὰ τὴν πρὸς κατανόησιν ἡθους καὶ τρόπου παραδιδούς.

Πλουτ. Νικίας 1, 5

Ο ΜΕΝΤΩΡ, Χρονογραφικὸ καὶ Ἱστοριοδικικὸ Δελτίο τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας, ἐκδίδεται τὸν Ἀπρίλιο, Ἰούνιο, Ὀκτώβριο καὶ Δεκέμβριο κάθε ἔτους μὲ τὴν ἐπιμέλεια τοῦ ΓΕΝΙΚΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΕΩΣ

Σ' ΑΥΤΟ ΤΟ ΤΕΥΧΟΣ:

Πρὸς τοὺς Ἐταίρους: 1-8 • ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Χ. ΠΕΤΡΑΚΟΥ, Τὰ 170 χρόνια τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας: 9-59 • Ἐξηγήσεις: 60-70 • Πίνακας ὀνομάτων: 71-80.

Ἐκδοτικὴ φροντίδα Ἐλευθερίας Κονδυλάκη Κόντου

ISSN 1105-7181

© Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία, Πανεπιστημίου 22, 106 72 Ἀθήναι
Fax 210 3644996 • τηλ. 210 3625531 • archetai@otenet.gr • www.archetai.gr

Ο ΜΕΝΤΩΡ

ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΚΟ ΚΑΙ ΙΣΤΟΡΙΟΔΙΦΙΚΟ ΔΕΛΤΙΟ
ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΕΤΟΣ ΕΙΚΟΣΤΟ • ΤΕΥΧΟΣ 82 • ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2007

Πρὸς τοὺς Ἑταίρους

Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΣΤΗΝ ΕΡΕΥΝΑ ΚΑΙ ΤΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ

Μία ἀπὸ τὲς σημαντικὲς στιγμὲς τῆς ἱστορίας τοῦ ἑλληνικοῦ κράτους εἶναι ἡ ἴδρυση τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1837. Μὲ ἔναυσμα τὸν ρομαντικὸ κλασικισμὸ ἐνὸς Ἑλλῆνος τοῦ Ἐξωτερικοῦ, τοῦ Κωνσταντίνου Μπέλιου, μὴ ὀμάδα λογίων, μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Ἀλέξανδρο Ρίζο Ραγκαβῆ καὶ τὸν Κυριακὸ Πιπτάκη ἴδρυσαν ἕνα σωματεῖο ποὺ ἔχει συμπληρώσει 170 χρόνια συνεχοῦς δράσης ὑπὲρ τῶν ἀρχαίων, τοῦ τόπου καὶ τῆς ἐπιστήμης.

Οἱ ἀρχικοὶ σκοποὶ τῆς Ἑταιρείας ἐλάμβαναν κατεῦθνη ἀνάλογη πρὸς τὸν ἐρασιπνευσμὸ τῶν πρώτων διοικήσεών της καὶ πρὸς τοὺς ἰοχνοὺς πόρους της. Παρὰ ταῦτα ἐξ ἀρχῆς τέθηκε ὡς κύριος σκοπὸς ἡ ἀποκάλυψη τῶν ἀρχαίων τῆς Ἀθήνας καὶ ἡ κατὰ τὸ δυνατὸν ἐξασφάλισή τους. Κατὰ τὸ πρῶτο μιὰ αἰ. ἡ οἰκοδόμησις τῆς πόλης εἶχε ἤπιο χαρακτῆρα ἀπὸ ἄποψη μεγέθους καὶ ἡ μονομελῆς Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία δὲν ἀνησυχῶσε γιὰ τὰ σπύτια ποὺ χιτίζονταν. Ἡ Ἑταιρεία ὅμως θεωροῦσε ὅτι τῆς ἀποκάλυψης τῶν ἀρχαίων ἔπρεπε νὰ προηγεῖται κτήσις τοῦ χώρου ὅπου αὐτὰ βρίσκονταν. Μὴ ἔχοντας κρατικὴ ἐξουσία, ὅπως ἡ Ὑπηρεσία,

υποχρεώθηκε να αγοράζει τα γήπεδα στα όποια ἔκαμε τὶς ἔρευνές της. Αὐτὸ ἐξηγεῖ καὶ τὸ ὅτι οἱ περισσότεροι χῶροι τῶν ἀνασκαφῶν τῆς Ἑταιρείας βρίσκονται στὴν κατοχὴ τοῦ Κράτους ἐνῶ οἱ ἀνασκαφές τῆς Ὑψηρεσίας, οἱ περισσότερες, χάθηκαν.

Στὴν Ἀθήνα τοῦ 1837 σύμβολο τῆς ἐλευθερίας, πὺ μὲν μόλις εἶχε ἀνακτηθεῖ, ἦταν ἡ Ἀκρόπολι καὶ τὰ μνημεῖα της. Ἀπὸ αὐτὸν τὸν γιγαντιαῖο χῶρο ἄρχισαν οἱ προσπάθειες τῆς Ἑταιρείας πὺ κράτησαν πολλὰ δεκαετίες. Μὲ τὸν Πιπτάκη, τὸν Εὐστρατιάδη καὶ τὸν Καββαδία ἐγινε ἡ κάθαρση τοῦ Βράχου, κατεδάφιση δηλαδὴ τῶν μεσαιωνικῶν κτιομάτων καὶ ἐκείνων τῆς τουρκοκρατίας. Τὸ ἔργο αὐτὸ κατηγορήθηκε ἀλλὰ ἦταν σύμφωνο μὲ τὴν ἰδεολογία τῆς τότε κοινωνίας πὺ ἤθελε τὰ θεμέλια της νὰ στηρίζονται στὸν 5ο καὶ τὸν 4ο αἰῶνα. Δὲν μπορούμε νὰ κατακρίνομε αὐτοὺς πὺ ἐμπνεύστηκαν καὶ ἔφεραν οὐ πέρασ τὴν ἀνασκαφὴ τῆς Ἀκρόπολις. Ἐνεργοῦσαν σύμφωνα μὲ πεποιθήσεις πὺ καὶ σήμερα πολλοὶ τὶς ἀσπάζονται.

Τὸ 1851 ἡ Ἑταιρεία, πὺ ἔχει κατορθώσει νὰ ἀποκτήσει λίγες μετοχές τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς, ἀγοράζει τὸ πρῶτο ἀκίνητο μὲ σκοπὸ τὴν ἀνασκαφὴ του. Εἶναι ἡ λεγόμενη οἰκία Ψωμᾶ, στὴν περιοχὴ τῆς ἀρχαίας Ἀγορᾶς, στὸν χῶρο τοῦ μεταγενέστερου τείχους τῆς Ἀθήνας. Τὸ σπῖτι αὐτὸ εἶναι ἡ ἀρχὴ μιᾶς τεράστιας ἐπιχείρησης διάσωσης τῶν ἀρχαιολογικῶν χώρων τῆς Ἀθήνας πὺ ἐπεκτάθηκε οὐ γὰρ οὐ γὰρ σ' ὀλόκληρη τὴν Ἑλλάδα καὶ συνεχίζεται ἔως σήμερα.

Οἱ ἱστορικὲς περιπέτειες τοῦ κράτους ἐπέδρασαν καὶ στὴ δραστηριότητα τῆς νεαρῆς Ἑταιρείας, ἡ ὁποία ἐκδηλωνόταν ἀτακτα καὶ μὲ ἀρκετὴ σύγχυση πὺ δικαιολογεῖται ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο τῆς γνώσης τῆς ἀθηναϊκῆς τοπογραφίας τῆς ἐποχῆς. Ὅταν ὅμως, τὸ 1859, ἀνέλαβε τὴ γραμματεία της ὁ Στέφανος Α. Κουμανούδης, ἄρχισε νὰ ἐφαρμόζεται οὐστηματικὸ πρόγραμμα ἀνασκαφῆς τῆς ἀρχαίας Ἀθήνας, ἡ ὁποία τότε καλυπτόταν εἴτε ἀπὸ μικρὰ ἰδιωτικὰ σπῖτια πὺ ἔδιναν τὴ θέση τους οὐ μεγαλύτερα, εἴτε ἀπὸ ἀγροὺς καὶ περιβόλια πὺ προμήθεναν στὴν πόλη λαχανικὰ καὶ δημητριακὰ. Τὸ 1859 ἡ πρώτη ἀνασκαφὴ τοῦ Κουμανούδη γίνεται στὴν καρδιὰ τῆς ἀρχαίας Ἀθήνας, στὸν χῶρο τῆς στοᾶς τοῦ Ἀπιάλου. Σπῖτια βρίσκονταν χιομένα ἐπάνω στὸ μνημεῖο καὶ μία ἐκκλησία, ἡ Παναγὰ ἡ Πυργιώτισσα.

Πρέπει να σαφηνιστεί, ότι οι πρώτοι μας αρχαιολόγοι, μεταξύ των οποίων και ο Στέφανος Κουμανούδης, έκαναν πολλές φορές ανασκαφές μη γνωρίζοντας ποιόν τόπο της Αθήνας έρευνούσαν. Χρειάστηκε να βρεθεί το ενεπίγραφο έπιτύλιο της στοάς του Απιάλου για να γίνει αντιληπτό ότι βρισκόταν ή Έταιρεία στην αγορά της Αθήνας και το ανάγλυφο του Δεξίλεω για να καταλάβει ο Αθανάσιος Ρουσόπουλος ότι έρευνούσε τόν Κεραμεικό.

Η πολιτική της δέσμευσης, με ανασκαφές, εκτάσεων μέσα στην πόλη συνεχίστηκε με ρυθμό που γινόταν έντονότερος. Το 1859 έγιναν έρευνες ανατολικά του πύργου των Ανέμων και στο Διονυσιακό θέατρο, το οποίο ήταν χωράφι. Το 1863 άρχισε ή ανασκαφή της γειτονικής στο θέατρο στοάς του Εὐμένους και το 1864 του Κεραμεικού. Άρχισαν λοιπόν να δημιουργούνται νησίδες μέσα στην πόλη, γύρω από την Ακρόπολη, νησίδες οι οποίες θα πολλαπλασιαστούν και θα παραμείνουν έως σήμερα άπαραβίαστες.

Σιγά σιγά ή Έταιρεία άπλωνε τή δραστηριότητά της και έξω από την Αθήνα. Τοῦτο έγινε δυνατό με την ίδρυση, το 1874, λαχείου υπέρ των αρχαιοτήτων και με την αύξηση των πόρων της οι οποίοι έως τότε ήσαν εξαρτημένοι από την γενναιοδωρία των Ελλήνων, της Ελλάδος και του Έξωτερικού, από τή Ρωσία έως τις Ινδίες.

Η Έλευσίνα υπήρξε ένα από τα μεγάλα κατορθώματα της Έταιρείας. Χρόνια πριν αρχίσει ή ανασκαφή γίνονταν διαπραγματεύσεις με τούς κατοίκους του χωριού που κατείχε τόν χώρο του ιεροῦ της Δήμητρος, διαπραγματεύσεις που άκολουθούσαν από αγορές σπιτιών και κατεδαφίσεις. Δεν πρέπει να λημονεῖται, ότι το μεγαλύτερο εμπόδιο στην αποκάλυψη και την προστασία των αρχαίων είναι τα συμφέροντα των ιδιωτών οι οποίοι δεν επέτρεπαν ούτε επιτρέπουν, στην Έταιρεία τουλάχιστον, οιαδήποτε επέμβαση στην ιδιωτική περιουσία χωρίς την από πριν καταβολή της νόμιμης αποζημίωσης. Ο χώρος του ιεροῦ της Δήμητρος αν σώζεται σήμερα, παρά την πολιορκία του από την πόλη της Έλευσίνος και το έργοστάσιο των τοιμέντων, στην Έταιρεία όφείλεται. Φυσικά το έργο αυτό, της απαλλοτρίωσης μεγάλων εκτάσεων με αρχαία, θα μπορούσε να γίνεται συνολικά και σε σύντομο χρόνο από το κράτος. Αν δεν έγινε, ή δεν γίνεται, δεν όφείλεται σε έλλειψη πόρων, ειδικῶς μετά το 1960, άφ' ότου ή Υπηρεσία προικίστηκε με άνε-

ξάντλητες οικονομικὲς δυνατότητες, ἀλλὰ ὀφείλεται στὴν κομματικὴ φόβια, ὅτι δυοαρεστοῦνται ὀπαδοί. Τοῦτο συμβαίνει καὶ σήμερα, μάλιστα στὴν Ἀθήνα. Ἡ ἐνοποίηση τῶν ἀρχαιολογικῶν τῆς χώρων θὰ μείνει εἰκονικὴ, γιὰτὶ δὲν γίνονται οἱ ἀναγκαῖες ἀπαλλοτριώσεις, καὶ οὔτε ὑπάρχει σκέψη ἢ διάθεση γι' αὐτό.

Χρειάστηκε μὲν μεγάλη καταστροφὴ, ἢ πυρκαγιὰ τῆς ἀγορᾶς τῆς Ἀθήνας, τὸ 1884, γὰρ νὰ γίνει δυνατὴ ἡ ἀποκάλυψη τῆς ἀγορᾶς τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων. Τὰ ἐμπόδια ποὺ πρόβαλλαν κατὰ τὴν ἀνασκαφὴ τῆς ὁ δῆμος καὶ οἱ ἰδιῶτες ἦσαν τόσο μεγάλα, ὥστε πέρασαν χρόνια γὰρ νὰ ἀποκαλυφθοῦν τὰ εῤεῖπια ποὺ βλέπουμε σήμερα. Τὸ ἔργο ἔμεινε ἡμιτελὲς καὶ χωρὶς ἐλπίδα ὀλοκλήρωσός του. Ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Ἀδριανοῦ ποὺ περιλαμβάνεται στὸν χῶρο τῆς καμένης ἀγορᾶς χωρίζεται ἀκόμη ἀπὸ τὴν ρωμαϊκὴ ἀγορὰ μ' ἓνα τμήμα τῆς πόλης, ὄχι ζωτικὸ γιὰ τὴ σημερινὴ Ἀθήνα καὶ μὲ μικρὴ κυκλοφορία τροχοφόρων. Ἐνας αἰῶνας καὶ πλέον ἔχει περάσει καὶ ἡ ἀνασκαφὴ μένει ἀσυμπλήρωτη. Ἴσως δὲν ἔπρεπε νὰ ἀντιταχθεῖ ἡ Ἐταιρεία, κατὰ τὴν Κατοχὴ, στὴν ἀξίωση τῶν Ἰταλῶν νὰ φέρουν αὐτοὶ οὐ πέρασ τὴν ἔρευνα.

Τὸ Ὀλυμπεῖο, μέγας ζωτικὸς χῶρος τῆς Ἀθήνας, συνέχεια τοῦ Κήπου καὶ προέκταση τοῦ Ἀρδητιοῦ, τοῦ σταδίου καὶ τοῦ νεκροταφείου ὑπῆρξε μία ἀπὸ τὶς φροντίδες τῆς Ἐταιρείας. Χρειάστηκαν προσπάθειες πολλῶν ἐτῶν γιὰ τὴν κάθαρση τοῦ χώρου καὶ τὴ διατήρησή του οὐ τόσο ἔκταση. Ἡ πίεση τῆς σημερινῆς πόλης τοῦ ἀφαίρεσε τὸν Ἰλιό, ἀφήνοντας μόνον ἓνα σπάραγμα στὴν Ἁγία Φωτεινὴ.

Μὲ τὰ χρόνια ποὺ περνοῦσαν ἡ δραστηριότητα τῆς Ἐταιρείας ἔξω ἀπὸ τὴν Ἀθήνα γινόταν ὀλοένα καὶ μεγαλύτερη. Τὰ μεγάλα ἱερὰ τῆς Ἀττικῆς, ἐκτὸς τῆς Ἐλευσίνος γιὰ τὴν ὁποία ἔγνε λόγος, Ἀμφιάρειο, Βραυράν, Θορικὸς, Ραμνοῦς, Σούνιο εἶναι δικές τῆς ἀνασκαφές. Στὴν Πελοπόννησο, μὲ κορωνίδα τὴν Ἐπίδαυρο καὶ τὶς Μυκῆνες ἐρεύνησε καὶ ἔσωσε ἀκόμη τὶς Ἀμύκλες, τὸ Βαφειό, τὴ Λυκόσουρα, τὴ Στύμφαλο, τὴν ἀπέραντη Μεσοσήνη, τὸν Μυσιρᾶ, τὴ Σικυῶνα, τὴ Σπάρτη, τὸ Λέχαιο, τὴν Τίρυνθα, τὴ Φιγάλεια. Στὴ Στερεὰ Ἑλλάδα ἐξέχουν ἡ Αἰλίδα, ὁ Γλας, ἡ Χαϊρώνεια, ὁ Θέρμος. Εἶναι μόνον τὰ κέντρα, ποὺ συνοδεύονται ἀπὸ ἑκατοντάδες μικρότερες ἢ καὶ πολὺ μεγάλες ἀνασκαφές, ὅπως τῆς Τανάγρας ἀπὸ τὸν Σταματάκη. Στὴ Θεσσαλία ἡ Δημητριάς,

οί Φθιώτιδες Θήβες μετὸ Διμήνι καὶ τὸ Σέοκλο. Στὴν Ἠπειροῦ ἢ Δωδώνη, ἢ Κασσώπη, ἢ Νικόπολη εἶναι τρεῖς μόνον μεγάλοι χῶροι. Στὴ Μακεδονία ἢ Ἀμφίπολη, ἢ Βεργίνα, ἢ Πέλλα, οἱ Φίλιπποι ἀνήκουν σὺν ἐνεργητικὸν τῆς Ἐταιρείας, καὶ σὴν Θράκη τὰ Ἀβδηρα καὶ ἡ Μεσημβρία.

Γιὰ νὰ κλείσει ἡ ἀνιαρὴ ἀπαρίθμηση μνημονεύονται λίγα νησιά. Ἡ Εὐβοία πρώτη, μετὰ τὴν ἐκτεταμένον ἀνασκαφῶν τῆς Ἐρέτριας, ἢ Σύρος, ἢ Θήρα, ἢ Κρήτη μετὰ τὴν Ἀρχάνες, τὴν Ζάκρο καὶ τὴν Σύμη, ἢ Νάξος, ἢ Πάρος, ἢ Τήνος. Ἀξίζει ἀκόμη νὰ θυμίσω ὅτι ἐξέτεινε ἡ Ἐταιρεία τὴ δραστηριότητά της καὶ σὴν Μικρὰ Ἀσία κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἑλληνικῆς κατοχῆς, σὴν Ἐφεσο, σὴν Κλαζομενῆς κ.ά.

Ἡ Ἑλλάδα τοῦ 1837 ἦταν χώρα χωρὶς παράδοση σεβασμοῦ τῶν μνημείων. Ἀντίθετα, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Μεγάλου Θεοδοσίου καὶ τοῦ Ἀρκαδίου εἶχε παράδοση καταστροφῆς τῶν ἀρχαίων. Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία ἐμπνευμένη ἀπὸ τὸν κλασικισμό, ἔναντι κλασικισμὸν ποὺ μερικῶς δεκαετίες ἀργότερα τὴν ἔφερε σὴν μεριὰ τῆς ἀντίδρασης χωρὶς νὰ βλάψει τὸ ἔργο της, κατόρθωσε νὰ καλλιέργησεν ὅσον μεγάλο μέρος τῶν ἑλλήνων τὸν σεβασμὸν πρὸς τὰ ἀρχαῖα. Ὁ σεβασμὸς αὐτὸς δὲν γεννήθηκε αὐτόματα καὶ σὴν ἴδια. Ξεκίνησεν ἀπὸ τὸν ἄκρατον κλασικισμόν καὶ τὴν τάσην ἐπανόδου σὴν μορφῶν καὶ σὴν ἰδεῶν τῆς 5ου αἰῶνα καὶ σὴν δρόμον, ἀρκετὰ ἀργά, ἀγκάλιασε καὶ τὰ μεσαιωνικὰ μνημεῖα. Ἦταν αὐτὴ ποὺ ἔστειλε ἀποστολὴν σὴν Βόρειον Ἠπειροῦ γιὰ νὰ φωτογραφίσει καὶ νὰ περιγράψει τὴν ἐκκλησίαν της, αὐτὴ ποὺ ἔκαμε ἀνασκαφῶν σὴν νέες χῶρες μετὰ τοὺς Βαλκανικοὺς, αὐτὴ ποὺ ἀνέλαβε τὸ ἔργο τῆς ὀνοματοθεσίας τῆς Βόρειας Ἑλλάδος, αὐτὴ ποὺ ἔκαμε ἀνασκαφῶν σὴν Κλαζομενῆς ἐνῶ οἱ Τούρκοι εἶχαν φθάσει σὴν Σμύρνη.

Πιθανῶς ἂν ἡ Ἐταιρεία δὲν εἶχε δημιουργηθεῖ τὸ 1837, θὰ εἶχε ἰδρυθεῖ λίγα χρόνια ἀργότερα κάποια ἄλλη. Τοῦτο ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι ἡ πορεία τοῦ δευτέρου φανταστικοῦ ιδρύματος θὰ ἦταν ἡ ἴδια ἢ καλύτερη. Μιὰ τέτοια Ἐταιρεία, τῶν Φιλαρχαίων, ἰδρύθηκε καὶ ἀπέτυχε.

Ἡ πάροδος τοῦ χρόνου δὲν βελτιώνει τὰ πράγματα, ὡς πρὸς τὰ μνημεῖα τουλάχιστον. Μάρτυρες εἶναι τὰ ὅσα συμβαίνουν σὴν χρόνια μας. Χρειάστηκε νὰ μάχεται σύσσωμη ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία, ὄχι πάντα μετὰ ἐπιτυχία, γιὰ τὴ σήραγγα κάτω ἀπὸ τὸν Κεραμεικόν,

για τον λόφο Σάγαμι στα Σπάτα, για το γυμνάσιο στην πλατεία Ρηγίλλης, για τον Μαραθώνα, για τα αρχαία σιού Μακρυγιάννη. Σε όλες τις περιπτώσεις δεν πρόκειται για αρχαία που βρέθηκαν κάτω από τα σπύτια των φτωχών όπως στην Αγορά και την Έλευσίνα, άρα δεν υπάρχει αρνητική κοινωνική πίεση. Πρόκειται για χώρους που ανήκουν στο κράτος. Ολόκληρη η ελληνική κοινωνία δεν μπόρεσε να τους γλυτώσει από την αναπόφευκτη μοίρα τους, όπως δεν γλύτωσε την Ψυτάλεια· για εκείνη μάλιστα κανείς, σχεδόν κανείς, δεν συγκινήθηκε. Η Αρχαιολογική Έταιρεία όμως κατόρθωσε να διασώσει τους χώρους που μας παρέδωσε, πολεμώντας με την αμάθεια και την πρόληψη, ξεσηκώνοντας τους χωρικούς. Ποιός είναι ο λόγος για τον οποίο τα κατορθώματα του παρελθόντος δεν επαναλαμβάνονται, δεν δημιουργούνται δηλαδή νέοι μεγάλοι χώροι; Γιατί μόνη η Έταιρεία, μόνη μέσα σ' όλα τα ελληνικά πνευματικά ιδρύματα, χαρακτηρίστηκε ως γεραρά; Ήταν ο χαρακτηρισμός αυτός κοινή αντίληψη των ανθρώπων, και της αποδόθηκε κάποια στιγμή, όταν η Έταιρεία είχε ταυτιστεί στη συνείδηση των Ελλήνων με το έθνικό, δηλαδή το κοινωνικά υπέ-

Ό λόγος για τον οποίο δεν επαναλαμβάνεται το παρελθόν της Έταιρείας από εκείνους που πήραν σιγά σιγά τη θέση της, είναι η έλλειψη σκοπού στους σημερινούς ανθρώπους που ασχολούνται με τα μνημεία, κράτος και λοιπά ιδρύματα, ή έλλειψη πίστης δηλαδή σ' αυτό που έχουν αναλάβει να κάνουν. Η Αρχαιολογική Έταιρεία είχε και έχει αυτό το πολύτιμο χαρακτηριστικό. Οι επιδιώξεις της τείνουν πάντα σε ένα σημείο, τη διάσωση των μνημείων και των τόπων και τη μελέτη τους. Μπορεί κατά καιρούς οι προτιμήσεις της να αλλάζουν ή να ενισχύεται κάτι περισσότερο. Η ουσία παραμένει πάντα η ίδια. Σκοποὶ ἀπαλλαγμένοι ἀπὸ ἰδιοτέλεια καὶ προσωπικὴ φιλοδοξία πλὴν τῆς ἐπιστημονικῆς. Η σχετικὴ μονιμότητα τῆς διοίκησός της, ἔστω κι ἂν αὐτὴ ἡ μονιμότητα δὲν ἀρέσει σὲ μερικούς, τῆς ἐπιτρέπει νὰ ἐφαρμόζει ἐπιστημονικὸ πρόγραμμα καὶ νὰ τὸ βλέπει νὰ καρποφορεῖ. Στὴν Ὑπηρεσία τῆ διοίκηση τὴν ἀσκεῖ ὁ Ὑπουργός, ὁ ὁποῖος καθορίζει τὴν πολιτικὴ καὶ τοὺς σκοπούς της, ἐπηρεασμένος πάντα ἀπὸ τὸ πρόσκαιρο, προσωπικὸ ἢ κομματικὸ, συμφέρον. Ἐνῶ ἡ Ὑπηρεσία ἀπὸ τὸ 1837 ἕως σήμερα, ἐπὶ 170 χρόνια εἶχε 308 ὑπουργούς, παραλείπω τοὺς

σκιάδεις τοῦ Καΐρου καὶ τῆς ΠΕΕΑ, ἡ Ἐταιρεία εἶχε μόνο 11 Γραμματεῖς. Οἱ περισσότεροι ἦσαν κορυφὲς τῆς ἀρχαιολογικῆς ἐπιστήμης καὶ δημιούργησαν ἔργο γιὰ τὸ ὁποῖο τοὺς ὀφείλεται εὐγνωμοσύνη. Στὴν Ὑπηρεσία δὲν ὑπάρχει ἡ σταθερότητα τῶν ἐπιδιώξεων. Ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξη γέννησε νέες ἀπειθάρχητες δυνάμεις ποὺ δὲν συνδέονται μὲ κανένα κοινὸ σκοπὸ. Ἡ προτεραιότητα τῶν ἐπιδιώξεόν τους καθορίζεται μὲ ἐξωεπισημονικὰ κριτήρια. Ἡ κοσμικότητα καὶ ἡ μανία τῆς ἀτομικῆς προβολῆς, γέννημα κυρίως τῶν μετὰ τὸ 1974 χρόνων, κυριαρχεῖ.

Οἱ χῶροι ποὺ ἀποκάλυψε ἡ Ἐταιρεία καὶ παρέδωσε στὸ κράτος εἶναι σήμερα ἀνάσας πηγὴ χρημάτων. Ἀκρόπολη, Σοῦνιο, στὴν Ἀττικὴ μόνον, μαζὶ μὲ τὸ Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο παρέχουν ἱλιγγιώδη χρηματικὰ ποσά. Ἀπὸ τὶς πηγὲς αὐτὲς τοῦ πλοῦτου ἡ Ἐταιρεία δὲν βοηθήθηκε γιὰ τὴ συνέχιση τοῦ ἔργου της. Τὴν προσφορὰ της πρὸς τὸ κράτος τὴν ἔκαμε καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ τὴν κάνει ἀμιοθί. Χαρακτηριστικὸ εἶναι ὅτι ὡς ἀναγνώριση τῆς προσφορᾶς της τῆς ζητοῦν, ὅπως καὶ ἀπὸ ἄλλα συγγενῆ ἰδρύματα, νὰ πληρώνει φόρο τὸν ὁποῖο δὲν θὰ πλήρωνε ἂν ἦταν ἔταιρεία κερδοσκοπικὴ.

Ἡ σημερινὴ Ἐταιρεία δὲν ἐπαναλαμβάνει τὸ ἔργο της τοῦ παρελθόντος, δηλαδὴ τὶς πολυάριθμες ἀνασκαφὲς παρὰ σὲ μικρὸ βαθμὸ. Συνεχίζει ὅμως μὲ ἔνταση ἓνα ἄλλο ποὺ εἶχε παραμελήσει, ἔργο σημαντικὸ στὸ ὁποῖο καὶ πάλι πρωτεύει, τὴ μελέτη καὶ δημοσίευση τῶν ὄσων ἔφερε στὸ φῶς. Καὶ σ' αὐτό, ἡ ὑπαρξη «ἀρχικοῦ νοήματος» σὺς ἐνέργειές της, ἡ ἐπιδίωξη δηλαδὴ ἐνὸς ἐπισημονικοῦ σκοποῦ ἀπαλλαγμένου ἀπὸ σκοπιμότητες εἶναι ἡ δύναμη ποὺ τὴν κινεῖ.

Ἡ Ἐταιρεία εἶδε πολὺ νωρὶς ὅτι ἡ διενέργεια ἀνασκαφῶν χωρὶς νὰ ἀνακοινῶνται τὰ ἀποτελέσματά τους ὀδηγοῦσε σὲ ἐπισημονικὸ ἀδιέξοδο. Γι' αὐτὸ ἔκανε ὑποχρεωτικὴ, γιὰ ὅλους τοὺς ἀνασκαφεῖς, τὴ δημοσίευση, κάθε χρόνο, ἐκθέσεως σὶὰ ΠΑΕ μὲ φωτογραφίες καὶ σχέδια. Ἡ τακτικὴ αὐτὴ ἀκολουθεῖται ἀπαρέγκλιτα καὶ ἡ μὴ δημοσίευση τῆς ἐκθέσεως θεωρεῖται λόγος διακοπῆς τῆς ἀνασκαφῆς. Ἀπὸ τοῦ 1988 καθιερώθηκε ἡ δημοσίευση περισσότερο ἐκτεταμένων ἐκθέσεων μὲ πολλὰ σχέδια καὶ φωτογραφίες. Σὺς ἐκθέσεις αὐτὲς δημοσιεύονται καὶ οἱ ἐπιγραφές.

Γιὰ τὴν ταχύτερη ἐνημέρωση τῶν ἀρχαιολόγων ἡ Ἐταιρεία

ἴδρυσε, τὸ 1954, νέο ἐπιστημονικὸ περιοδικό, τὸ Ἔργον τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, σὸ ὁποῖο δημοσιεύονται συντομότερες ἐκθέσεις τῶν ἐτήσιων ἀνασκαφῶν καὶ ἐρευνῶν, μὲ φωτογραφίες καὶ σχέδια. Τὸ περιοδικὸ αὐτὸ κυκλοφορεῖ κάθε Μάιο καὶ εἶναι ἡ πρώτη, διεθνῶς, δημοσίευση ἀνασκαφῶν ποὺ γίνονται στὴν Ἑλλάδα τοῦ ἐκάστοτε προηγούμενου ἔτους. Τὸν κορμὸ τῶν ἐπιστημονικῶν τῆς δημοσιεύσεων ἀποτελεῖ ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς, ἐτήσιο περιοδικὸ τὸ ὁποῖο ἀπὸ τὸ 1837, μέσα ἀπὸ περιπέτειες ἔγινε τὸ σύμβολο τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιολογικῆς ἐπιστήμης.

Τὸ ἔργο τῆς Ἑταιρείας δὲν περιορίζεται μόνον στὶς ἀνασκαφές καὶ τὶς δημοσιεύσεις ἀλλὰ ἐκτείνεται καὶ στὸν μορφωτικὸ τομέα. Μόνη, ἀπ' ὅλα τὰ ἑλληνικὰ ἰδρύματα καὶ τὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἑπιμελεία, σχημάτισε μεγάλη δημόσια ἀρχαιολογικὴ βιβλιοθήκη, ἡ ὁποία πλουτίζεται συνεχῶς καὶ εἶναι ἐφάμιλλη τῶν βιβλιοθηκῶν τῶν μεγάλων παλαιῶν ξένων σχολῶν, ὅπως ἡ Γαλλικὴ, ἡ Ἀμερικανικὴ καὶ ἡ Ἀγγλική.

Μὲ τὴ Σχολὴ Διδασκαλίας τῆς Τέχνης καὶ τὶς ὁμιλίες εἰδικῶν διακεκριμένων ἑλλήνων καὶ ξένων ἀρχαιολόγων διαδίδει τὴν ἀρχαιολογικὴ γνῶση κατὰ τρόπο ἐπιστημονικὸ καὶ συστηματικὸ, καὶ δίνει τὴ δυνατότητα σιὸς Ἑλλήνες, κυρίως, ἀρχαιολόγους νὰ ἀνακοινῶνουν τὰ νέα εὑρήματα ἀπὸ τὸ βῆμα ἑνὸς ἰδρύματος ποὺ ταυτίζεται μὲ τὴν ἑλληνικὴ ἀρχαιολογία.

Στὴν Ἑλλάδα τῆς ἀένας μεταβολῆς καὶ ταυτόχρονα τῆς σιαιμότητος, ὅπου τίποτε τὸ νέο, τὸ τολμηρό, τὸ ἀληθινὸ καὶ τὸ ἠθικὸ δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ γίνῃ, ὅπου ἐπὶ δεκαετίες κυριαρχεῖ ἡ ἀπογοήτευση, ἡ *taedium vitae*, τὸ νὰ ζῆς, νὰ δρᾷς, νὰ ἀκμάζεις ἐπὶ 170 χρόνια χωρὶς νὰ ὑπάρχει, ὡς κινητήρια δύναμη, ἡ ἰδιοτέλεια εἶναι ἄθλος. Ἡ Ἑταιρεία τὸν πέτυχε αὐτὸν τὸν ἄθλο.

B.X.Π.

ΤΑ 170 ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ¹

Ἦμουν μαθητὴς τοῦ δημοτικοῦ ὅταν, ἀργότερα κατὰ μία χρονιά, τὸ 1938, γιορτάστηκαν τὰ 100 χρόνια τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας. Κανείς στὸ οἰκογενειακὸ καὶ τὸ κοινωνικὸ περιβάλλον μου δὲν ἀσχολήθηκε μὲ τὸ θέμα αὐτό. Μετὰ 49 χρόνια, τὸ 1987, γιορτάστηκαν τὰ 150 χρόνια τῆς Ἐταιρείας. Ἦμουν τότε μέλος τοῦ Συμβουλίου τῆς καὶ κατεῖχα μία ἀπὸ τὶς ἔδρες ἀειμνήστων διδασκάλων μου, τοῦ Ἀναστασίου Ὀρλάνδου, τοῦ Σπυρίδωνος Μαρινάτου, τοῦ Ἰωάννου Παπαδημητρίου, τοῦ Ἰωάννου Κοντιῆ. Πρὶν ἀπὸ 17 ἡμέρες, στὶς 6 Ἰανουαρίου, 20 χρόνια μετὰ τὴ δεύτερη μεγάλη ἐπέτειο, συμπληρώθηκαν τὰ 170 χρόνια τῆς Ἐταιρείας.

Ὅπως θὰ ἔλεγε ὁ ἀειμνήστος πρόεδρος τῆς Ἄγγελος Βλάχος, καὶ δίκαια, τὰ 170 χρόνια δὲν εἶναι ἐπέτειος καὶ θὰ ἔπρεπε νὰ περιμένουμε τὰ 200. Ἐπειδὴ γνωρίζω ὅτι δὲν θὰ φθάσω ὡς αὐτή, τὴν πραγματικὰ μεγάλη στιγμή, προτίμησα νὰ μιλήσω νωρίτερα κατὰ 30 χρόνια, γιὰ τὴν πορεία τῆς Ἐταιρείας καὶ τοὺς ἀνθρώπους τῆς, ἔχοντας ὡς πρόσοχη τὴ συμπλήρωση τῶν 170 χρόνων τῆς. Στὸ τέλος τέτοια ἡμέρα πόσοι καὶ ποιοὶ μποροῦν νὰ ἐορτάσουν στὴν Ἑλλάδα;

Ἐδῶ καὶ 19 χρόνια εἶμαι διάδοχος τοῦ Ἀλεξάνδρου Ρίζου Ραγκαβῆ, ἐκεῖνος πρῶτος Γραμματεὺς τῆς Ἐταιρείας, ἐνδέκατος ἐγώ. Θυμοῦμαι ὅμως καὶ ὄλους ὅσοι βρίσκονται ἀνάμεσα σ' ἐκεῖνον καὶ σὲ μένα, τὸν Σκαρλάτο Βυζάντιο, τὸν Κυριακὸ Πιπτάκη, τὸν Στέφανο Ἀθ. Κουμανούδη, τὸν Παναγιῆ Καββαδία, τὸν Χρῆστο Τσοῦντα, τὸν Ἰάκωβο Δραγάτη, τὸν Γεώργιο Οἰκονόμο, τὸν Ἀναστάσιο Ὀρλάνδο καὶ τὸν Γεώργιο Μυλωνᾶ. Ἐχῶ μελετήσῃ ὅλων τους τὰ ἔργα, ἔχῳ ἐρευνήσῃ τὴ ζωὴ τους καὶ μοῦ εἶναι οἰκεῖοι καὶ φιλικοί. Οἱ δύο τελευταῖοι πρὶν ἀπὸ μένα, ὁ Ἀναστάσιος Ὀρλάνδος καὶ ὁ Γεώργιος Μυλωνᾶς ὑπῆρξαν καὶ διδάσκαλοί μου στὸ Πανεπιστήμιο. Μὲ τὸν Γεώργιο Οἰκονόμο κατεῖχαν καὶ οἱ τρεῖς τὴ Γραμματεία

1. Ὁμιλία τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Βασιλείου Χ. Πετράκου στὶς 23 Ἰανουαρίου 2007, στὶς 7 μ.μ., κατὰ τὴν Δημόσια Συνεδρία τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν στὸ Μέγαρο τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας.

της Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας ἀπὸ τὸ 1924 ἕως τὸ 1988. Μὲ τέταρτο ἐμένα καλύπτονται τὰ 83 χρόνια ἀπὸ τὰ 170 τῆς Ἐταιρείας, σχεδὸν τὰ μισά. Λέγεται συχνὰ ὡς χαριτολόγημα, ὅτι οἱ Γραμματεῖς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας εἶναι αἰωνόβιοι. ἴσως, ὅταν εἶναι καὶ Ἀκαδημαϊκοί, διότι μετέχουν τῆς ἀθανασίας, ὅπως συμβαίνει μὲ τοὺς τέσσερις τελευταίους· μένει ὅμως νὰ ἀποδειχθεῖ ἂν θὰ ἰσχύσει καὶ γιὰ μένα ὁ κανόνας αὐτός.

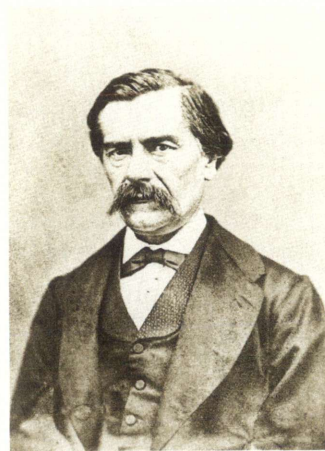
Ἀλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβῆς.

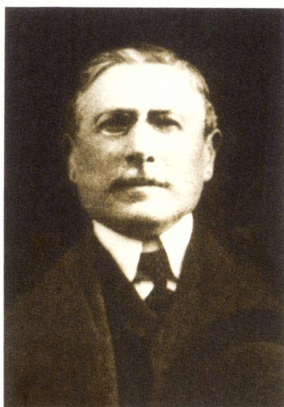
Σκαρλάτος Βυζάντιος.

Κυριακὸς Πιττάκης.

Στέφανος Κουμανούδης.

Παναγής Καββαδίας.

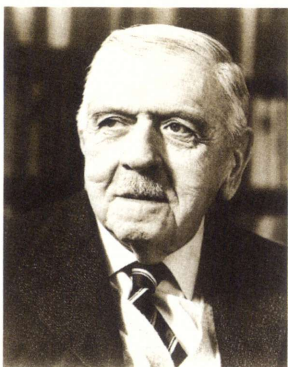
Χρήστος Τσουντας.

Ίακωβος Δραγάτης.

Γεώργιος Οικονόμος.

Άναστάσιος Όρλάνδος.

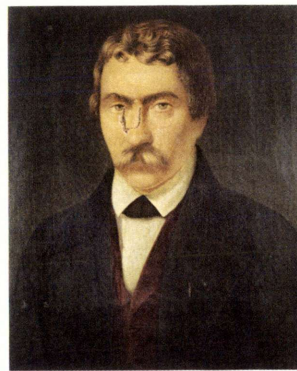

Γεώργιος Μυλωνάς.

Κάθε έπιστημονικός οργανισμός για να προοδεύσει έχει ανάγκη ισορροπίας στη διοίκησή του. Στην Έταιρεία εκείνο που ισορροπεί με τον αρχαιολόγο Γραμματέα είναι ο Πρόεδρος, κατὰ κανόνα έξέχων νομικός. Έξ αρχής έπιφανείς προσωπικότητες του Άγώνος του '21 κατείχαν τὸ αξίωμα αυτό. Πρώτος ὁ έξαιρέτος Ίάκωβος Ρίζος Νερουλός, μέγας ποστέλνικος στην ήγεμονία τής Μολδαβίας, ύπουργός τής Έλλάδος, πρεσβευτής καὶ λόγιος, κατόπιν ὁ γιατρός του Μουχτάρ πασα, γιου του Άλη Πασα, ὁ αγωνιστής καὶ πολιτικός, ὁ πρωθυπουργός Ίωάννης Κωλέττης, ὁ Γεώργιος Γλαράκης, αγωνιστής καὶ πολιτικός, καὶ ὁ Φίλιππος Ίωάννου, Φιλικός, φιλόσο-

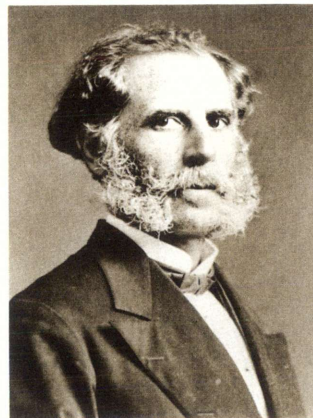
Ίάκωβος Ρίζος Νερουλός.

Γεώργιος Γλαράκης.

Φίλιππος Ίωάννου.

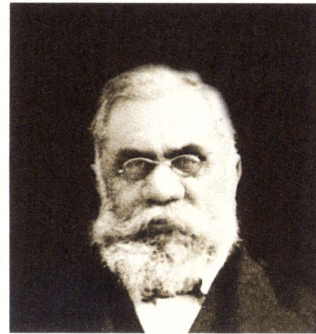

Άλέξανδρος Κοντόσταυλος.

φος, διδάσκαλος τῆς Ἀμαλίας· ὁ ἀδελφός του εἶχε σκοτωθεῖ στὸ Δραγατσάνι. Ἀκολούθησαν Ἕλληνες ποὺ εἶχαν γεννηθεῖ ἐλεύθεροι, ὁ Ἀλέξανδρος Κοντόσταυλος, νομικός, δικαστὴς καὶ διπλωμάτης, ὁ Δημοσθένης Τσιβανόπουλος, εἰσαγγελέας τοῦ Ἀρείου Πάγου, νομοδιδάσκαλος καὶ ρήτορας, ὁ βασιλιὰς Κωνσταντῖνος καὶ ὁ διάδοχός του Γεώργιος, αἵτιοι ἀντιθέσεων σὲ ταραγμένες ἐποχές, ὁ Γεώργιος Μιστριώτης, ἑλληνιστὴς, ὄνειροπόλος καὶ ἀνεδαφικός, δημιουργὸς ταραχῶν ἀλλὰ ἀνιδιοτελὴς πατριώτης, ὁ Νικόλαος Πολίτης, ὁ πατέρας τῆς ἑλληνικῆς λαογραφίας, ὁ Δημήτριος Παππούλιας, ἑλληνιστὴς καὶ νομοδιδάσκαλος, ὁ Ἀντώνιος Μπενάκης, δημιουργὸς τοῦ

Δημοσθένης Τσιβανόπουλος.

Γεώργιος Μιστριώτης.

Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος.

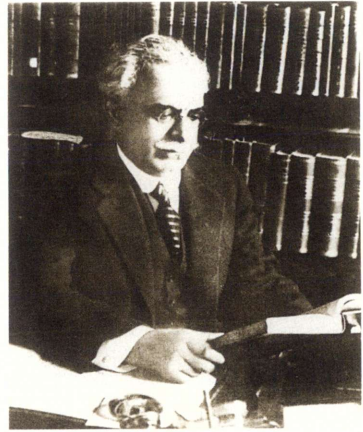

Βασιλεὺς Γεώργιος.

φερόνυμου μουσείου, ὁ Παναγιώτης Πουλίτσας, δικαστής, πρόεδρος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, ὁ Παναγιώτης Ζέπος, νομοδιδάσκαλος καὶ ὁ θεολόγος Κωνσταντῖνος Μπόνης. Ὅλων αὐτῶν διάδοχος, καὶ στήριγμα τῆς Ἐταιρείας, εἶναι ὁ σημερινὸς Πρόεδρος Ἀκαδημαϊκὸς καὶ διδάσκαλος τοῦ Δημοσίου Δικαίου, Ἐπαμεινώνδας Σπηλιωτόπουλος, στὸν ὁποῖον τὸ Συμβούλιο καὶ οἱ ἑταῖροι εὐχόμεσθε «πολλὰ τὰ ἔτη» γιὰ τὸ καλὸ τῆς Ἐταιρείας.

Νικόλαος Πολίτης.

Δημήτριος Παππούλας.

Ἄντωνιος Μπενάκης.

Παναγιώτης Πουλίτσας.

Πρέπει από τώρα να διευκρινήσω, ότι πολλά πρόσωπα του 19ου αιώνας, τῶν ὁποίων ἀκούσατε ἢ θὰ ἀκούσετε τὰ ὀνόματα, δὲν εἶναι καὶ σήμερα συμπαθῆ σὲ ἑλληνικούς, ἱστορικούς κυρίως, κύκλους. Ἐγὼ ὅμως τοὺς βλέπω ὅλους μὲ ἐκτίμηση. Ὁ Κωλέττης καὶ ὁ Ὅθων, ὁ Θεόκλητος Φαρμακίδης καὶ ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων, ὁ Παναγιῆς Καββαδίας καὶ ὁ Γεώργιος Μιστριώτης εἶναι προσωπικότητες ποὺ στὶς μέρες μας κάποιοι τὶς ἀντικρύζουν μὲ προκατάληψη καὶ συχνὰ μὲ ἐχθρικό πάθος· δὲν ἐξαιροῦνται ὁ Καποδίστριας ἢ ὁ Κολοκοτρώνης. Ὅλοι ἦσαν πατριῶτες, ἔστω κι ἂν ὑπῆρξαν, κάποιοι ἀπὸ αὐτοὺς, ἀντιδραστικοὶ μὲ τὰ σημερινὰ κριτήρια.

Ἡ ἀποψινὴ μου ὁμιλία, τὸ σαφηνίζω, δὲν εἶναι πανηγυρικός μῆς σημαντικῆς ἀλλὰ ἄτυπης ἐπειτείου, ἀλλὰ ἀναπόληση τοῦ ἀπώτερου παρελθόντος τῆς Ἑταιρείας. Δὲν θὰ περιγράψω τί ἀποκάλυψε, τί ἀναστήλωσε, παρὰ πολὺ σύντομα. Θὰ φέρω, κυρίως, πάλι στὴ μνήμη σας τὰ πρόσωπα ποὺ συντέλεσαν τὸ ἔργο τῆς καὶ τὶς ιδέες μερικῶν ἀπὸ αὐτά. Μὲ αὐτὴ τὴν ἀναπόληση προσπαθῶ νὰ ἐφαρμόσω μιὰν ἀρχή, ὅχι πολὺ κοινὴ στὴν Ἑλλάδα:

Κωνσταντῖνος Μπόνης.

Παναγιώτης Ζέπος.

Ὅτι ἕνας ἐπιστημονικὸς καὶ πνευματικὸς ὄργανισμὸς χρειάζεται κατὰ καιροὺς νὰ κοντοσιτέκεται, νὰ γυρίζει πρὸς τὰ πίσω καὶ νὰ αὐτοκρίνεται. Ὄταν τὸ τολμᾷ αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὁ βίος του εἶναι καθαρὸς ἀπὸ ἠθελημένα ἀμαρτήματα. Ἄλλωστε ἀπὸ πολὺ παλιὰ ὁ Δημόκριτος εἶχε διατυπώσει τὸ ἀξίωμα, ὅτι «εἶναι καλύτερο νὰ ἐξετάζεις τὰ δικά σου ἀμαρτήματα παρὰ τὰ ξένα» (Κρέσσον τὰ οἰκήρια ἐλέγχειν ἀμαρτήματα ἢ τὰ ὄθνεϊα, Diels/ Kranz ἀπ. 60). Ἡ Ἐταιρεία γνωρίζει τὰ δικά της ἀλλὰ κρίνει καὶ τῶν ἄλλων, ὅταν ἀφοροῦν τὴ μνημειακὴ καὶ τὴν ἱστορικὴ παράδοση.

Ἄμάρτημα γιὰ τὴν Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία εἶναι ἡ παράβαση τοῦ ἀρχικοῦ της σκοποῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι ἡ ἀποκάλυψη, ἡ προστασία καὶ ἡ μελέτη τῶν ὑλικῶν καταλοίπων τοῦ ἀρχαίου καὶ τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἄμάρτημα ὅμως εἶναι καὶ ἡ σιωπὴ της καὶ ἡ ἀπάθεια, ὅταν ἡ μνημειακὴ καὶ ἱστορικὴ παράδοση βλάπτονται, κυρίως ἀπὸ τὸ Κράτος. Γιατὶ δὲν πρέπει νὰ διαφεύγει ἀπὸ κανέναν, ὅτι γιὰ ὅλες τὶς καταστροφές ποὺ γίνονται στὰ μνημεῖα καὶ στὴν ἱστορικὴ παράδοση αἴτιος, σχεδὸν πάντα, εἶναι τὸ κράτος, τὸ ὁποῖο δὲν πρόβλεψε ὅταν ἔπρεπε, ἢ δὲν θέλησε νὰ προβλέψει, ἢ δὲν θέλησε νὰ ἐμποδίσει. Ὑπάρχει καὶ ἡ ἄλλη ἐκδοχὴ, ὅτι δὲν ἦταν ἱκανὸ νὰ καταλάβει τὴ διαφορὰ ποὺ ὑπάρχει ἀνάμεσα στὸ γενικὸ καὶ τὸ ἀτομικὸ. Καὶ ὅσο φθείρεται ὁ τόπος ἀπὸ τὶς ἀτομικὲς ἐπιδιώξεις, τόσο μειώνεται καὶ ἡ μνημειακὴ παράδοση. Δημιουργεῖται ἐθνικὴ ἀναισθησία μὲ τὴ στήριξη τῆς ιδιοτελείας καὶ τῆς δουλοπρέπειας. Γιατὶ οἱ πολιτικοὶ παράγοντες, ὅταν συνειδητὰ διαπραττοῦν σφάλμα χρειάζονται, σχεδὸν πάντα, τὴ βοήθεια ἢ τὴν ἐπιδοκιμασία κάποιων πρόθυμων εἰδικῶν.

Ἄλλὰ ἡ ἰδιοτελὴς καταπάτηση τῆς ἐπιστημονικῆς ἀλήθειας προκαλεῖ φθορὰ τῆς πνευματικῆς καὶ ὑλικῆς περιουσίας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ποὺ δὲν δικαιολογεῖται ἀπὸ κανένα οικονομικὸ ἢ κοινωνικὸ συμφέρον. Ἴσως μόνον ἡ σωτηρία τῆς Πατρίδος. Ἀλλὰ τότε, ὅταν χρειασθεῖ, ὅλοι ὁμόθυμα θὰ δεχθοῦμε νὰ γίνουν ταμπούρια καὶ οἱ κολόνες τοῦ Παρθενῶνος, κάτι ποὺ συνέβη στὸν Ἀγῶνα.

Ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία ἰδρύθηκε στὶς 6 Ἰανουαρίου τοῦ 1837 ἀπὸ πρόσωπα τῆς ἀθηναϊκῆς, κυρίως, κοινωνίας.

Πρωταγωνιστής στη δημιουργία της ήταν ένας Έλληνας όμογενής από τη Μακεδονία, Αυστριακός υπήκοος και ευγενής, ο βαρώνος Κωνσταντίνος Μπέλιος. Οι λοιποί ιδρυτές έταίροι ήσαν ό,τι καλύτερο μπορούσε να προσφέρει η Έλληνική κοι-

Κωνσταντίνος Μπέλιος.

Ίακωβος Ρίζος Ραγκαβής.

Άνδρέας Μάρμουκας.

νωνία. Ἐπιστήμονες, λογοτέχνες, ποιητές, κληρικοί, φιλόλογοι. Πρῶτος πρῶτος ὁ Ἀλέξανδρος Ρίζος Ραγκαβῆς, πρῶν ἀνθυπολοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ, ὁ ὁποῖος, εὐτυχῶς, στράφηκε πολὺ νωρὶς πρὸς τὸν ἀρχαῖο κόσμον, τὴν ποίηση, τὰ γράμματα καὶ τὴ διπλωματία. Ἰδρυτὴς ἐταῖρος ἦταν καὶ ὁ πατέρας του Ἰάκωβος Ρίζος Ραγκαβῆς, λογοτέχνης καὶ θεατρικὸς συγγραφεὺς, ἀνώτερος τοῦ Ρακίνα κατὰ μία ἔμμετρη κρίση τοῦ ἐξαδέλφου του Ἰακώβου Ρίζου Νερουλοῦ, ἰδρυτοῦ ἐταίρου, πρώτου Προέδρου τῆς Ἑταιρείας. Μαζί τους ἦταν ὁ ἱστορικὸς Ἀνδρέας Μάμουκας, γνωστὸς κυρίως γιὰ τοὺς μνημειώδεις δεκαοκτῶ τόμους τῆς «Συλλογῆς τῶν κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος πολιτευμάτων», καὶ ἀκόμη ὁ Ἰωάννης Κοκκῶνης, παιδαγωγὸς καὶ ἰδρυτὴς τῆς Φιλεκπαιδευτικῆς Ἑταιρείας, ὁ ἱερομόναχος Θεόκλητος Φαρμακίδης, συνεκδό-

Θεόκλητος Φαρμακίδης.

Ἰωάννης Κοκκῶνης.

της τοῦ «Λογίου Ἑρμοῦ», Γενικὸς Γραμματεὺς τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καὶ πρωταγωνιστὴς στὸν χωρισμὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τὸ Φανάρι.

Ἄκόμη ἰδρυτὴς ἐταῖρος ἦταν ὁ Παναγιώτης Σοῦτσος, Σύμβουλος τῆς Ἐπικρατείας, ὁ ποιητὴς τοῦ *Ὀδοιπόρου*, ὁ συγγραφέας τῆς «Νέας Σχολῆς τοῦ γραφομένου λόγου», ὁ πολέμιος τοῦ Καποδίστρια. Πλάι του καὶ οἱ τρεῖς Αἰνιάνες, ὁ Χριστόδουλος, ὁ Γεώργιος καὶ ὁ Δημήτριος. Ὁ Δημήτριος ἦταν ὁ γραμματικὸς τοῦ Καραϊσκάκη. Ἰδρυτὴς ἐταῖρος ὑπῆρξε ἀκόμη ὁ Γεώργιος Σταύρου, ὁ δημιουργὸς τῆς Ἐθνικῆς Τραπέζης. Μόνος ἀρχαιολόγος ἰδρυτὴς ἦταν ὁ θρυλικὸς πλέον Κυριακὸς Πιτιάκης, Ἐφορος τοῦ Κεντρικοῦ Μουσείου, ποὺ ἔβαλε τὴ σφραγίδα του σὲς πρῶτες δεκαετίες τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιολογίας.

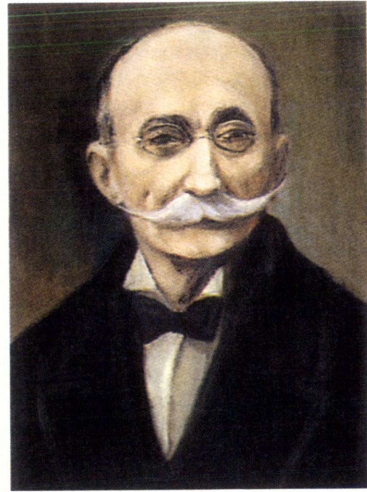
Παναγιώτης Σοῦτσος.

Δημήτριος Αἰνιάν.

Βασιλεὺς Ὅθων.

Μανουήλ Γεδεών.

Ἡ Ἐταιρεία ὑπῆρξε καὶ εἶναι ἔργο ἰδιωτῶν, ἰδρύθηκε μὲ τὴν ἔγκριση τοῦ βασιλέως Ὅθωνος, συνεδρίασε πρώτη φορά στὶς 28 Ἀπριλίου τοῦ 1837 στὸν οἰκίσκο ἐμπρὸς ἀπὸ τὸν Παρθενῶνα μὲ μόνη προίκα τὶς ιδέες, καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι αὐτόνομη καὶ ἀνεξάρτητη ἀπὸ τὸ Κράτος. Ὑπῆρξαν κατὰ καιροὺς ἀπόπειρες κυβερνήσεων νὰ τεθεῖ ὑπὸ τὸν ἔλεγχό τους, πάντα ὅμως οἱ ἑταῖροι τῆς σύσσωμοι ματαίωσαν αὐτοῦ τοῦ εἴδους τὶς ἐπιχειρήσεις.

Ἐξ ἀρχῆς εἶτε λόγῳ τῶν προσώπων ποὺ τὴν ἀπάρτιζαν, εἶτε λόγῳ τοῦ ἔργου τῆς, ποὺ ὑπῆρξε καὶ εἶναι ἐθνικό, δηλαδὴ ὠφέλιμο γιὰ ὅλους τοὺς Ἕλληνες, ἐξ ἀρχῆς ἀπέκτησε κύρος ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες καὶ τοὺς ξένους λογίους, κύρος ποὺ ἀναγνώριζε καὶ ὁμολογοῦσε τὸ Κράτος, στὸ ὁποῖο ἡ Ἐταιρεία ἦταν καὶ εἶναι παρασιτάτης. Γιὰ τὴν ἐπιστημονικὴ προσφορά τῆς πολὺ νωρὶς ὀνομάστηκε *γεραρά*. Τὸ ἐπίθετο αὐτὸ τὸ βρισκῶ νὰ τῆς ἀποδίδεται γιὰ πρώτη φορά στὶς 19 Ἰανουαρίου 1871 σὲ ἐπιστολὴ τοῦ νεαρότατου Μανουήλ Γεδεών (1851-1943), τοῦ κατόπιν Μεγάλου Χαρτοφύλακος καὶ Χρονογράφου τοῦ Πατριαρχείου καὶ προέδρου μέλους τῆς Ἀκαδημίας.

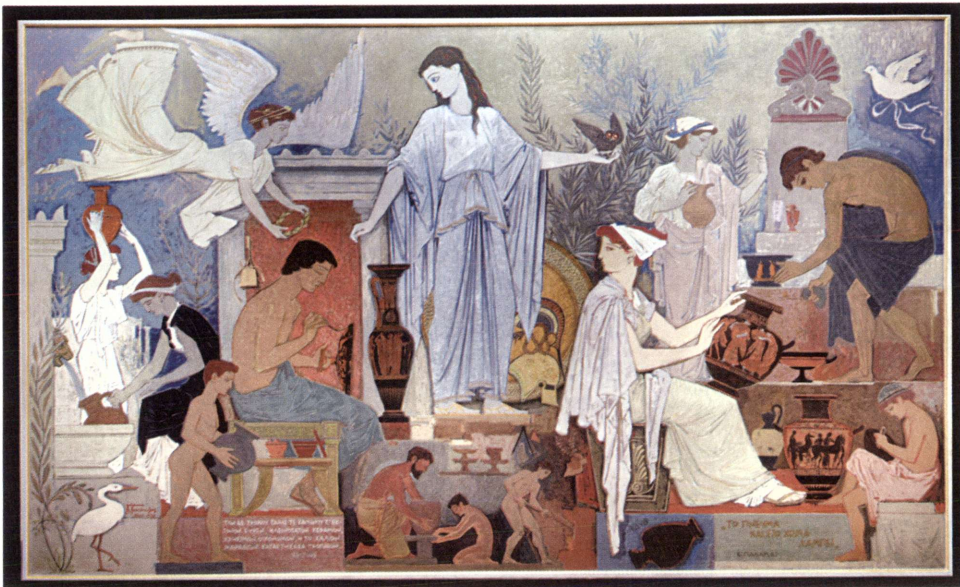

28 Ἀπριλίου 1837. Οἱ ἰδρυτὲς ἑταῖροι συνεδριάζουν πρώτη φορά στὸν οἰκίσκο ἐμπρὸς ἀπὸ τὸν Παρθενῶνα.

1938. Ψήφισμα τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως χαραγμένο σὲ χαλκὸ γιὰ τὴ συμπλήρωση τῶν 100 χρόνων τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.

Ἡ περηφάνεια τῆς ἀποκτημένης μὲ αἷμα ἐλευθερίας, ἡ ἀνάμνηση τοῦ παρελθόντος (ἐδῶ βλέπετε ὅπως τὸ φαντάστηκε ἕνας ζωγράφος μας, ὁ Ἀλέκος Κοντόπουλος), ὁ κλασικισμός, ὁ ρωμαντισμός, ὁ ἰδεαλισμὸς ἦσαν οἱ ὁδηγοὶ τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν ποὺ μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴ τους ἀπὸ τὸν δυναστικὴν ἐπιχείρησαν ἀμέσως τὴν ἀνάσταση καὶ τῆς πνευματικῆς Ἑλλάδος τοῦ ἄλλοτε, τῆς κλασσικῆς Ἑλλάδος τῶν ἀναγνωσμάτων τους, τῶν διαλόγων τοῦ Πλάτωνος σὴν σκιά τῶν πλατανίων τοῦ Ἴλισοῦ καὶ τῶν στοῶν τῶν γυμνασίων τῆς Ἀθήνας. Ὅλοι ὅμως ἦσαν παιδιὰ τοῦ Ρήγα· ἱερολογίτες, ἐλεύθεροι πολιορκημένοι τοῦ Μεσολογγοῦ, σπαθὶ τοῦ Θεοῦ στὰ Δερβενάκια, στὴν Ἀράχωβα μὲ τὸν Καραϊσκάκη μέσα στὰ χιόνια, ναυμάχοι στὰ νερὰ τῆς Χίου, πυρπολιτῆς μὲ τὰ *ἡφαίστειά* τους, θεμελιωτῆς τοῦ νέου Κράτους.

Ἀλέκου Κοντόπουλου, Κεραμεικός. Τοιχογραφία στὸ Ἐθνικὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο.

Ποιοὶ ἦσαν οἱ λόγοι τῆς ἴδρυσης τῆς Ἑταιρείας; Ἦσαν πολλοί, ἀλλὰ δύο οἱ κύριοι. Πρῶτος ἢ δεύτερος, ἀδιάφορο, ἢ ἀποκάλυψη τῶν προγονικῶν λειψάνων. Ἦσαν τὰ ἀρχαῖα μάρμαρα τεκμήρια καταγωγῆς ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας ποὺ θὰ ἔδιναν ἀψευδεῖς τίτλους συνέχειας σ' ἕναν λαὸ γιὰ τὸν ὁποῖο οἱ ξένοι γιὰ χρόνια ἔτρεφαν μεγάλες προσδοκίες, ὅπως ἐκφράζεται στὸν πίνακα τοῦ ὄνειροπόλου Θεοφίλου Χατζημιχαήλ. Δεύτερος λόγος ἦταν ἡ σφοδρὴ ἐπιθυμία τῶν μορφωμένων Ἑλλήνων νὰ καταλάβει ἡ Ἑλλάδα ἐπιστημονικὴ καὶ πνευματικὴ θέση ἀνάμεσα στὰ κράτη τῆς Εὐρώπης. Προγονολατρεία λοιπὸν καὶ ἐνωμάτωση στὴν πνευματικὴ Δύση. Οὔτε ἡ μία οὔτε ἡ ἄλλη τάση μᾶς ἐγκατέλειψαν ἕως σήμερα. Ἀλλὰ ἡ σημερινὴ προγονολατρεία ἔχει καταντήσει νὰ εἶναι

Ἡ Ἀκρόπολις καὶ τὸ Θησεῖον καὶ διάφοροι στρατιῶται τοῦ ἰππικοῦ, τοῦ ἐνῶνικοῦ καὶ φανιάρου ἐπὶ καιροῦ Γεωργίου Β'. Ἔργον Θεοφίλου Γ.Χ. Μιχαήλ 1930. (Ἰδιωτικὴ Συλλογὴ.)

χωρίς πνευματικό περιεχόμενο και εξαργυρώνεται, ή ενσωμάτωση καθυστερεί μόνιμως. Όταν λέγω ενσωμάτωση δὲν ἔννοῶ νὰ φραγκέψει κανεὶς, ἀλλὰ νὰ ἔχουν οἱ ἄνθρωποι τοῦ τόπου μέτρο, μέθοδο, συνέπεια, ἐμμονὴ στὴν ἐπίτευξη ἑνὸς σκοποῦ καὶ νὰ ἐπιδιώκουν τὸ μεγαλεῖο τῆς Πατρίδος, ποῦ ὡς βάση του πρέπει νὰ ἔχει τὴν ἠθική.

Ἐκεῖνοι ποῦ δημιούργησαν τὴν Ἑταιρεία δὲν εἶχαν τίποτε τὸ κοινὸ μεταξύ τους. Μόνον τὴν ἐπιθυμία νὰ συμβάλουν στὴν ἀποκάλυψη καὶ διάσωση, ἀπὸ τοὺς τυμβωρύχους καὶ τοὺς ξένους ἄρπαγες, τῶν προγονικῶν μνημείων. Δὲν ἦταν ἡ Ἑταιρεία μιὰ *société savante* καὶ οὔτε ἔγινε ποτέ, μὲ τὴν ἔννοια δηλαδὴ μικρῆς Ἀκαδημίας, ἡ ὁποία συνεδριάζει τακτικὰ καὶ τὰ μέλη της κάνουν ἐπιστημονικὲς ἀνακοινώσεις καὶ συζητήσεις. Ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή ἡ Ἑταιρεία βρισκόταν *ἐν προμάχοις*, σὲ ἀγώνα, καὶ ὑπηρετοῦσε δύο σκοπούς, τὴν εὔρεση καὶ ἀνόρθωση τῶν μνημείων καὶ τὴν ἐπιστημονικὴ δημοσίευσή τους. Τοῦτο ἔγινε μὲ ἀνασκαφές, ἀναστηλώσεις, κατασκευὴ

Πέτρος Β΄, αὐτοκράτωρ τῆς Βραζιλίας, ἑταῖρος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας (1876).

μουσείων, ἀποστολή προικισμένων νέων στὸ ἐξωτερικὸ γιὰ σπουδές, ἔκδοση ἐπιστημονικῶν περιοδικῶν καὶ βιβλίων.

Οἱ ἑταῖροι μας ἦσαν καὶ εἶναι ἑτερόκλητοι ὡς πρὸς τὰ ἐνδιαφέροντα καὶ τὰ ἐπαγγέλματα. Αὐτοκράτορες, ἡγεμόνες, πρίγκηπες, πρόεδροι Δημοκρατίας, πρωθυπουργοὶ καὶ ὑπουργοί, ποιητές, λογοτέχνες, λόγιοι, ἐπιστήμονες, φιλάρχαιοι. Κοινότητες τοῦ ἐξωτερικοῦ, Δῆμοι τῆς Ἑλλάδος καὶ Μοναστήρια ὑπῆρξαν μέλη τῆς Ἑταιρείας καὶ μὲ τὴν ἠθικὴ καὶ ὕλική προσφορά τους βοήθησαν νὰ φθάσουμε στὴ σημερινὴ βραδιά.

Πρῶτος καὶ μόνος αὐτοκράτωρ (1831-1889) μέλος τῆς Ἑταιρείας ὑπῆρξε ὁ Πέτρος Β΄ τῆς Βραζιλίας (1825-1891), ποὺ ἐπισκέφθηκε τὴν Ἑλλάδα τὸ 1876. Στὸν προοδευτικὸ καὶ φιλελεύθερο αὐτὸν ἡγεμόνα ὁ Ἐμμανουὴλ Ροῦδης ἀφιέρωσε ἐνδιαφέρον μελέτημα (*Ἀπαντα Β*, 219-232, Ἑρμῆς 1978).

Πρωθυπουργοὶ ἑταῖροι μας ἦσαν ὁ διάδοχος τοῦ Armansperg Ἰγνάτιος von Rudhart, ὁ παραγνωρισμένος Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος (1839), ὁ πολιτικὸς καὶ ἀγωνιστὴς

Ἰγνάτιος von Rudhart.

Ἀλέξανδρος Μαυροκορδάτος.

Ἰωάννης Κωλέτις (1844), ὁ Σουλιώτης συμπολεμιστὴς τοῦ Καραϊσκάκη Κίτσος Τζαβέλλας (1840), ὁ ναυμάχος στὴ Σάμο τὸ 1824 Ἀντώνιος Κριεζῆς, ὁ πραγματοποιὸς Χαρίλαος Τρικούπης (1862), ὁ Κυριακούλης Μαυρομιχάλης, ὁ μώνυμος ἔγγονος τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Πετρόμπεη (1883), ὁ ἄτυχος Θεό-

Ἰωάννης Κωλέτις.

Κίτσος Τζαβέλλας.

Ἀντώνιος Κριεζῆς.

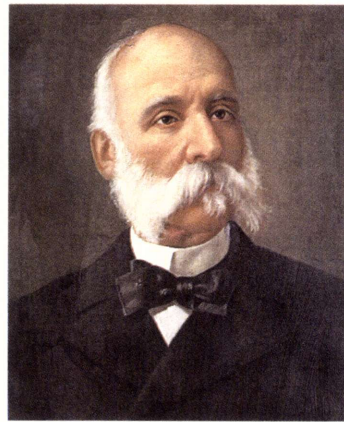

Χαρίλαος Τρικούπης.

δωρος Δηλιγιάννης (1883), ο αρχαιολόγος στην αρχή Θεμιστοκλής Σοφούλης (1885), ο άγνοημένος Κωνσταντίνος Κωνσταντόπουλος (1900), ο ιστορικός Σπυρίδων Λάμπρος (1907), ο πραγματοποιός των ελληνικών ονείρων Έλευθέριος Βενιζέλος (1912), ο φιλόanthρωπος Άλέξανδρος Παπαναστασίου (1918), ο εϋεργέτης τής Έταιρείας Παναγιής Τσαλδάρης

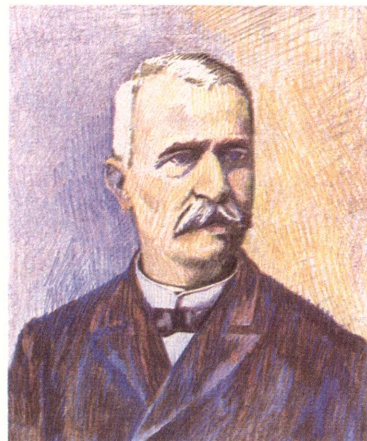
Κυριακούλης Μανρομιάλης.

Θεόδωρος Δηλιγιάννης.

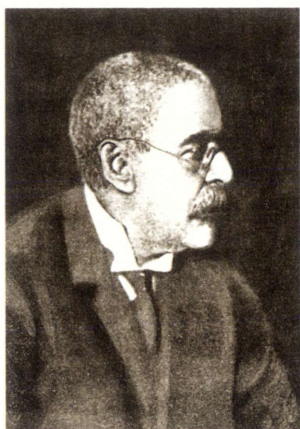
Θεμιστοκλής Σοφούλης.

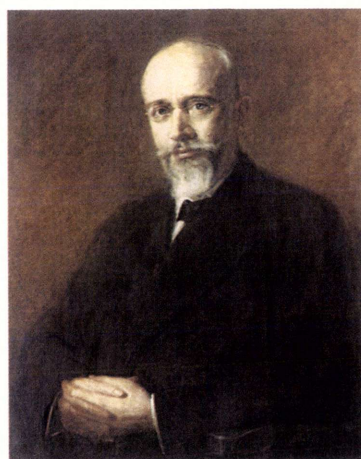
Κωνσταντίνος Κωνσταντόπουλος.

(1934), ὁ ἀρχαιογνώστης Σπυρίδων Μαρκεζίνης (1942), ὁ πολὺς Κωνσταντῖνος Καραμανλῆς, ὁ πρῶτος, καὶ ἴσως ὁ μόνος, πρωθυπουργὸς ποὺ ἐνδιαφέρθηκε ἐξακολουθητικὰ γιὰ τὰ ἀρχαῖα (1983).

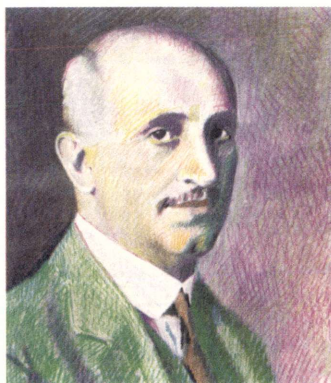
Ἄγωνιστὲς τοῦ '21 ὑπῆρξαν ἰδρυτὲς ἐταῖροι. Σὰς μνημόνευσα τοὺς ἀδελφοὺς Αἰνιάνες. Προσθέτω τὸν ἀρχιτέκτονα Σταμάτιο Κλεάνθη (1837), ἱερολοχίτη στὸ Δραγατσάκι, τὸν

Σπυρίδων Λάμπρος.

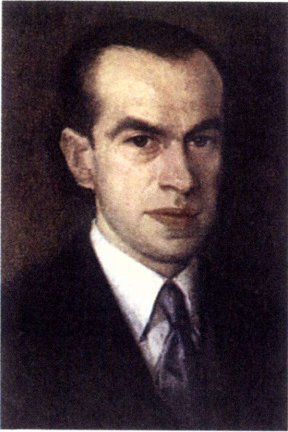
Ἐλευθέριος Βενιζέλος.

Ἄλλεξανδρος Παπαναστασίου.

Παναγῆς Τσαλδάρης.

Σπυρίδων Μαρκεζίνης.

Κωνσταντῖνος Καραμανλῆς.

Σταμάτιος Κλεάνθης.

Ρήγας Παλαμῆδης.

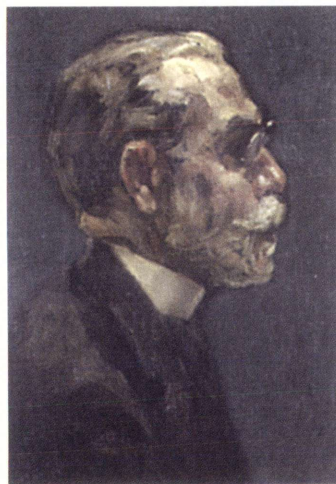

Ἀναστάσιος Πολυζωίδης.

ἀγωνιστὴ Ρήγα Παλαμῆδη (1837), τὸν δικαστὴ Ἀναστάσιο Πολυζωΐδη (1837), τὸν Πέτρο Ἡπίτη (1837), γιαιτρὸ τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, τὸν Δρόσο Ν. Δρόσο (1837), ἱερολοχίτη καὶ αὐτόν.

Κωστῆς Παλαμᾶς, πίνακας τοῦ Ἐπαμεινώνδα Θωμόπουλου στὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν.

Γεώργιος Δροσίνης.

Έταῖροι ἦσαν ὁ σχολάρχης σὶδὸ Μεσολόγγι Δημήτριος Παλαμᾶς (1858) ἀλλὰ καὶ ὁ ἀνηψιὸς του ποιητῆς Κωστῆς Παλαμᾶς (1930), ἑταῖρος ἦταν καὶ ὁ ἄλλος ποιητῆς καὶ συμπαραστάτης Γεώργιος Δροσίνης (1920). Παλιότεροι ἑταῖροι ἦσαν ὁ Σταῦρος Βλάχος (1852), ἀγωνιστῆς τοῦ '21 καὶ

Ἄγγελος Βλάχος.

Ἄγγελος Βλάχος (ἐγγονός).

Γεώργιος Βιζυηνός.

Θεόδωρος Κολοκοτρώνης.

Νικολάου Βαρβέρη, 'Ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης ἔφιππος.

ύπουργός, ὁ γιός του Ἄγγελος Βλάχος, ποιητής, πεζογράφος καὶ διπλωμάτης, καὶ σιὰ χρόνια μας ὁ ὁμώνυμός του ἔγγονος Ἄγγελος Βλάχος, πεζογράφος, ποιητής, διπλωμάτης καὶ αὐτός, Πρόεδρος τῆς Ἑταιρείας σὲ δύσκολες στιγμές, καὶ μέλος τῆς Ἀκαδημίας μας. Κοντὰ τους ὁ ἄτυχος Γεώργιος Βιζυηνός (1889), καθηγητὴς τοῦ Γυμνασίου. «Ἀπέθανεν ἐν μελαγχολίᾳ» γράφει στὸ Μητρῶο ὁ Στέφανος Α. Κουμανούδης.

Φυλλομετρώντας τὸν κατάλογο τῶν ἐταίρων αἰσθάνεται κανεὶς περηφάνεια γιὰ κείνους ποὺ στήριξαν τὴν Ἑταιρεία τὰ παλιὰ τὰ χρόνια. Τρία χρόνια μετὰ τὴν ἴδρυσή της, τὸ 1840, γίνεται μέλος της ὁ πολέμαρχος πολεμάρχων, ὁ Θεodorάκης Κολοκοτρώνης, τὸ ἴνδαγμα τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν.

Ὁ πίνακας τοῦ Νικολάου Βαρβέρη στὴν ἀντικρυνὴ σελίδα εἰκονογραφεῖ τὸ δημοτικὸ τραγούδι γιὰ τοὺς μεγάλους κλέφτες, τοὺς Κολοκοτρωναίους,

*ὄπου δὲν καταδέχονται τὴ γῆς νὰ τὴν πατήσουν
καβάλλα τρῶνε τὸ ψωμί, καβάλλα πολεμᾶνε
καβάλλα πᾶν σ' τὴν ἐκκλησιά, καβάλλα προσκυνᾶνε*

Πάνος Κολοκοτρώνης.

Βλαδίμηρος Κολοκοτρώνης.

Ριχάρδος Church.

Thomas Gordon.

Σύμβουλος της Έπικρατείας γράφεται ως έπαγγελμα του Θεodorάκη στο Μητρώο των εταίρων. Είναι το αξίωμα που του έδωσε ο Όθων μαζί με τον Μεγαλόσταυρο του Σωτήρος, όταν ο ήρωας αποκαταστάθηκε με τη βασιλική χάρη. Είκοσι έξι χρόνια αργότερα γίνεται μέλος μας ο Πάνος Κολοκοτρώνης (1866), τέταρτος και όψιγενής γιός του Θεodorάκη, διαγγελεύς του βασιλέως· το όνομά του το πήρε από τον πρωτότοκο αδελφό του, γιό του Γέρου του Μοριᾶ Πάνο, φρού-

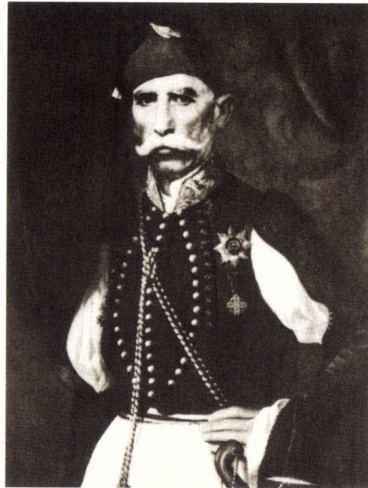
ραρχο τοῦ Ναυπλίου, ποὺ σκοτώθηκε σὲ ἐνέδρα κατὰ τὸν ἐμφύλιο πόλεμο, στὶς 13 Νοεμβρίου 1824.

Ἐναν αἰῶνα καὶ δεκαεχνέα χρόνια μετὰ τὸν Γέρο τοῦ Μοριᾶ ἔγινε ἐταῖρος μας, ὁ δισηγγονός του, ὁ στρατηγὸς Βλαδίμηρος Κολοκοτρώνης (1959), ἐγγονὸς τοῦ Γενναίου, βαφτισμὸς τῆς βασίλισσας Ὑλγας, πράγμα ποὺ ἐξηγεῖ τὸ ὄνομά του.

Ἐταῖροι μας ἦσαν ὁ στρατηγὸς Ριχάρδος Church (1840), ὁ ἐλευθερωτὴς τῆς Δυτικῆς Ἑλλάδος ἐπὶ Καποδίστρια καὶ ὁ

Πετρόμπιης.

Ἄναστασιος Μαυρομιχάλης.

ἄλλος στρατηγός, ὁ πρῶτος Σκωτοέζος φιλέλληνας Thomas Gordon (1840), ὁ πολιορκητὴς τῆς Τριπολιτσᾶς.

Ἐταῖροι μας ὑπῆρξαν πολλὰ μέλη τῆς ἐνδοξότερης ἐλληνικῆς οἰκογένειας καὶ μὲ τὰ περισσότερα θύματα στὸν Ἄγωνα, τῆς οἰκογένειας τῶν Μαυρομιχαλαίων. Πρῶτος ὁ Πέτρος Μαυρομιχάλης, ὁ Πετρόμπιης· Ἀντιπρόεδρος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, γράφεται στὸ Μητρώο, ὡς ιδιότητα τοῦ ἡγεμόνος τῆς Μάνης. Μαζί του οἱ δυὸ γιοί του ὁ μπετζαντὴς Ἄναστασιος (1840) καὶ ὁ ἀδελφός του Ἄντωνιος (1883).

Κατόπιν ὁ γιὸς τοῦ Ἀναστασίου καὶ ἔγγονος τοῦ Πετρόμπεη Πέτρος (1840). Ἀκολούθησε ὁ Γεώργιος, ὁ ἄλλος ἔγγονος καὶ γιὸς τοῦ Ἀναστασίου (1868), διαγγελεὺς τοῦ βασιλέως. Ἀκολουθεῖ ὁ Πρωθυπουργὸς Κυριακούλης Μαυρομιχάλης, ἔγγονος τοῦ ὁμώνυμου ἀδελφοῦ του Πετρόμπεη, ποὺ ἤδη σὰς μνημόνευσα.

Ἄνδρας Μιαούλης.

Σπυρομήλιος.

Κωνσταντῖνος Νικόδημος.

Κοντά στους Κολοκοτρωναίους καὶ τοὺς Μαυρομιχαλαίους μνημονεύω τὸν Μήλιο Σπύρο, γνωστὸ ὡς Σπυρομήλιο, Χειμαρριώτη στρατηγὸ ἀγωνιστὴ (1851). Ἀκόμη τὸν γιὸ τοῦ Φώτου Τζαβέλλα, τὸν θρυλικὸ Σουλιώτη πολέμαρχο Κίτσο Τζαβέλλα (1840), συμπολεμιστὴ τοῦ Καραϊσκάκη, ὑπερασπιστὴ τοῦ Μεσολογγίου. Πολέμησε στὴν Ἔξοδο κι ἐκεῖ τοῦ αἰχμαλώτισαν, κατὰ τὸν Κασομούλη, τὸν γιὸ του, μωρὸ στὴν ἀγκαλιά. Ὅταν ὁ Κίτσος Τζαβέλλας ἐγίνε μέλος τῆς Ἐταιρείας ἦταν ὑπασπιστὴς τοῦ βασιλιᾶ. Πέθανε ἀπὸ τὴ λύπη του, τὸ 1854, μόλις 55 ἐτῶν, ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἀποτυχία

Γιάννης Βλαχογιάννης.

Γιάννης Βλαχογιάννης καὶ Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης.

τῶν ἀπελευθερωτικῶν κινήματων, στὴ Θεσσαλία καὶ τὴν Ἠπειρο.

Τοῦ ναυάρχου τοῦ Ἀγώνα Ἀνδρέα Μιαούλη δύο γιοί, ὁ Ἀθανάσιος (1858) καὶ ὁ Νικόλαος (1858), ὡς καὶ ὁ ἐγγονὸς Ἀνδρέας, ἀντιναύαρχος (1923) ὑπῆρξαν ἐταῖροι μας, καθὼς ἐπίσης καὶ ὁ ψαριανὸς ναυμάχος Κωνσταντῖνος Νικόδημος (1867), γεροϋσιαστὴς καὶ ὑπουργός. Ὅλοι γνωρίζουμε τὸν δρόμο ποῦ φέρει τὸ ὄνομά του στὴν Πλάκα.

Ἄλλὰ ἀπὸ τὴ θεωρία αὐτὴ τῶν ἡρώων τοῦ '21 ποῦ εἶδατε, δὲν μπορούσε νὰ λείπει ἀπὸ τὴν Ἐταιρεία κι ἐκεῖνος ποῦ

Νικόλαος Δραγούμης.

Ἄνδρας Μουστοξίδης.

Κωνσταντῖνος Οἰκόνμος.

Κωνσταντῖνος Ἀσόπος.

Ernst Ziller.

ὑμνησε τὰ «Παληκάρια τὰ παλιὰ» καὶ τὰ «Μεγάλα χρόνια», πὸ ἐσωσε τὶς πράξεις καὶ τὴ φήμη τῶν ἀγωνιστῶν, πὸ τοὺς τραγούδησε μὲ τὰ γραπτά του, ὁ Γιάννης Βλαχογιάννης (1917), ὁ φίλος καὶ προσιάτης τοῦ Παπαδιαμάντη.

Οἱ ἑταῖροι μας εἶναι τὸ μεγαλύτερο κεφάλαιο τῆς Ἑταιρείας. Σὰς μνημόνευσα ἀρκετὰ ἱστορικὰ πρόσωπα ἀλλὰ παρέλειψα πολλούς. Τὸν Νικόλαο Δραγούμη, γραμματέα τοῦ Καποδίστρια (1838), τὸν παιδικὸ φίλο τοῦ Κυβερνήτη καὶ πρῶτο Διευθυντὴ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας στὴν Αἴγινα, ἰππότη Ἀνδρέα Μουστοξύδη (1839), τὸν Κωνσταντῖνο Οἰκονόμο τὸν ἐξ Οἰκονόμων (1848), τὸν σπουδαῖο διδάσκαλο Κωνσταντῖνο Ἀσώπιο (1845), τὸν διδάσκαλο φιλόσοφο Ἀρμένη Βράλια (1861), τὸν ἀρχιτέκτονα Ernst Ziller (1868).

Μνημονεύω ἀκόμη, ὅτι στὴν Ἑταιρεία πλῆθος εἶναι οἱ ἐπίσκοποι καὶ μητροπολίτες πὸ διετέλεσαν μέλη τῆς, ἀνάμεσά τους ὁ Χρῦσανθος Τραπεζοῦντος καὶ ὁ Σπυρίδων Ἰωαννίνων, καὶ οἱ δύο Ἀρχιεπίσκοποι Ἀθηνῶν. Ἀλλὰ τὰ χρόνια ἐκεῖνα τὰ παλιὰ μεγάλη ἦταν ἡ βοήθεια πὸ δόθηκε στὴν Ἑταιρεία ἀπὸ τὶς ἑλληνικὲς κοινότητες τοῦ Ἐξωτερικοῦ. Μάντσεστερ, Λίβερπουλ, Ὀδησσός, Καλκούτα εἶναι οἱ πόλεις ὅπου ὑπῆρχαν

Σπυρίδων Ἰωαννίνων.

Χρῦσανθος Τραπεζοῦντος.

μεγάλες ελληνικές επιχειρήσεις. Έμποροι, υπάλληλοι, έφημέριοι τών ελληνικών εκκλησιών, δάσκαλοι καί καθηγητές, προσέφεραν χρήματα για ν' αποκτήσουν ύλική ύπόσταση όσα νοσταλγούσαν, διαβάζοντας τόν Παισανία, τόν Πλούταρχο καί τόν Στράβωνα. Τότε ή Έταιρεία όλα της τὰ έργα τὰ πραγματοποιούσε με τήν έτήσια συνδρομή τών 15 δραχμών καί τις είσοφορές μερικών πλουσιών πατριωτών.

Η Έταιρεία γεννήθηκε, μεγάλωσε καί ώρίμασε στήν περίοδο τών γλωσσικών άγώνων καί φυσικό είναι ότι άκολούθησε τις άρχές πού πρέσβευαν εκείνοι πού τήν δημιούργησαν καί τήν όδήγησαν στον μακρό της δρόμο. Ό πρώτος Πρόεδρος Ίάκωβος Ρίζος Νερουλός έγραφε αυτό πού θα όνομάζαμε σήμερα καθαρεύουσα χωρίς τις άκρότητες του κατόπιν άτικισμού καί του άρχαϊσμού. Εκείνη τήν έποχή αυτά τὰ δύο, καθαρεύουσα καί άρχαία ελληνική, ξεχώριζαν. Τὰ άρχαία ελληνικά τὰ μεταχειρίζονταν συχνά για νά άλληλογραφήσουν με ξένους φιλόλογους ή από κλασικισμό. Ό Νερουλός παρά τὰ «Κορακίστικα», με τὰ όποια χτύπησε τή γλωσσική θεωρία του Κοραή για μιá κοινή νεοελληνική, ό ίδιος όμολόγησε ότι παραδεχόταν τις άπόψεις του μεγάλου Χιώτη.

Οί γλωσσικές άντιλήψεις του πρώτου Γραμματέως Άλεξάνδρου Ραγκαβή είναι γνωστές από τους λόγους του, τήν ποίησή του καί τήν πεζογραφία του. Προσεκτικά δουλεμένη καθαρεύουσα με τήν όποία πολλές φορές συγκινεί. Συχνά δημοτικίζει, περισσότερο στήν ποίησή του, καί τó άποτέλεσμα είναι εύχάριστο. Δέν πρέπει νά ξεχνάμε όμως ότι ό Ραγκαβής ύπήρξε καθαρευουσιάνος έως τó τέλος, πολύ όψιμη δέ ύπήρξε ή πρότασή του νά μεταγραφεί ό «Ύμνος εις τήν Έλευθερίαν» του Σολωμού στήν καθαρεύουσα².

Ό Πρόεδρος της Έταιρείας Φίλιππος Ίωάννου, φιλόλογος με τήν έννοια του 19ου αιώνας, δάσκαλος της ελληνικής του Όθωνος καί της Άμαλίας ήταν πρόδρομος του άτικισμού. Δεξιοτέχνης στή σύνθεση κειμένων στα άρχαία ελληνικά, μάς έχει άφήσει πλήθος άρχαίων έπιγραμμάτων καί άλλων έμμετρων κειμένων, άκόμη καί μεταφράσεις, στα άρχαία, δημοτικών τραγουδιών, όπως του φημισμένου εκείνου τραγουδιού πού έπιγράφεται «Του νεκρού άδελφού»³.

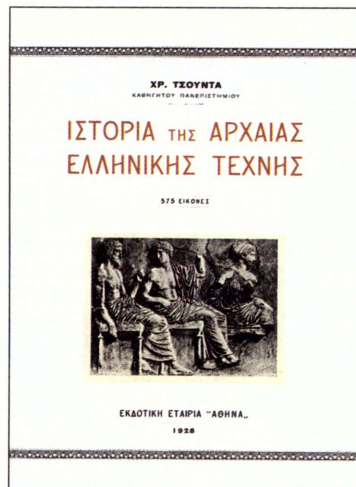
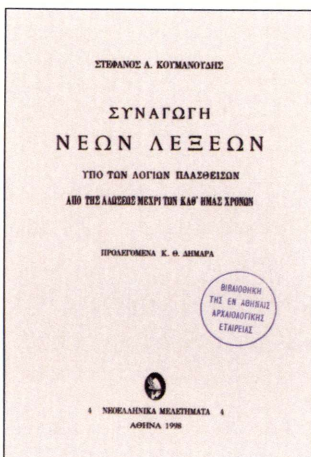
*Μάνα μὲ τοὺς ἐννιά σου γιούς καὶ μὲ τὴ μιά σου κόρη,
τὴν κόρη τὴ μονάκριβη τὴν πολυαγαπημένη*

Αὐτοὺς τοὺς στίχους τοὺς μεταφέρει στὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά:

*Υἱῶν σὺ μήτηρ τρὶς τριῶν κεκλημένη
μᾶς τε παιδὸς φιλάτης⁴*

Ὁ κλασικισμὸς αὐτὸς ὅμως τοῦ Φίλιππου Ἰωάννου εἶχε ὡς βάση τὴ λατρεία τῶν Ἀρχαίων, τὴν ἐπιθυμία νὰ τοὺς μοιάσουμε καὶ στὴ γλώσσα. Ἀνιστόρητη καὶ ἀνεδαφικὴ ἰδέα, κατανοητὴ ὅμως, ὅταν μόλις ἔχεις ἐλευθερωθεῖ ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

Ὁ μεγάλος Γραμματεὺς τῆς Ἐταιρείας Στέφανος Κουμανούδης ἔγραφε σὲ αὐστηρὴ καθαρεύουσα καὶ καμιά φορὰ περισσότερο τοῦ δέοντος αὐστηρῆ. Ἑλληνιστὴς, ἐπιγραφικὸς, λατινιστὴς παρακολουθοῦσε καὶ θαύμαζε τὴ νεοελληνικὴ, τὴν ὁποία θεωροῦσε ὡς τὴν πραγματικὴ γλώσσα τοῦ Ἔθνους. Ὁ θαυμασμὸς του αὐτὸς μᾶς χάρισε τὸ μοναδικὸ ἔως σήμερα λεξικό «Συναγωγὴ νέων λέξεων ὑπὸ τῶν λογίων πλασθειῶν ἀπὸ τῆς ἀλώσεως μέχρι τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων». Σὲ συνομιλίες καὶ συνεντεύξεις ὁμολογοῦσε τὴν ἀνωτερότητα τῆς νεοελληνικῆς ἀπέναντι στὴν καθαρεύουσα. Ἔχουμε δηλαδὴ μιὰ ὅμοια περίπτωση μὲ τοῦ Ροῖδη, ποὺ πίστευε στὴ νεοελληνικὴ καὶ

ἔγραφε σὴν καθαρεύουσα. Στὴν ἀρχαιολογία τὸ ἴδιο συμβαίνει μὲ τὸν μεγάλο Χρῆστο Τσοῦντα, δημοτικιστὴ κατὰ τὶς πεποθήσεις, ὁ ὁποῖος, ὅπως ὁ Νερουλός, ὁ Ραγκαβῆς καὶ ὁ Κουμανούδης, ἔγραφε σὲ καθαρεύουσα, ἢ ὁποῖα ξενίζει σήμερα μόνον ἕως ὅτου διαβάσουμε τὶς πρῶτες γραμμές. Κατόπιν σὲ παρασύρει ἢ ἀκρίβεια τῆς διατύπωσης τῶν διανοημάτων καὶ ἡ καλλιπεία. Ποιὸς ἀπὸ μᾶς δυσανασχέτησε διαβάζοντας Παπαδιαμάντη, καθαρευουσιάνο ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του;

Γλωσσικὸ ζήτημα σὴν Ἑταιρεία δημιουργήθηκε κατὰ τὴν περίοδο τῆς ἀντιπροεδρίας τοῦ Γεωργίου Μιστριώτη (1909-1916). Ὁ πληθωρικὸς καὶ ὀρμητικὸς του χαρακτήρας τὸν ἔφερνε ἀντιμέτωπο μὲ κάθε τι ποὺ μποροῦσε νὰ ἐκκληφθεῖ ὡς προσβολὴ τῶν πατριῶν. Ὅταν ὁ Ἐπιμελητὴς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐφημερίδος Βασίλειος Λεονάρδος, Διευθυντὴς τοῦ Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου, δεινὸς γραμματικὸς καὶ ἐπιγραφικὸς θέλησε νὰ ἐξαρχαῖσει τὴ γλῶσσα τοῦ περιοδικοῦ, ὁ Μιστριώτης, ἄς φαίνεται παράδοξο, ἄστραψε. Ἡ καινοτομία τοῦ Λεονάρδου ἦταν ἡ κατάργηση τῆς ψιλῆς, λογικὴ ἀπὸ κάθε

Ἀμφιάρειον Ὁρωποῦ. Τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ μεγάλου ναοῦ. Ὁρθιος, ἀκουμπισμένος σὲ σπόνδυλο, ὁ Βασίλειος Λεονάρδος (φωτ. ΑΑΕ τοῦ 1886).

ἄποψη καὶ συνεπῆς πρὸς τὶς ἀρχὲς τοῦ Κοντιομοῦ. Ὁ Μιστριώτης ὁμῶς ὑποστήριξε⁵ ὅτι «ἐὰν σπουδαιότατον ἐπιστημονικὸν περιοδικὸν καθιερώσῃ καὶ μικρὰν διαφορὰν, ἄλλοι χυδαῖζοντες θέλουσιν προβῆ εἰς ὀλοσχερῆ κατάλυσιν τῶν πνευμάτων καὶ τῶν τόνων». Τοῦτο, ὅπως ξέρετε, ἔγινε τὰ μεσάνυχτα τῆς 11 Ἰανουαρίου 1982 καὶ ἀπὸ τότε ἐλάχιστοι ἀκολουθοῦν τῇ διοχλιετῇ, καὶ πλέον, παράδοση τῶν τόνων καὶ τῶν πνευμάτων. Ἀνάμεσα στοὺς ἐλάχιστους βρίσκεται ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία, χωρὶς νὰ εἶναι καθαρευουσιάνια, ὅπως διαπιστώνετε.

Τὴν παράδοση αὐτὴ τῆς καθαρεύουσας, ἀκολούθησε ἡ Ἐταιρεία στὶς περιόδους ποὺ ἀκολούθησαν τοὺς βαλκανικοὺς, τὸν Διχασμό, ἕως τὰ τελευταῖα χρόνια. Ἡ νεοελληνικὴ κοινὴ καθιερώθηκε ἢ μάλλον χρησιμοποιήθηκε σιωπηρῶς καὶ πλήρως στὰ δημοσιεύματα τῆς Ἐταιρείας στὸ τέλος τῆς δεκαετίας τοῦ '70, συμβατικῶς ἀπὸ τὸ 1977, ὅταν Γραμματεὺς ἦταν ὁ Ἀναστάσιος Ὀρλάνδος, ἀπὸ τὸν ὁποῖο δὲν ἔλειπε ἡ γλωσσικὴ εὐαισθησία, ἔστω κι ἂν ἦταν καθαρευουσιάνος.

Ὅσο κι ἂν ἡ Ἐταιρεία περιλαμβανόταν στὰ συντηρητικά, τουλάχιστον, ἐπιστημονικὰ ἰδρύματα, δὲν τέθηκε ποτέ, εὐθέως, ζήτημα γιὰ τὶς γλωσσικὲς τῆς ἀντιλήψεις. Ὁ μόνος ποὺ περιέγραψε τὴν κατάστασι τοῦ γλωσσικοῦ συντηρητισμοῦ τῆς ἦταν ὁ Χρῆστος Καροῦζος, τὸ 1945, σὲ ἐπιστολές

Χρῆστος Καροῦζος.

του πρὸς τὸν Γραμματέα Γεώργιο Οἰκονόμο. Μιὰ φράση του δηλώνει αὐτὸ ποὺ συνέβαινε τότε: «χαρακτηριστικὴν ἐπίσης διὰ τὴν μαρασμώδη κατάστασιν τῆς Ἑταιρείας μας θεωρῶ τὴν στενότητα καὶ ἀκαμψίαν τῶν ἐπισημῶν αὐτῆς γλωσσικῶν ἀρχῶν». Ὁ Καροῦζος ἦταν, ἀπὸ τὰ παιδικὰ του σχεδὸν χρόνια, ἔμπρακτος δημοτικιστὴς, μέλος τοῦ Ἑκπαιδευτικοῦ Ὀμίλου. Τὰ κείμενά του στὴ νεοελληνικὴ εἶναι, τὰ περισσότερα, πραγματικὰ λογοτεχνήματα. Στὴν Ἀκαδημία, τῆς ὁποίας ὑπῆρξε περιφανὲς μέλος, χάρισε, μεταξὺ ἄλλων, τὴν ὠραιότατη ὁμιλία του, *Dante, De vulgari eloquentia* (γιὰ τὴν καλὴ δημοτικὴ). Ἐπιφανὴς ἀρχαιολόγος αὐτὸς μίλησε γιὰ τὴ γλῶσσα ἀπὸ καθέδρας, γιὰτὶ γνώριζε τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ καὶ εἶχε διατελέσει βοηθὸς τοῦ Γρηγορίου Βερναρδάκη γιὰ τὴν ἐπανεκδόση τοῦ Ἑρμηνευτικοῦ Λεξικοῦ. Ὁ Καροῦζος ἦταν ἐξαιρετος δημοτικιστὴς, ἐπειδὴ ἦταν καὶ σπουδαῖος ἑλληνιστὴς. Καὶ ἦταν ἐκεῖνος ποὺ ὑπέδειξε στὸν Λίνο Πολίτη τὴν ἔκδοση τῶν αὐτογράφων τοῦ Σολωμοῦ, γιὰτὶ γνώριζε τὴ νεοελληνικὴ λογοτεχνία καὶ μᾶς ἔδωσε ἐξαιρετες σολωμικὲς μελέτες.

Τελευταῖο καὶ χαρακτηριστικό: Τὰ γράμματα τοῦ Καρούζου πρὸς τὸν Οἰκονόμο εἶναι σὲ ἄψογη καθαρεύουσα. Γιὰ νὰ μὴν ὑπάρξει ἀπορία ἐκ μέρους τοῦ Οἰκονόμου, διευκρινίζει:

μετῆρα, μεγαλοφύνη στο ποιο κῆ στη δοξα
 κ' αν στο κηροῦ μισπιγιο ζην παντα τα πεύλασ
 λογισμοι κ' ἔργο κ' οκιρο τ' ταρ' ἔταν τὰ μέτια
 τὰ μέτια τῆτα νὰ δ' ἴσῃν μετ' τὸ ματέρμι δάσος,
 πῶ ζῆγντ' ὅτ' τριγίρισσ' τ' ἀδόνατα ποδάγια
 (μετῆρα) μετ' γίλα της λαμαρῆς μετ' γίλα τῶν χαγίων.
 τὸ δεικνύσι πάτιμα δὲν ἀκνῶα δὲν ἴδα
 Ἀτάρατῆ σὰν ἔγρατὸν μ' ὄλα τὰ κάλοι π' ὄη,
 πῶ μῆροι τοσα γίνοντε κ' μῆρ' ἴνε κημερία.
 ἀλλ' δεῖ δὲν ἴμπορὸν ἰεκνῶσσι πῆ γοημοσ,
 κ' σερῶι ἐν τ' ἐπιτικῆ κόσπεν νὰ πῆ ταρῶσ,
 ὄζα' ἢ ἢ μῆρῆτ' πῆτραν κῆ το ζῆρο ταρῶσι.

Αὐτόγραφο τοῦ Σολωμοῦ (Ἐλεύθεροι Πολιορκημένοι).

«Ἐπειδὴ ὁμως ἐκ φύσεως δὲν εἶμαι μισαλλόδοξος οὐδὲ ἀμφιβάλλω περὶ τῆς τελικῆς κατισχύσεως τῆς ζωντιανῆς γλώσσης, δὲν διστάζω νὰ γράψω καὶ εἰς τὴν καθαρεύουσαν, ὡςάκις θεωρῶ τοῦτο ἀναγκαῖον»⁶.

Σὰς ὑπενθυμίζω ἀκόμη κάτι τὸ σχετικό. Κατὰ τὶς ἐορτὲς τῆς Ἑκατονταετηρίδος τοῦ Σολωμοῦ στὴ Ζάκυνθο, τὸ 1902, τὴν Ἑταιρεία ἀντιπροσώπευσε ὁ Γεώργιος Μιστριώτης, ὁ ὁποῖος ἐκφώνησε ἕναν λυρικότατο καὶ ὕμνητικὸ γιὰ τὸν ποιητὴ λόγο.

Μία ἀπὸ τὶς γλωσσικὲς πρωτοβουλίες τῆς Ἑταιρείας, τὸ 1913, ὑπῆρξε ἐκεῖνη τῆς ἀλλαγῆς τῶν τοπωνυμίων τῆς Μακεδονίας κυρίως. Μὲ κρατικὴ συγκατάθεση συνέστησε ἐπιτροπή, ἔργο τῆς ὁποίας ὑπῆρξε ἡ ἀντικατάσταση τῶν τουρκικῶν, ολαβικῶν καὶ ἀλβανικῶν τοπωνυμίων τῶν περιοχῶν τῆς Ἐλλάδος ποὺ ἀνακτῆθηκαν κατὰ τοὺς βαλκανικοὺς πολέμους.

Ὅπως κατὰ τὰ ὀθωνικὰ χρόνια καὶ κατόπιν καθαρίστηκε ἡ Ἀκρόπολη καὶ τὰ λοιπὰ μνημεῖα τῆς Ἀθήνας ἀπὸ τὶς μεσαιωνικὲς προσθήκες, ἔτσι τώρα σβήνονταν ἀπὸ τὸν χάρτη τοῦ μεγαλωμένου κράτους μας οἱ *βαρβαρωνυμίες*, ὅπως ὀνομάστηκαν τὰ τοπωνύμια ποὺ ἦσαν σὲ χρῆση τότε, καὶ ἔβρισκαν οἱ τόποι τὰ ἀρχαῖα τους ὀνόματα. Εἶναι ἔργο ποὺ ἄρχισε στὰ

ΤΟ ΦΥΛΛΟΝ 5 ΔΕΙΠΤΑ ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΚΡΗΜΕΡΙΝῆ ΚΟΙΝΩΝΙΑ· ΚΑΙ ΠΟΛΙ
 ΒΙΒΛΙΟΔΙΑ Τῆ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΩΣ ὙΡΑΦΕΙΔΑ ΠΑΡΑ ΤΟΝ ΝΑΟΝ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ Γ

Ο ΣΟΛΩΜΟΣ

Λόγος ἀπαγγελλόμενος ἐν τῇ δημοτικῇ θεατρῷ Σακύνθου τῇ 1η Ἰουλίου κατὰ τῆς ἐορτῆς τῆς ἑκατονταετηρίδος τοῦ ἔθνικοῦ ποιητοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ ὑπὸ Γεωργίου Μιστριώτης, ἀντιπροσώπου τῆς Ἀρχαιολογικῆς ἑταιρείας, κατ' αἴτησιν τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς.

Φιλῶταί, ἑμεῖς Ζακύνθιοι, συμπόλιται καὶ συμπελάται τοῦ ἔθνικοῦ ποιητοῦ!

Ἐκατοντὸν ἔτιμος ἦν ἡ ἐθνοσωστικὴ εὐγενὴς ἡ περὶ τῆς ἀφῆλῆς ἡμετέρας, ἐπὶ ἑορτῆς τὸν πρῶτον αἰῶνα, ἦν τὸ πῶτον τῆς ἀθανάσις βῆμα, καὶ ἱερώθη τὸν ἀνδρῶν τοῦ ἀθανάτου ποιητοῦ, οὗ ἡ μεγάλη καρδίη περιελάθεν ἑλλήτρων τῶν Ἰουδαίων τῶν ἠρατονομένων. Ἡ πρωτοβουλία ἡμῶν ἦν τὸ φωνῆ ἕστανον καθῆκοντες, ἀντιπροσώποι εἰς τὰς καρδίας συμπατρῶν τοῦ ἑλληνικοῦ γένους, οὗτοι ἔλαυνε τὰς εὐγενεστάτας τῆς ἐθνικῆς ἄρας χεῖρας. Πανταχῶρον προσήλθον ἑτίμησι τῆς Μείσης τοῦ ποιητοῦ ὄνομασται καὶ ἐπέλεξαν τὸν κεντροντῶνον καὶ τῶν σπλάγγων ἀντιπροσωπεύει. Ἡ δ' ἑταιρεία, ἡ μεγαλῆτος ὅπως ὠσθη τὰ μεγαλοπρεπῆ τῆς μεγαλομείας τῶν ἡμετέρων προγόνων μνημεῖα, ἐνετείλατο ἡμῶν τῷ

Σολωμῷ ἠγαπήθη ὑπὸ τοῦ θεοῦ, ἀσπὶ εἶχε τὸν ἀξίωστον ἀρετάς, τὸ ἠρηλαστικαὸν αἶθεμα ἀκαριν καὶ τὴν φιλοπατρίαν φλογέρον.

Ἄν' τὰ κόκκαλα βγαλῶν τῶν Ἑλλάνων εἰς ἔρα καὶ σὸν πρῶτον ἀνδρῶν ἐπιμένον, χαῖρε, ὦ χαῖρε, εὐλευθερία!

Ἦλθες εἰς τὸ Μεσολόγγι τὴν ἡμέραν τοῦ Χριστοῦ, ἡμέρα ποῦ ἀνθῆσαν οἱ λόγοι γιὰ τὸ τίκνον τοῦ θεοῦ!

Σοῦ ἤλαθ ἡμῶντος λαμπροκοπάντας ἡ ἠρηλασία μ' ἐνα σπαρῶν, καὶ τὸ δέδικτο κινῶντος ὁποῦ αἰνεῖ τὸν οὐρανόν,

Ἰτακῶν καὶ ἀπὸ τῆς μέγιστος, μὲθ' ἡ. ὁ ἡμῶν ἀντιπροσωπεύει τῆς ἑλλάδος, μὲθ' ἡ. ἡμῶν ἐν ἀφῆλῆς ἐθνοσωστικῆς ταπεινότητος, ἡμῶν τῆς πε καὶ ἀσπῆρτων ὁ εἶ ὄσται τὸν ἀφῆλῆ τῆς μὲς ὁ μόνον καρδίη καὶ εὐρέων παύσται καὶ τὴν ἰσχυρῶν τοῦ τινεὶ διὰ τῆς κατ' εἰ ἡμῶν συμπατρῶν κατῆκοντες αἰῶνα. Διὰ τὸ λαοῦ ἀντιπροσωπεύει καὶ ὡς ἀντιπροσωπεύει μὲν δι εἶσαν ἴσται, χαῖρου τοῦ λαοῦ ἱκῶντος, ἡμῶν ἔλαυνε κῆρῶν δυνάμει, δὴν ἐπιμῶν ποιητῆς, διὰ ἡ ἔσται τὸν περὶ μὲν εἶσαι ἱκῶντος, ὅπως ὁ τοῦ ἠητεῖα τῶν κτ

Ἄλλα σὺ δὲν πᾶρξαι ποῦ θὰ ὄν ἡμῶν κατ' ὅ τῆς ἑθνοῦ

Ἐάν τὸν βοῦ

Λόγος Μιστριώτη γιὰ τὸν Σολωμό.

χρόνια τοῦ Ὁθωνος, καὶ ξεκίνησε μὲ τὴν ὀνομασία τῶν δῆμων τῆς χώρας καὶ ὀρισμὸ τῶν ἐμβλημάτων τους, ἐγγείρημα ποῦ ἔφερε σὲ πέρας ὁ Γενικὸς Ἐφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων Παναγιώτης Εὐστρατιάδης.

Ἡ Ἐταιρεία τὰ 170 χρόνια της τὰ ἔζησε μέσα σὲς περιπέτειες τοῦ κράτους μας. Οἱ Σύμβουλοί της ἀνήκαν κυρίως σὲς τάξεις τῆς Διοίκησης, τῆς Ἐκπαίδευσης, τῆς Ἐπιστήμης, τῆς Δικαιοσύνης καὶ τοῦ Δικαίου, καὶ οἱ ἀπόψεις τους γιὰ τὰ πράγματα ἐπηρέαζαν τὴν Ἐταιρεία. Ἀλλὰ κι ἕνας ἄλλος παράγων, ὁ ἀτομικὸς, δηλαδὴ οἱ προσωπικὲς φιλοδοξίες, ὁ φθόνος ὑπῆρξαν δυνάμεις ποῦ τὴν κλυδώνισαν καὶ μπορεῖ καὶ νὰ τὴν βύθιζαν. Ὅλοι ὅμως τὴν ἤθελαν νὰ πλέει πλησίον ἔστω κι ἂν οἱ πράξεις τους ὀδηγοῦσαν στὸ ναυάγιο τοῦ ἀντι-

Τὸ πρῶτο μέγαρο τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας.

κειμένου του πόθου τους. Τέτοιες κρίσεις υπήρξαν αρκετές και αρχίζουν από παλιά, όπως εκείνη του 1851 κατά την οποία ο Άλέξανδρος Ραγκαβής απομακρύνθηκε από την Έταιρεία, γιατί οι ενέργειες του Γεωργίου Γλαράκη και του Κυριακού Πιπτάκη δεν ήταν σύμφωνες με τα έπιστημονικά πρότυπά του.

Τò 1894 υπήρξε δεύτερη κρίση και τò 1909 τρίτη, με αίτια προσωπικές φιλοδοξίες. Η κρίση του 1851 είχε ιδεολογικά-έπιστημονικά αίτια. Οί δύο άλλες, που άκολούθησαν, είχαν πολιτικά αίτια· τή δημιουργία κομματισμού στη διοίκηση τής Έταιρείας και συνεπώς τήν ύπαρξη έντονου πολιτικού πάθους.

Θά περάσουν πολλά χρόνια και μόλις τò 1988 θά έκδηλω-

Τò σημερινò μέγαρο τής Άρχαιολογικής Έταιρείας.

θεϊ, έντελῶς ἀναίτια, μεγάλη κρίση στήν Ἐταιρεία. Σκοπὸς αὐτῶν ποὺ τὴν προκάλεσαν ἦταν ἡ ἀπομάκρυνση τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως, ὥστε τὸ ἀξίωμά του, καὶ ἡ Ἐταιρεία νὰ περιέλθουν σὲ ἀνυπόμονα πρόσωπα, ἀρεστὰ σὲ κυβερνητικούς κύκλους. Μὲ κατηγορίες ποὺ χάλκευσε ἔμπιστο πρόσωπο ἑνός, τότε, πανίσχυρου κυβερνητικοῦ παράγοντος δημιουργήθηκε ζήτημα ποὺ ὁ Τύπος περιχαρῆς συντηροῦσε. Ὅπως τὸ 1894, τὸ μέσον ἦταν ἡ μαύρη πέννα, στῆς ὁποίας τὸ δηλητήριο ὁ Γεώργιος Μυλωνᾶς, ἐπιφανὲς μέλος τῆς Ἀκαδημίας μας, τότε 90 χρονῶν καὶ ἀδύναμος ὀργανικά, υπέκυψε. Τὸν Ἰάγο τοῦ δράματος σύντομα τὸν πῆρε «μαῦρο σύννεφο», ὅπως καὶ τὸν κυβερνητικὸ παράγοντα, ὁ ὁποῖος μάλιστα ἀφανίστηκε ταπεινωτικὰ ἀπὸ τὴν ἀπληστία του.

Σὲ ὀρισμένα κράτη, ἡ ἀρχαιολογία ἀνήκει στὶς ἐθνικὲς ἐπιστῆμες. Ἐννοῶ κυρίως τὴν Ἑλλάδα, τὴν Ἰταλία, τὸ Μεξικό, ὅπου μεταχειρίστηκαν, ἢ μεταχειρίζονται τὰ εὐρήματα καὶ τὰ πορίσματα τῆς ἀρχαιολογικῆς ἔρευνας γιὰ νὰ θεμελιώσουν πολιτικὰ ἐπιχειρήματα. Μιλῶ γιὰ τὴν, ἄς τὴν ὀνομάσουμε μὲ ἐπείικεια, καλή, παραδοσιακὴ χρῆση τῆς ἐπιστήμης, ὄχι τῆ

Κωνσταντῖνος Ρωμαῖος.

γελοία παραμόρφωσή της που εμφανίζονται σήμερα, περισσότερα από ένα γειτονικά μας κράτη.

Οι κυβερνήσεις στην Ελλάδα, και στα άλλα κράτη που μνημόνευσα, Ιταλία, Μεξικό, έπωφελοῦνται από την έπιστήμη. Δὲν τὴν κατασκευάζουν, ὅπως στὸν μεσοπόλεμο κατασκευάστηκε μὲ τὸν Alfred Rosenberg εἰδικὴ γερμανικὴ προΐστορία ἢ, στὴ Σοβιετικὴ Ἐνωση, ὅπου μὲ τὸν Trofim Lysenko δημιουργήθηκε μιὰ κρατικὴ βιολογία καὶ γεωπονία. Ὑπάρχουν ὅμως περιπτώσεις καὶ στὴν Ελλάδα, ὅπου πορίσματα τῆς Ἱστορίας καὶ τῆς Ἀρχαιολογίας ἀπορρίφθηκαν, ἐπειδὴ δὲν ταίριαζαν μὲ τὶς προλήψεις μας. Μνημονεύω, ὅτι τὸ 1907 ὁ Γεώργιος Μιστριώτης ἐξουθένωσε στὸ Συμβούλιο τῆς Ἐταιρείας τὸν τριαντατριάχρονο Κωνσταντῖνο Ρωμαῖο, τὸν κατόπιν διεθνῶς ἐπιφανὴ ἀρχαιολόγο καὶ μέλος τῆς Ἀκαδημίας μας, διότι ὁ Ρωμαῖος σὲ μελέτη του εἶχε διατυπώσει τὴν ἄποψη, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες δὲν εἶχαν τὴν ὠραία, τὴ λεγόμενη ἑλληνικὴ, κατατομὴ μὲ τὴν ὁποία εἰκονίζονται σὺς ἀγγειογραφίες. Ὁ Ρωμαῖος εἶχε δίκαιο, ἡ γνώμη του ὅμως ἐρχόταν σὲ ἀντίθεση μὲ τὴν προκατάληψη τοῦ Μιστριώτη γιὰ τὴ δεδομένη ὁμορφιὰ τῶν Ἀρχαίων καὶ τὴν ἀνωτερότητά τους, συνεπῶς καὶ τὴ δική μας, ἀπέναντι στα ἄλλα ἔθνη.

Μιὰ τέτοια ἀπόρριψη ἱστορικῶν καὶ ἀρχαιολογικῶν πορισμάτων, θεμελιωμένων σὺς ἀρχαῖες πηγές καὶ στὴν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ Grote νεώτερη ἔρευνα, ὑπῆρξε ἡ αἰτία τῆς τελευταίας καὶ μεγαλύτερης κρίσης τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας. Γιὰ ἔθνικὸ καὶ ἐπιστημονικὸ ζήτημα ποὺ ἐκείνη, ἡ Ἐταιρεία, ὑπερασπίστηκε, ἡ κυβέρνησις διατύπωσε πρωτοφανῶς ἀντίθετες πρὸς τὰ πορίσματα τῆς ἐπιστήμης ἀπόψεις, ποὺ τὶς ἐπέβαλε μὲ τὴ δύναμη τῆς ἐξουσίας. Ἡ ἐπιβολὴ τῶν λαθεμένων ἀπόψεων εἶχε καταστροφικὲς συνέπειες ποὺ δὲν ἐπανορθώνονται. Ἐκεῖνες μὲ τὴ σειρά τους, δημιούργησαν ἠθικὲς ταπεινωτικὲς συνέπειες, ἐς αἰεὶ, γιὰ ὅλους τοὺς Ἕλληνες. Ἡ Ἐταιρεία ἐξ ἄλλου θεωρήθηκε ἀντικυβερνητικὴ, κινδύνευσε, καὶ ὑπέστη μεγάλη βλάβη ποὺ δὲν ἔχει ἀκόμη θεραπευθεῖ.

Σὲ κάποια ἄλλη περίπτωση, ποὺ συνδέεται μὲ τὰ πρόσωπα ἐκείνης γιὰ τὴν ὁποία μιλῶ, ὁ αἰμίμηστος συνάδελφος στὴν Ἐταιρεία Ἀριστόβουλος Μάνεσης εἶχε γράψει γιὰ τὸ πῶς μεταχειρίζονται μερικοὶ νομικοὶ τὴ «νομικὴ ἐπιστῆμη» ποὺ ἐμφανίζεται «ὡς οἰονεὶ θεραπαινίδα τῆς πολιτικῆς». Στὴν περίπτωση ποὺ σκιαγραφῶ, ἡ ἱστορικὴ καὶ ἡ ἀρχαιολογικὴ ἐπιστῆμη κακοποιήθηκαν ἀπὸ νομικοὺς καὶ ἡ κακοδικία ἀδιαφορώντας γιὰ τὴν πραγματικότητα ἔγινε δεσμοφύλακας τῆς Ἐταιρείας. Οἱ ὀρθὲς ιδέες σύρθηκαν στὰ δικαστήρια, ὅπου δὲν ἐπικράτησε ἡ ἀλήθεια. Οἱ κατασκευαστὲς τῆς ἱστορίας καὶ ἀρχαιολογίας μιᾶς περιόδου τῆς ἱστορίας μας ἀμείφθηκαν καὶ μποροῦν νὰ συμπορεύονται ἄξια μὲ τὸν Alfred Rosenberg καὶ τὸν Trofim Lysenko.

Εἶδατε, ὅτι ἡ Ἐταιρεία πότε-πότε κλυδωνίζεται ἀλλὰ δὲν βυθίζεται. Οἱ κρίσεις ποὺ μνημόνευσα ἔχουν, καὶ οἱ τέσσερις, σχέση μὲ τὴν ἐπιστῆμη καὶ τὴν ἠθικὴ. Ὅταν ἡ ἐπιστῆμη γίνεται διατεταγμένη, ἡ ἠθικὴ ἀποσύρεται, γιὰ τὸ δὲν ὑπάρχει χωρὸς οὔτε γι' αὐτήν, οὔτε γιὰ τὴν συμπάρεδρό της, τὴν ἀλήθεια. Ἄλλὰ δὲν πρέπει ποτὲ νὰ ξεχνᾶμε τὸ μεγάλο μονόστιχο τοῦ Μενάνδρου· κι ὅταν κάποιος νομίζει ὅτι ὅλα ἔγιναν σύμφωνα μὲ τὶς ἐπιθυμίες του ἔστιν Δίκης ὀφθαλμὸς ὃς τὰ πάνθ' ὀρᾷ⁷.

Ἐναμίχθηκε ἡ Ἐταιρεία στὴν πολιτικὴ, ἢ μάλλον στὸν κομματισμὸ; Ἐναμίχθηκε ἀρκετὲς φορὲς ἀνάλογα μὲ τὰ πρόσωπα ποὺ τὴν διοικοῦσαν. Στὰ Ὁθωνικὰ χρόνια τὰ πρόσωπα τῆς Ἐφορείας τῆς ἀνήκουν στὰ τρία μεγάλα κόμματα, τὸ ἀγγλικό, τὸ γαλλικὸ καὶ τὸ ρωσικόν. Τὸ 1844 γίνεται Πρόεδρος τῆς Ἐταιρείας ὁ πρωθυπουργὸς Ἰωάννης Κωλέττης, ὁ ὁποῖος δημιούργησε ἀντιδράσεις. Παρὰ τὴν καλλιέργειά του, τὶς γνώσεις του καὶ τὴν ἐπιθυμία του γιὰ πρόοδο τῶν πραγμάτων, παρὰ τὴ μεγαλειήβολη σκέψη του, τὴ φιλία του μὲ τὸν Ραγκαβῆ, δὲν πρόλαβε νὰ κάνει τίποτε γιὰ νὰ βοηθήσει τὴν Ἐταιρεία. Μιὰ ἀπόπειρά του νὰ ἀναμορφώσει τὴν Ἀρχαιολογικὴ Ὑπηρεσία συνάντησε τὴν ἄρνηση τοῦ Ὁθωνοῦ.

Ὁ πραγματικὸς κομματισμὸς θὰ ἐκδηλωθεῖ κατὰ τὴν περίοδο τοῦ Παναγιῆ Καββαδία. Ὁ πολυπράγμων αὐτὸς

Γραμματεὺς συνδέθηκε στενὰ μὲ τὰ Ἀνάκτορα καὶ κατὰ τὴν τροποποίηση τοῦ Ὄργανισμοῦ τῆς Ἑταιρείας, τὸ 1896, φρόντισε νὰ ὀριστεῖ ὡς Πρόεδρος τοῦ Συμβουλίου ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος, κάτι ποὺ ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια ἐπιθυμοῦσε. Πρῶτο ἔργο τοῦ Διαδόχου ἦταν νὰ ζητήσῃ τὴν ἀναστήλωση τοῦ λέοντος τῆς Χαϊρωνείας, τοῦ, κατὰ τοὺς λόγους του στὸ Συμβούλιο, «ἀποτελοῦντος τὸ ἐπιτύμβιον μνημεῖον ὅπερ οἱ Θηβαῖοι ἀνήγειραν εἰς τοὺς ἐν ἔτει 338 π.Χ. ἐκεῖ πεσόντας ἱερολοχίας ἐν τῇ πρὸς Φίλιππον ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς ἐλευθερίας μάχῃ». Θὰ παρατηρήσατε τὴν ἀντίφαση ποὺ ὑπάρχει στὴ φράση. Δὲν τὴν ἀναλύω, σκόπιμα, ἀλλὰ καὶ σήμερα ἀκόμη ἐπιβιώνει. Συμβαίνει αὐτὸ ποὺ σὰς εἶπα γιὰ τὰ πρόσωπα τοῦ Ἀγῶνος. Ὑπάρχουν οἱ Ἀρχαῖοι οἱ καλοὶ καὶ οἱ Ἀρχαῖοι ποὺ εἶναι ἐχθροί.

Μερικὰ χρόνια ἀργότερα, τὸ 1915, σὲ δημόσια συνεδρία τῆς Ἑταιρείας ὁ διάδοχος Γεώργιος καὶ ὁ πρίγκηψ Νικόλαος κηρύχθηκαν ἐπίτιμοι ἀντιπρόεδροι. Τὴν ἐπόμενη χρονιά, ὁ πρῶτος ἔγινε κανονικὸς συμπρόεδρος καὶ ὁ δεῦτερος ἀντιπρόεδρος. Ἀκόμη, κάτι ποὺ δὲν εἶναι γνωστό, ὁ οἰκεῖος σὲ ὄλους μας ἔφιππος χάλκινος ἀνδριάντας τοῦ Κωνσταντῖνου κατασκευάστηκε μὲ πρωτοβουλία τῆς Ἑταιρείας διὰ τοῦ Καββαδία. Ἡ παρουσία τῶν βασιλέων στὸ Συμβούλιο τῆς Ἑταιρείας ἔληξε μὲ τὸν θάνατο τοῦ Γεωργίου, τὴν 1 Ἀπριλίου 1947. Ἐκ τῶν ὑστέρων ἡ βασιλικὴ ἀνάμειξη μπορεῖ νὰ χαρακτηρίζεται ἀπὸ κάποιους, ἴσως καὶ δίκαια, ὡς κομματικὴ ἀπόκλιση, τότε ὅμως ἔδειχνε τὸ κύρος τῆς Ἑταιρείας καὶ τὸ ἐνδιαφέρον τῆς κορυφῆς τῆς πολιτείας γιὰ τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα.

Ἐπειτα ἀπὸ 170 χρόνια δράσης, πῶς θὰ χαρακτηρίζαμε τὴν Ἑταιρεία: ὡς συντηρητικὴ ἢ ὡς προοδευτικὴ; Ὁ πρῶτος ἀπὸ τοὺς δύο χαρακτηρισμοὺς εἶναι ἀνεδαφικὸς γι' αὐτήν, ἔστω κι ἂν φαινομενικῶς ταιριάζει σὲ μερικὰ ἀπὸ τὰ πρόσωπα ποὺ τὴν διοίκησαν. Ὁ Παναγῆς Καββαδίας ὑπῆρξε, κατὰ τὰ λεγόμενα καὶ τὰ γραφόμενα τῶν συγχρόνων του, ὄχι μόνον συντηρητικὸς ἀλλὰ ἀντιδραστικὸς. Τὸ ἔργο του ὅμως γιὰ τὴν Ἑταιρεία, γιὰ τὰ ἀρχαῖα, ὑπῆρξε προοδευτικόν. Ὁ Ἀναστάσιος Ὀρλάνδος, διδάσκαλός μου, ἦταν, ἀκόμη καὶ μὲ παλαιό-

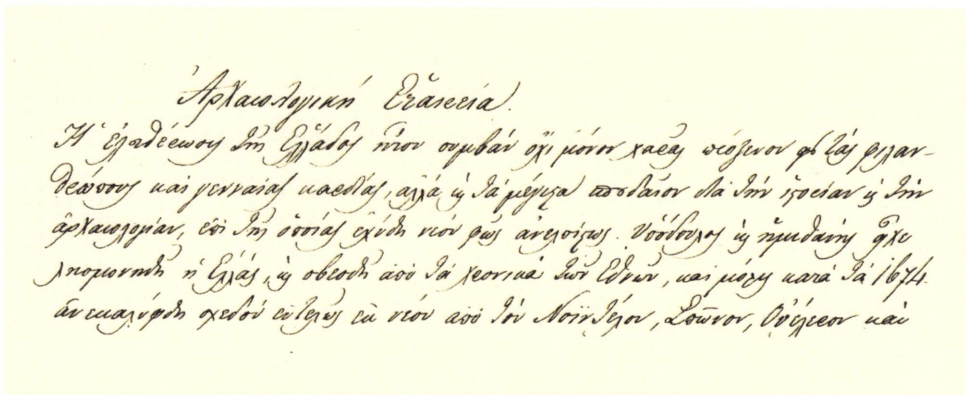
τερα κριτήρια, συντηρητικός, με προκαταλήψεις και φοβίες. Το επιστημονικό του έργο όμως είναι μεγάλο και έφερε πρόοδο στην επιστήμη· άμφιβάλλω αν θα ξεπεραστεί ή αν θα υπάρξει ποτέ κάτι παρόμοιο.

Ο Στέφανος Κουμανούδης, το 1859, άκριβώς 40 χρόνων, παρέλαβε την Έταιρεία γερασμένη πρόωρα, της έδωσε ζωντάνια και όρμη, και δημιούργησε επιστημονική άρχαιολογία. Κρίνοντας και τους τρεις με σημερινά κριτήρια τους θεωρούμε συντηρητικούς, λαθεμένα όμως. Τα σημερινά κριτήρια δέν είναι ιδανικά, γιατί έχει διαστρεβλωθεί στην επιστήμη μας ή έννοια της προόδου. Υπάρχει άναρίθμητο πλήθος παρασώτων που θορυβούν και με περισσή άναίδεια διατείνονται ότι προσφέρουν στη διάσωση της παράδοσης και στην πρόοδο της επιστήμης. Είναι ένα ψεύδος, μάλιστα μέγα. Η μνημειακή παράδοση προστατεύεται όταν εκείνοι που την αγαπούν συγκρούονται με τους έχθρούς της και όχι όταν συμπορεύονται ή σιωπούν. Και συγκρούσεις δέν υπάρχουν στην έλληνική κοινωνία για τα μνημεία. Κατάφαση ναι, και συνωτισμός στη διανομή των άμοιβών. Όσο για την πρόοδο, που λέγεται ότι δημιουργούν οι θορυβοποιοί, δέν περιλαμβάνω σ' αυτήν την ήλεκτρονική άυταπάτη, ούτε την κοσμική έλαφρότητα.

Άρκετη ώρα μιλω για τα πρόσωπα της Άρχαιολογικής Έταιρείας και για τις ιδέες τους. Μέσα από αυτές διαφαίνονται, ίσως, και οι δικές μας ιδέες. Δέν είπα όμως, γιατί ή Έταιρεία είναι σημαντική και γιατί έπρεπε να της άφιερωθεί μια δημόσια συνεδρία της Άκαδημίας έπειδή συμπλήρωσε τα 170 χρόνια της. Τουτό θα το κρίνετε σεις στο τέλος, αν μπορέσετε από τον κάπως ασύνδετο λόγο μου. Δέν είναι δυνατό μέσα σε περιορισμένα όρια να μιλήσει κανείς για ιδέες, για πράξεις, για κατορθώματα ανθρώπων που άρχισαν από το τίποτε. Τη μια μέρα ζούσαν ανάμεσα στα έρείπια, τους σκοτωμένους, τα τζαμιά, τους μεντρεσέδες και την άλλη έπρεπε να άπιθώσουν το φέσι και το καρνοφίλι και ν' άρχίσουν να χιτίζουν έναν νέο κόσμο, ένα κράτος. Αυτή την ιστορική κατάσταση ζωγραφίζει το σημαντικότερο κείμενο για την έλληνική άρχαιολογία· είναι το προοίμιο του Όργανισμου της Έταιρείας, του 1837, γραμ-

μένο ἀπὸ τὸν πρῶτο Γραμματέα της, τὸν Ἀλέξανδρο Ρίζο Ραγκαβῆ· ἀρχίζει ἔτσι:

«Ἡ ἐλευθέρωσις τῆς Ἑλλάδος ἦτον συμβὰν ὄχι μόνον χαρᾶς πρόξενον εἰς τὰς φιλανθρώπους καὶ γενναίας καρδίας, ἀλλὰ καὶ τὰ μέγιστα σπουδαῖον διὰ τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν ἀρχαιολογίαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐχύθη νέον φῶς ἀνεπίστως».

Παρατηρεῖτε ὅτι δύο πράγματα μνημονεύονται. Ἡ ἑλληνικὴ ἐλευθερία ποὺ χαροποίησε τοὺς φιλανθρώπους – μετὰ τὴν ἀρχαία ἔννοια – ἀνθρώπους, ταυτόχρονα καὶ γενναίους, δηλαδὴ μεγαλόψυχους, φίλους τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἐλευθέρωσις τῆς Ἑλλάδος ἦδη ἔως τὸ 1837, κατὰ τὰ πρῶτα Ὀθωνικὰ χρόνια, εἶχε γίνῃ πραγματικὰ πρόξενος νέων ἀνακαλύψεων καὶ κυρίως, εἶχε κάνει δυνατὴ τὴν ἐλεύθερη μελέτη καὶ χρῆση τῶν γνωστῶν τότε μνημείων καὶ κυρίως, τῆς Ἀκροπόλεως. Ἀπὸ τὸ 1834, χρονιὰ τῆς ἰδρύσεως τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας, ἔως τὸ 1837 ὑπῆρξε μεγάλη πρόοδος στὴν ἀρχαιολογία ἀλλὰ ὄχι σύμφωνα μετὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν τότε ἀνθρώπων. Γι' αὐτὸ στὶς 6 Ἰανουαρίου 1837, ἀνήμερα τὰ Φῶτα, ἰδρύεται ἀπὸ ἐνθουσιώδεις ἰδιῶτες ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία:

«Ἐπὶ σκοπῷ ἐν γένει μὲν νὰ πλουτισθῇ ἡ Ἐπιστήμη ὅ,τι πλεῖστον καὶ ὅ,τι τάχιστον, ἐν μέρει δὲ νὰ ἐπιταχυνθοῦν αἱ

άνασκαφαί, αἱ ἀνεγέρσεις καὶ συμπληρώσεις τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν μνημείων, περισσότερον παρ' ἂν ἡ φροντίς αὕτη ἐπεβάρυνεν εἰς μόνην τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν, ἀποφασίζουσι οἱ κάτωθεν ὑπογεγραμμένοι, λαβόντες καὶ τῆς ῥηθείσης Κυβερνήσεως τὴν συγκατάθεσιν, τὰ ἀκόλουθα: Συνιστάται Ἑταιρεία ὑπὸ τὴν ἐπίκλησιν Ἑταιρεία Ἀρχαιολογικὴ καὶ ἔχουσα τὴν ἔδραν τῆς εἰς Ἀθήνας».

Ἐνὶ Βεδουαίνας· Ἐστὶν οὐκοῦν ἐπιμένοντες εἰς μέγα μὲν νόστρον ἐπιπέδον ἢ ἐπιπέδον
 ὁ, ἢ ἄλλο ἐπιπέδον, εἰ μὲν δὲ τὰ ἐπιπέδον αἱ ἀνασκαφαί, αἱ ἀνε-
 γέρσεις ἢ συμπληρώσεις τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν μνημείων, περισσότερον οὐκ ἢ
 φροντίς αὕτη ἐπιβάρυνται εἰς μόνην τὴν ἑλληνικὴν κυβερνήσιν ἀποφασίζοντες οἱ κάτωθεν
 ὑπογεγραμμένοι λαβόντες ἢ τῆς ῥηθείσης κυβερνήσεως τὴν συγκατάθεσιν, τὰ ἀκόλουθα.
 Ἄρθρον δ.
 Συνιστάται Ἑταιρεία ὑπὸ τὴν ἐπίκλησιν Ἑταιρεία Ἀρχαιολογικὴ καὶ
 ἔχουσα τὴν ἔδραν τῆς εἰς Ἀθήνας.

Μὲ αὐτὴ τὴ διακήρυξη, ὅπου ζωγραφίζεται, ἡ τόλμη, ἡ αἰσιοδοξία καὶ ἡ πεποίθησις τῆς ἐπιτυχίας, τοῦ εἰκοσιοχτάχρονου Ἀλεξάνδρου ἄρχισε μία πορεία πού κρατᾶει 170 χρόνια καὶ συνεχίζεται.

Τί ἔκανε ἡ Ἑταιρεία ἐπὶ 170 χρόνια; Σεῖς ὅλοι τὸ γνωρίζετε· ἀγωνίστηκε «τὸν καλὸν ἀγῶνα τῆς πίστεως»⁸ γιὰ τὸν τόπο καὶ τὴν πνευματικὴν του προκοπὴ καὶ ἀποκάλυψε τὰ προγονικὰ μνημεῖα.

Ὅλοι γνωρίζουμε, ὅτι χωρὶς τὴ βασιλίσα Ἀμαλία δὲν θὰ ὑπῆρχε ὁ παράδεισος τῆς Ἀθήνας πού ὀνομάζεται Ἐθνικὸς Κήπος. Τόσο σπουδαῖος εἶναι. Χωρὶς τὴν Ἑταιρεία δὲν θὰ ὑπῆρχαν μέσα στὴν Ἀθήνα τὰ νησιὰ τοῦ παρελθόντος, τὸ ἄλλο καταφύγιό μας. Τῆς φωτερῆς σήμερα Ἀκρόπολης, τῆς ὁποίας τὴ μορφή θεωροῦμε αὐτονόητη, τότε ὅμως σκεπασμένης ἀπὸ σπύτια, ἐρείπια καὶ μνήματα, ξαναφάνηκαν καὶ ἀνα-

σηλώθηκαν τὰ μνημεῖα χάρις σὸν Πιπτάκη, τὸν Εὐστρατιάδη καὶ τὸν Καββαδία. Τὸ θέατρο τοῦ Διονύσου, ποῦ τὸ ὄργωναν τὰ βόδια σὴν Τουρκοκρατία, τὸ ἀποκάλυψαν ὁ Εὐστρατιάδης καὶ ὁ Κουμανούδης καὶ βροντερὸς Ξανακούστηκε σὴν ὀρχήστρα τοῦ ὁ τραγικὸς λόγος. Ἡ στοὰ τοῦ Ἀττάλου, γεμάτη σπιτόπουλα, ἦλθε σὸ φῶς ἀπὸ τὸν Στέφανο Κουμανούδη καὶ μᾶς ἔδωσε τὸ πρῶτο βέβαιο σημάδι τῆς τοπογραφίας τῆς Ἀγορᾶς. Ὁ ἴδιος ὁ Κουμανούδης μὲ μύριες δυσκολίες ἀποκάλυψε τὴν ἀγορὰ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων, μὲ τοὺς Ἀέρηδες ποῦ κάποτε ἦταν σχολὴ καὶ ἐνδιαίτημα δερβίσηδων, τὴ βιβλιοθήκη τοῦ Ἀδριανοῦ, ὅπου ἦταν τὸ κονάκι τοῦ βοηβόδα, κατοπιν οἱ στρατῶνες ἐπὶ Ὅθωνος καὶ ἡ ἄτυχη Μεγάλῃ Παναγία. Ὅλα, ἀπὸ τόποι ἀπορριμμάτων καὶ βορβόρου, ἔγιναν σεβάσμια μνημεῖα. Ὁ Κεραμεικός, γεμάτος ἀσβεστοκάμινα καὶ κεραμοποιεῖα, ἀναστήθηκε ἀπὸ τὸν Στέφανο Κουμανούδη ὡς μιὰ ἀπέραντη ἱστορικὴ γλυπτοθήκη, ὡς ἓνα ἀρχεῖο ἐπιγραφῶν.

Ἡ Ἐλευσίς, τὸ μεγαλύτερο ἱερὸ τῆς Ἀττικῆς, ὅπου ὁ Δημήτριος Φίλιος ἔφθειρε τὴ ζωὴ του, Ξαναγεννήθηκε. Ὁ Θορικὸς μὲ τὴ στοὰ του ἀναδύθηκε ἀπὸ τὴ λάσπη. Ὁ Ραμνοῦς πῆρε τὴ θέση του σὴν ἱστορία τῆς Ἀθήνας μὲ τὸ φρούριο, τὸ ἱερὸ τῆς Νεμέσεως καὶ τὶς ἐπιγραφές του. Ἡ Βραυρών, ἀπὸ ἔλος καὶ περιβόλια ἔγινε τὸ σεβάσμιο ἱερὸ τῆς Ἀρτέμιδος, χάρις σὴν θέληση τοῦ Ἰωάννου Παπαδημητρίου.

Ἡ Ἐπίδαυρος, τὸ μεγάλο κατόρθωμα τοῦ Καββαδία, ἔγινε παγκόσμιο κέντρο τῆς τραγικῆς τέχνης. Ἡ Λυκόσουρα μᾶς ἔδωσε τὰ ἐκπληκτικὰ γλυπτά της. Ἡ Μεσοήνη Ξανάγινε πόλη, δεμένη μὲ τὰ ὀνόματα ἐνδόξων ἀνασκαφῶν, τοῦ Θεμιστοκλῆ Σοφούλη, τοῦ Γεωργίου Οἰκονόμου καὶ τοῦ Ἀναστασίου Ὀρλάνδου. Οἱ Μυκῆνες χρειάστηκαν πολλὰς ζωὰς μετὰ τὸν Σλήμαν· τοῦ Τσοῦντα, τοῦ Παπαδημητρίου, τοῦ Μυλωνᾶ καὶ τοῦ Ἰακωβίδη. Ἡ Αὐλὶς, ἀπ' ὅπου ξεκίνησε ἡ ἐκστρατεία γιὰ τὴν Τροία, ἦλθε σὸ φῶς ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Θρεψιάδη. Ὁ Θέρμος, τὸ μεγάλο κέντρο τῆς Αἰτωλικῆς Συμπολιτείας, ἔγινε κεφάλαιο τῆς τέχνης καὶ τῆς ἱστορίας μὲ τὸν Σωτηριάδη, τὸν Ρωμαῖο καὶ τὸν Παπαποστόλου. Τὰ πανέμορφα πῆλινα τῆς Τανάγρας σῶθηκαν ἀπὸ τὴν ξέφρενη λεηλασία ἀπὸ τὸν ἥρωα

Παναγιώτη Σταματάκη, τοῦ ὁποίου δὲν γνωρίζουμε τὴ μορφή.

Ἡ Δημητριάς, μὲ τὸν Ἀπόστολο Ἀρβανιτόπουλο, μᾶς ἔδωσε μιὰν ἐκπληκτικὴ συλλογὴ ἀπὸ ζωγραφισμένες στήλες. Τὸ Διμήνι καὶ τὸ Σέοκλο μὲ τὸν Χρῆστο Τσοῦντα γέννησαν ἓνα νέο κλάδο τῆς ἀρχαιολογίας. Ἡ Δωδώνη, τὸ μέγιστο ἱερὸ τῆς Ἡπείρου, ἀπέκτησε τὴ μορφή του μὲ τὸν Δημήτριο Εὐαγγελίδη καὶ τὸν Σωτήριο Δάκαρη, διαδόχους τοῦ Κωνσταντίνου Καραπάνου. Ἡ Νικόπολις, σημαδιακὴ γιὰ τὴν ἀρχαία ἱστορία μας, ἄρχισε νὰ σκάβεται μόλις ἐλευθερώθηκε, τὸ 1913, ἀπὸ τὸν Ἀλέξανδρο Φιλαδέλφεια. Ἡ Βεργίνα μὲ τὴ Μεγάλη Τούμπα καὶ τὸν τάφο τοῦ Φιλίππου ἐκπλήρωσε τὶς προσδοκίες τοῦ Μανόλη Ἀνδρόνικου. Ἀπὸ τὰ νησιὰ μιὰ μόνο ἀνασκαφὴ οἶς μνημονεύω, τὴ μέγιστη, στὸ Ἀκρωτήρι τῆς Θήρας, τὸ ὄνειρο τοῦ Σπυρίδωνος Μαρινάτου.

Αὐτὰ ποὺ οἶς ἀπαρίθμησα εἶναι μιὰ ἰσχνὴ ἀνθολόγησι τοῦ ἔργου τῆς Ἐταιρείας. Τὸ πραγματικὸ, τὸ πλήρες ἔργο τῆς, τὰ συγγράμματα δείξει, κατὰ τὴ φράση τοῦ Dürer στὴν εἰκόνα τοῦ Ἐράσμου. Τὰ συγγράμματα εἶναι ἢ 170 ἐτῶν Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερὶς καὶ τὸ δίδυμο ἀδελφί τῆς, τὰ *Πρακτικὰ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας*. Στὸν δρόμο ἀπέκτησαν συντρόφους, τὸ τώρα πενηντάρχρονο καὶ πλέον Ἔργον καὶ τὸν 19χρονο *Μέντορα*. Μαζί τους ἀτελείωτη σειρὰ γνήσιων παιδιῶν, ἢ *Βιβλιοθήκη*. Ὅλα μαζί ξεπερνοῦν τοὺς 600 τόμους. Μέσα σ' αὐτὲς τὶς πολλὲς δεκάδες χιλιάδες σελίδων βρίσκονται οἱ Ἕλληνες ἀρχαιολόγοι ποὺ δὲν μνημόνευσα, τὸ ἔργο τους, ἢ ἀγωνία τους καὶ ὁ ἀγώνας τους γιὰ τὴ μελέτη καὶ τὴν προστασία τῶν ἀρχαίων. Εἶναι ἀκόμη, ἀπὸ τὴν Ἐταιρεία, ἢ ἄλλη προσφορά τῆς στὸ Ἔθνος τοῦ παρελθόντος του.

Ἡ ἴδρυση τῆς Ἐταιρείας ὑπῆρξε εὐεργεσία γιὰ τὸν τόπο. Τὰ πρῶτα 120 χρόνια τῆς ἀποτελοῦσε τὴν κορυφὴ τῆς ἀρχαιολογικῆς δραστηριότητος στὴν Ἑλλάδα καὶ ἦταν ἡ συνισταμένη τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἀνθρωπισμοῦ, μὲ τὰ μέλη τοῦ Συμβουλίου τῆς καὶ τοὺς συνεργάτες τῆς. Ἀπὸ τὸ 1960 ἀρχίζει ἡ ἀνάπτυξη τῆς Ὑπηρεσίας. Νέα, πολλὰ πρόσωπα, ἄφθονα χρήματα, πλῆθος νέων ἀνακαλύψεων, ποὺ ὀφείλονται στὰ δημόσια ἔργα καὶ τὴν ξέφρενη οἰκοδόμησι, γιγαντῶνουν μιὰ Ὑπηρεσία ἄσημη ἕως τότε, καὶ τῆς δίνουν σημαντικὸ κοινωνικὸ ρόλο. Ἡ αὐξηση τῶν ἀρχαιολόγων καὶ ἀρχαιολογούντων προκαλεῖ τὴ δημιουργία ἀνάλογου ἀριθμοῦ νομικῶν προσώπων ποὺ ἔχουν ὡς σκοπὸ τους, ὅπως λέγεται, τὴν ἔρευνα καὶ τὴν προαγωγή τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιολογίας. Τὰ περισσότερα προβάλλουν ἀτομικὲς ἐπιδιώξεις, ὅταν δὲν καταντοῦν σὲ ἐκδρομικοὺς συλλόγους. Παράμερά τους βρίσκεται ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία καὶ συγγέεται ἢ καλύπτεται στὴν ἀντίληψη τῶν πολλῶν ἀπὸ τὴν παρασιτικὴν δραστηριότητα. Κατὰ καιροὺς ἀκούγονται προτροπές, μάλιστα ἀπὸ ἀρχαιολόγους, νὰ ἐμφανισθεῖ καὶ ἐκείνη στὸ κοσμικὸ στερέωμα. Ἀλλὰ ὅπως εἶπε πρὶν ἀπὸ 62 χρόνια ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς τῆς Ἀκαδημίας καὶ τῆς Ἐταιρείας Γεώργιος Οἰκονόμος, «Ἡ Ἐταιρεία ἀποτελοῦσα ἀνέκαθεν ἐπιστημονικὸν ἴδρυμα καὶ οὐχὶ θορυβώδη διαφημιστικὴν ὀργάνωσιν, ἀπέβλεψε πάντοτε εἰς τὴν προαγωγήν τῆς ἐπιστήμης, ἐπετέλεσε δὲ τοῦτο

ευστόχως καὶ σεμνῶς, ὥστε νὰ τύχη τῆς παγκοσμίου ἀναγνω-
ρίσεως διὰ τοῦτο»⁹.

Ἡ Ἑταιρεία δὲν μπορεῖ νὰ κατεβεῖ ἀπὸ τὴ θέση στὴν
ὁποία τὴν ἔβαλαν οἱ ἰδρυτές της καὶ οἱ διάδοχοί τους, καὶ
ὅπου τὴν στερέωσε τὸ ἐθνικὸ ἔργο της. Ἐχει τὴ μακρότερη
παράδοση στὸ ἑλληνικὸ κράτος καὶ ὅσοι νοιάζονται γιὰ τὰ
μνημεῖα ὀφείλουν νὰ τὴν βοηθοῦν, ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὰ πρό-
σωπα ποῦ τὴν διοικοῦν. Ὅλοι, οἱ Πρόεδροι, οἱ Γραμματεῖς, οἱ
Σύμβουλοι, οἱ ἐταῖροι ἦσαν καὶ εἶναι φιλοπάτριδες καὶ ἀνι-
διοτελεῖς. Γι' αὐτὸ προκαλεῖ ἐντύπωση, ἀλλὰ δὲν εἶναι ἀνεξή-
γητο, ὅτι μερικὲς φορὲς μέσα στὰ 170 χρόνια κάποιιοι, μὲ τὴν
ὑποστήριξη, εἴτε ἀφανῶς εἴτε ἐμφανῶς, ἰσχυρῶν παραγόντων
προσπάθησαν νὰ μεταβάλουν τὴν πορεία της. Ἡ ἐπιτυχία
μιάς τέτοιας προσπάθειας θὰ ἀποτελοῦσε καὶ τὸν θάνατο τῆς
Ἑταιρείας, ἢ ὁποία εἶναι μέρος τῆς πνευματικῆς Ἑλλάδος καὶ
ὀδηγεῖται μόνον ἀπὸ τὸ ἔργο της. Ὅπως ἡ Ἐκκλησία, ἡ Δικαι-
οσύνη δὲν μποροῦν, θεωρητικῶς τουλάχιστον, νὰ ἀποκλίνουν
ἀπὸ τὸν σκοπὸ στὸν ὁποῖο ἔχουν ταχθεῖ, τὸ ἴδιο καὶ ἡ Ἑται-
ρεία δὲν μπορεῖ νὰ ἀποκλίνει ἀπὸ τὸν ἀρχικὸ καὶ μόνον σκοπὸ
της, ποῦ εἶναι ἡ προστασία τῆς μνημειακῆς παράδοσης, ἢ
εὕρεση τῆς ἐπιστημονικῆς ἀλήθειας καί, πάνω ἀπ' ὅλα, ἢ
ὑπηρεσία τῆς Πατρίδος.

Θὰ τελειώσω τὴν ὁμιλία μου μὲ μιὰ ἱστορία ἀπὸ τὸν Β΄
Παγκόσμιο πόλεμο. Κατὰ τὴ μάχη τῆς Κρήτης, τὸ 1941, ὁ
ἀγγλικὸς στόλος τῆς Μεσογείου, ποῦ ὑποστήριζε τὴν ἀπο-
χώρηση τῶν συμμαχικῶν στρατευμάτων ἀπὸ τὸ νησί, εἶχε
μεγάλες καὶ συνεχεῖς ἀπώλειες πλοίων ἀπὸ τὴ γερμανικὴ
ἀεροπορία. Τὸ Λονδίνο, δηλαδὴ ὁ Τσώρτσιλ, στὸ ὁποῖο
ὑποβλήθηκε αἴτημα ἐγκατάλειψης τῆς Κρήτης, ἀπάντησε
ἀρνητικά. Τὴν ἀπόφαση αὐτή, μὲ ἡμερήσια διαταγὴ του,
ἀνακοίνωσε στὰ πληρώματα τῶν πολεμικῶν τοῦ στόλου ὁ
ναύαρχος Κάνιγκαμ. Ἡ διαταγὴ τελείωνε μὲ τὴ φράση: «Γιὰ
νὰ φτιάξουμε ἓνα στόλο φθάνουν τριάντα χρόνια· γιὰ νὰ
δημιουργηθεῖ παράδοση χρειάζονται τριακόσια χρόνια». Ἡ
Ἀρχαιολογικὴ Ἑταιρεία ἔχει ἕως σήμερα παράδοση μόλις
ἑκατὸν ἑβδομήντα χρόνων καὶ δεκαεπτὰ ἡμερῶν, ἑννέα μόλις

Ἰωάννης Καποδίστριας.

χρόνια λιγότερα ἀπὸ τὸ ἑλληνικὸ κράτος, ποὺ ἀρχίζει ἀπὸ τὸν
ἀείμνηστο Κυβερνήτη Ἰωάννη Καποδίστρια.

-
2. Ν. Ἐστία, Χριστ. 1943, 96.
 3. Πολίτης ἀρ. 92.
 4. Φιλίππου Ἰωάννου, *Φιλολογικὰ Πάρεργα*² 1874, 505.
 5. ΑΕ 1987, 158.
 6. ΑΕ 1987, 177.
 7. Μενάνδρου, *Μονόστιχοι* 225, ἔκδ. Jaeckel.
 8. Πρὸς Τιμ. Α΄ 6,12.
 9. ΑΕ 1987, 175.

ΕΞΗΓΗΣΕΙΣ

Με την όμιλία μου έχω ως σκοπό να διαγράψω το γενικό πνεύμα της ιστορίας ενός Ίδρύματος ηλικίας 170 χρόνων. Ἡ συντομία της με υποχρέωσε να κάνω ἑλλειπτικές περιγραφές καὶ ὑπαινιγμούς. Γι' αὐτὸ κάποια σημεῖα τῆς ὁμιλίας χρειάζονται ἐξηγήσεις.

ΚΡΙΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

Ἡ κρίση τοῦ 1894 ὀφειλόταν στὴ φιλοδοξία τοῦ Παναγιώτη Καββαδία νὰ ἀναλάβει τὸ ἀξίωμα τοῦ Γραμματέως τῆς Ἐταιρείας, τὸ ὁποῖο ἀπὸ τὸ 1859 λάμπρυνε ὁ Στέφανος Α. Κουμανούδης. Γιὰ νὰ πετύχει ὁ Καββαδίας τὸν σκοπὸ του χρησιμοποίησε ἑτάιρους πὸ μὲ τις ἐνέργειές τους καὶ τὴ συνδρομὴ τοῦ Τύπου κατασκεύασαν κλίμα συκοφαντίας ἐναντίον τοῦ Κουμανούδη. Παρὰ τὴν ἀσφυκτικὴ ἀτμόσφαιρα πὸ δημιουργήθηκε στὴ μικρὴ Ἀθήνα, ὁ Κουμανούδης, σὺς ἀρχαιρεσίες τῆς 4 Δεκεμβρίου 1894, ἐξελέγη καὶ πάλι Γραμματεὺς θριαμβευτικά. Ἐπειδὴ ὅμως ταυτόχρονα ἔγινε μέλος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐταιρείας ὁ κύριος συκοφάντης του Π. Παπαναστασίου, παρατιθῆκε ἀπὸ τὸ ἀξίωμα τοῦ Γραμματέως, ἀποσύρθηκε ἀπὸ τὴν Ἐταιρεία πλήρως καὶ ἀφοσιώθηκε σὺς μελέτες του. Τὴν ἱστορία τῆς κρίσης ἐξιστορῶ ἀναλυτικῶς στὸν *Μέντορα*, 66B, 2003, 25-48, ὅπου καὶ βιβλιογραφία γιὰ τὸν Στέφανο Α. Κουμανούδη.

Ἡ κρίση τοῦ 1909 προκλήθηκε ἀπὸ τὴ σχεδὸν οὐσσομη ἀντίδραση τοῦ, ὀλιγομελοῦς τότε, Ἀρχαιολογικοῦ Κλάδου πρὸς τὸν Παναγιώτη Καββαδία, πανίσχυρο Γενικὸ Ἐφοροτῶν Ἀρχαιοτήτων ἀπὸ τὸ 1884, Γραμματέα τῆς Ἐταιρείας ἀπὸ τὸ 1895 καὶ καθηγητὴ τῆς ἀρχαιολογίας στὸ Πανεπιστήμιο ἀπὸ τὸ 1904. Ἡ αὐταρχικὴ καὶ τυραννικὴ, ὅπως λέγουν οἱ σύγχρονοί του, διοίκηση τῆς Ὑπηρεσίας καὶ ἡ προσβλητικὴ του συμπεριφορὰ πρὸς τὰ μέλη τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Κλάδου δημιούργησε μὲ τὰ χρόνια κλίμα ἐχθρότητας ἐναντίον του, πὸ ἐξωτερικεύτηκε κατὰ τὸν πλέον ἔντονο τρόπο μὲ κύριο ἄρθρο τῆς ἐφημερίδας *Χρόνος* τῆς 9 Νοεμβρίου 1909, γραμ-

μένο ἢ ἐμπνευσμένο ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Σβορώνο. Στὸ ἄρθρο θίγονταν ὅλα τὰ σημεῖα τῆς κακοδιοίκησης τοῦ Καββαδία στὴν Ὑπηρεσία καὶ τὴν Ἐταιρεία. Ἡ Ἐπανάσταση στοῦ Γουδῆ κατήργησε τὴ θέση τοῦ Γενικοῦ Ἐφόρου, ὁ Καββαδίας παραιτήθηκε ἀπὸ τὴν Ἐταιρεία καὶ ἔφυγε ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα γιὰ ἄρκετὸ χρόνο. Οἱ ἀνακατατάξεις στὴν Ἐταιρεία καὶ τὴν Ὑπηρεσία ποὺ ἀκολούθησαν ἔφεραν πολλές μεταβολές καὶ στὶς δύο. Τὰ ἀρχαιολογικὰ γεγονότα τοῦ 1909 ἐξιστορῶ ἀναλυτικῶς στὰ δημοσιεύματα: *Ἡ ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία. Ἡ ἱστορία τῶν 150 χρόνων τῆς 1837-1987* (1987), 108-111, 282-284. *Ὁ Μέντωρ* 23, 1992, 173-176.

Τὸ ἔργο τοῦ καὶ Διευθυντῆς ΚΩΣΤΗΣ ΧΑΙΡΟΠΟΥΛΟΣ

ΧΡΟ

ΤΟ ΝΥΚΤΕΡΙΝΟΝ ΥΠΟΥ

„ΤΟ ΕΡΓΟΝ ΤΗΣ 15 ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ“

ΑΝΑΓΚΗ ΕΙΔΙΚΡΙΝΕΙΑΣ

Ἐχει ὑποχρέωσιν ἡ 15 Αὐγούστου πρὸς αὐτὰ τὰ ἔθνη καὶ συμπερόντα, ἐν ὀνόματι τῶν ὁποίων συνετελέσθη, ἔχει ἰσὺν τὸ καθήκον πρὸς ὅ,τι συνδέεται στενῶς πρὸς τὴν ἡδῶσαν τὴν ἑλληνικὴν, νὰ μὴ παρίσθῃ γεγονότα ὑπὸ τὰ ὄμματα αὐτῆς ἀπὸ ἐσῶν τελοῦμενα, ἀτινα εὐθὺ θέγουσιν αὐτὰ τὰ ἔθνη καὶ τῆς Ἡεαρίθδου συμπερόντα, καὶ ἄτινα καταρρίπτουσιν ἐνώπιον τοῦ πατριωτισμοῦ καὶ τοῦ ἀσπασμοῦ αὐτῆν τὰ ἔθνη καὶ τὴν ἑλληνικὴν Ἐπιστήμη τὴν θέσιν καὶ τὴν ἰποστολήν.

Διὰ τοῦτο θὰ καταρρίψῃ ἀμελείτωσ ἐιδωλα πλαστὰ καὶ ἀίσχρὰ, εἴτε ἐν τῇ Ἐπιστήμῃ, ἢ εἴτε στενώσ συνδέεται πρὸς τὰ γενικά τοῦ ἔθνουσ συμπερόντα, εἴτε ἐν τῇ πολιτικῇ, ἢ εἴτε ἐπιθρὰ οὐστωδῶς ἐπὶ τῶν γενικῶν συμπερόντων, εἴτε ἐν τῇ ἐν γένει Διοικησει, ἢ εἴτε ἀποδίδει τὴν πραγματικὴν ἐξ-

ματικὸς λογιερισμοῦσ τοῦ εἰς τὴν θέσιν τοῦ ἀντιπροέδρουσ ὑποβιθισθέντος κ. Γαββαδοπούλου. Ταῦτα κατορθώσας, διαχειρίζεται ἈΠΟ ΔΕΚΑΕΤΙΑΣ 600.000 ΔΡ. ΕΤΗΣΙΟΥΣ ΑΝΕΥ ΟΥΔΕΝΟΥ ΕΛΕΓΧΟΥ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΤΙΝΟΥ, οὐδενὸς τολμῶντος νὰ ἐπιχειρήσῃ τι κατὰ τῆς Ἐταιρείας, ἢ εἴτε προβάλλει τὸσον σοβαρὰ πρόσωπα εἰς πᾶσαν κατὰ τῆς Ἐταιρείας εἰς δίκην καταχρήσεως κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ προσηλθῶσ ἐνώπιον τῶν δεκαστῶν μᾶρτος ὑπερασπίσεως αὐτοῦ ὁ ἀνώτατος Εἰσαγγελεὺσ τοῦ Κράτους.

Διὰ τῶν πολυκρίθμων θέσεων τῆς Ἐταιρείας διαφθεῖραι ὁ ἑκτεθῶσας πολέτευομένους καὶ διὰ τῶν θέσεων, ἂς κατέχει, συντάσσει καὶ ψηφίζονται νόμοι προσωπικοὶ ὑπὲρ ἑαυτοῦ αποκλειστικῶσ, κατορθώσας νὰ περιέλθῃ πᾶσ ἐν Ἑλλάδι ἀρχαιολογικὴ κίνησις εἰς αὐτὸν καὶ μόνον. Ταῦτα ἐπιτελεσάσας ἀπέδρασε τὴν Ἑλ-

Ὁ τίτλος τοῦ κυρίου ἀρθροῦ τῆς ἐφημερίδας «Χρόνος» τῆς 9 Νοεμβρίου 1909, τὸ ὁποῖο προκάλεσε τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Καββαδία ἀπὸ τὸ ἀξίωμα τοῦ γραμματέως τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας.

Ἡ κρίση τοῦ 1988 εἶχε ὡς σκοπὸ τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Γεωργίου Μυλωνᾶ ἀπὸ τὴ Γραμματεία τῆς Ἐταιρείας καὶ τὴν ἀντικατάστασή του μὲ πρόσωπο τῆς ἀρεσκείας τῆς τότε πολιτικῆς κατάστασης. Ἡ κρίση ἐκδηλώθηκε μὲ τὴ δημοσιοποίηση ἐκθέσεως γιὰ τὴν οἰκονομικὴ διαχείριση τῆς Ἐταιρείας, τὴν ὁποία εἶχε συντάξει ὁ διορισμένος ἀπὸ τὸν Γ. Μυλωνᾶ οἰκονομικὸς ἐλεγκτὴς Θεόδωρος Θωμόπουλος. Ὁ Θωμόπουλος ὑπέβαλε τὴν ἐκθεσὴ του καὶ στὸν Εἰσαγγελέα ὑπὸ τύπον μηνύσεως καὶ ἀναγκαστικὰ ἀσκήθηκε ποινικὴ δίωξη ἐναντίον τοῦ Γ. Μυλωνᾶ, Συμβούλων καὶ ὑπαλλήλων τῆς Ἐταιρείας. Ταυτόχρονα ὁ τότε Πρόεδρος τῆς Ἐταιρείας Κωνσταντῖνος Μπόνης καὶ ὁ προσωρινὸς Γενικὸς Γραμματεὺς Γεώργιος Κουβελάκης ζήτησαν ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο Οἰκονομικῶν τὴ διενέργεια ἐλέγχου στὰ οἰκονομικὰ τῆς Ἐταιρείας.

Ὁ Τύπος, μάλιστα μιὰ μερίδα του, ποὺ ὑποστήριζε τὴν ἀπομάκρυνση τοῦ Γ. Μυλωνᾶ, συντηροῦσε τὸ κλίμα τῆς συκοφαντίας. Στις 15 Ἀπριλίου 1988 ἀπέθανε ὁ Γεώργιος Μυλωνᾶς ἔπειτα ἀπὸ ἀλλεπάλληλες καρδιακὲς προσβολὲς ποὺ ὑπέστη ἐξ αἰτίας τῶν ἐναντίον του συκοφαντικῶν δημοσιευμάτων. Στις 15 Μαΐου ἔγινε θυελλώδης Γενικὴ Συνέλευση τῶν ἐταίρων τῆς Ἐταιρείας. Τὸ Συμβούλιο ἀναγκάστηκε νὰ προκηρῦξει ἀρχαιρεσίες ποὺ ἔγιναν στις 19 Ἰουνίου. Ἐξελέγη νέο Διοικητικὸ Συμβούλιο καὶ ἡ κρίση τῆς Ἐταιρείας τερματίστηκε ἐκεῖ. Τὸ 1991 οἱ Ἐπιθεωρητὲς τοῦ Ὑπουργείου Οἰκονομικῶν μὲ τὴν ἀπὸ 8 Μαΐου 1991 ἐκθεσὴ τους ἀποφάνθηκαν ὅτι κατὰ τὸν ἐλεγχὸ ποὺ ἔκαναν δὲν διαπίστωσαν δόλο ἢ ἀμέλεια ἢ κακὴ διαχείριση τῶν χρημάτων τῆς Ἐταιρείας καὶ τοῦ Δημοσίου. Τὴν 1 Αὐγούστου 1991 τὸ Συμβούλιο Ἐφετῶν Ἀθηνῶν μὲ τὸ ὑπ' ἀριθμ. 2246 βούλευμά του ἀπήλλαξε ἀπὸ κάθε κατηγορία ὅσους εἶχαν διωχθεῖ ποινικῶς ἐξ αἰτίας τῆς μήνυσης Θωμοπούλου.

Περισσότερα γιὰ τὴν κρίση αὐτὴ ποὺ προκάλεσε τὸν θάνατο τοῦ Γ. Μυλωνᾶ μπορεῖ νὰ ἰδεῖ κανεὶς στὰ ἐξῆς δημοσιεύματα: ΠΑΕ 1988, 279-334· ΕΔΑΕ 16, 1991, 66-67· βλ. ἀκόμη τὸν τόμο *Γεώργιος Μυλωνᾶς, ὁ βίος καὶ τὸ ἔργο του* (1989), ἰδίως 77-90 καὶ *Φίλια Ἐπη εἰς Γεώργιον Ε. Μυλωνᾶν Δ', Ἐπιλόγος*· Μιχαὴλ Σακελλαρίου, ΠΑΑ 63, 1988, 415-417.

Ἡ κρίση τοῦ 2002 ἦταν ἡ μεγαλύτερη καὶ σοβαρότερη ἀπὸ ὅσες πέρασε ἡ Ἐταιρεία, γιατί κατὰ τὴ διάρκειά της ἐκδηλώθηκε ἐμπράκτως, ἀλλὰ ἐντονότερα, γιὰ δεύτερη φορά (ἡ πρώτη ἦταν τὸ 1988), ἡ προσπάθεια νὰ τεθεῖ τὸ ἴδρυμα ὑπὸ τὸν ἄμεσο ἔλεγχο τῆς Κυβέρνησης. Αἰτία τῆς κρίσης ἦταν ἡ ἀντίδραση τῆς Ἐταιρείας, διὰ τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως της, γιὰ τὴν καταστροφή ποὺ προκλήθηκε ἀπὸ τὸ Κράτος στὸ πεδίο τῆς μάχης τοῦ Μαραθῶνος, τοῦ 490 π.Χ. Κατὰ τὴν ὑπουργικὴ ἐπιστημονικὴ ἀποψη ἡ μάχη τοῦ 490 π.Χ. δὲν ἔγινε σ' ὅλο τὸ πεδίο τοῦ Μαραθῶνος, ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὶς ἀρχαῖες μαρτυρίες καὶ τὰ εὐρήματα τῶν ἀνασκαφῶν καὶ ἄλλων ἐρευνῶν, ἀλλὰ σ' ἓνα περιορισμένο χῶρο γύρω ἀπὸ τὸν Τύμβο. Ὡς ἐκ τούτου, κατὰ τὸν Ὑπουργὸ καὶ ἄλλα μέλη

Carl Rottmann, Μαραθῶν. 1834. Κρατικὴ Συλλογὴ Γραφικῶν Τεχνῶν Μονάχου.

της Κυβέρνησης, δὲν ὑπῆρχε λόγος ποὺ νὰ ἐμποδίζει τὴν κατασκευὴ τοῦ ὀλυμπιακοῦ λεμβοδρομίου στὸν χῶρο ὅπου ὅλοι οἱ ἱστορικοί, ἀρχαῖοι, νεώτεροι καὶ σύγχρονοι, πιστεύουν ὅτι ἔγινε ἡ μεγάλη μάχη. Μόνη ἐξαιρέση ἦταν ἡ τιμημένη στὴν Ἑλλάδα Γαλλίδα φιλόλογος Jaqueline de Romilly, ἡ ὁποία σὲ ἐπιστολὴ της πρὸς τὸν τότε Ὑπουργὸ Πολιτισμοῦ τῆς Χώρας μας, ἔλεγε ὅτι «... οἱ ἀποφάσεις ποὺ ἐλήφθησαν γιὰ τὸ Μαραθῶνα μᾶς φαίνονται ἰδιαίτερα σοφές καὶ μᾶς ἔχουν πλήρως καθουσχάσει. Θὰ ἤθελα νὰ σᾶς εὐχαριστήσω καὶ ἐκ μέρους ὄλων γιὰ τὴν τόσο καλὴ πληροφόρηση καὶ προσθέτω σὺς εὐχαριστίες αὐτὲς καὶ τὴν ἔκφραση τῆς πρὸ προσωπικῆς εὐγνωμοσύνης...» (ἐφ. *Κέρδος* τῆς 12 Ἰουλίου 2001). Λίγους μῆνες νωρίτερα, σὺς 9 Μαρτίου 2001, ὁ ἱστορικὸς Nicholas Hammond, σὲ γράμμα του πρὸς τὴν Matti καὶ τὸν Nicholas Egon ἔγραφε τοῦτα τὰ τελευταῖα του λόγια: «You and your friends have put up a fine fight in defence of Marathon

Ὁ χῶρος ποὺ εἰκονίζεται στὴ σελίδα 63 ὅπως εἶναι σήμερα. «Ἡ περιοχή αὐτὴ ἦταν πάντοτε ἓνα ὑγρὸ τοπίο, τὸ ὁποῖο δὲν ἦταν προσβάσιμο ἀπὸ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους καὶ πέρα στοὺς ἀνθρώπους. - - Ἡ χωροθέτηση λοιπὸν ἐνὸς κωπηλατοδρομίου ἐκεῖ ἀποκαθιστᾷ τὸ ὑγρὸ στοιχεῖο». (5. Δ.Σ.Α.Μ.Α., 472).

Άλλες απόψεις του χώρου που εικονίζεται στη σελίδα 63.

even though it (is) not victorious. We have done our bit in the Cambridge Faculty of Classics to help. I should like to visit the site of such world history importance before it is vandalised».

Ἀπὸ τὸ μεγάλο πλῆθος τῶν λογίων, ιστορικῶν καὶ ἀρχαιολόγων ποὺ ἀντιτάχθηκαν στὴν κατασκευὴ τοῦ λεμβοδρομίου προτάθηκαν διάφορες λίμνες, φυσικὲς καὶ τεχνητές, ὅπου μπορούσε νὰ γίνει τὸ ἀγώνισμα τῆς λεμβοδρομίας χωρὶς σημαντικὸ οἰκονομικὸ κόστος. Προτιμήθηκε ὅμως ἀπὸ τὸ Κράτος ἡ ἀπαλλοτρίωση τῶν ἐκτάσεων τοῦ Μουσείου Μπενάκη στὸ πεδίου τῆς μάχης (καὶ μικρῶν ἐκτάσεων κάποιων ιδιωτῶν), ἡ ὁποία στοίχισε, κατὰ τὴν ἀπόφαση 7508/2001 τοῦ Ἐφετείου Ἀθηνῶν, 16.208.396.880 δραχμὲς ἢ 36.250.949,52 εὐρώ (μόνο γιὰ τὴν ἄγωνα ιδιοκτησία τοῦ Μουσείου Μπενάκη). Ἐξ ἄλλου, κατὰ δημοσίευμα τοῦ Ν. Νικολάου (*Καθημερινή*, 3 Μαρτίου 2007, σελ. 1), τὸ «Ὀλυμπιακὸ κέντρο κωπηλασίας Σχινιά» κόστισε 76.300.000,00 εὐρώ.

Ἡ κατὰ τὰ χρόνια 1999-2002 οἰκονομικὴ κρίση προκάλεσε ἐξ ἄλλου μεγάλη μείωση τῶν εἰσοδημάτων τῆς Ἑταιρείας. Τὰ δραστικὰ μέτρα οἰκονομιῶν ποὺ εἰσηγήθηκε ὁ Γενικὸς Γραμματεὺς καὶ δέχτηκε τὸ Συμβούλιο προκάλεσαν τὴν ἀντίδραση ὀρισμένων προσώπων ποὺ ἔπεισαν τὸν τότε Πρόεδρο τῆς Ἑταιρείας, ὅτι ἡ ἐφαρμογὴ τῶν μέτρων ποὺ εἶχαν ἐγκριθεῖ, σχεδὸν ὁμόφωνα, θὰ τὰ ἔβλαπτε. Ἐγινε διάσπαση τοῦ Συμβουλίου σὲ δύο μερίδες. Ἡ πλειονότης τῶν μελῶν (7) ἀντικατέστησε τὸν Πρόεδρο. Ἐκεῖνος προσέφυγε στὰ δικαστήρια καὶ συγχρόνως, μὲ τὴ βοήθεια μερικῶν ἐταίρων, ζήτησε τὴν ἐπέμβαση τοῦ Δημοσίου στὴ διένεξη. Τὰ δικαστήρια διόρισαν προσωρινὸ Συμβούλιο ποὺ ὑπέδειξε ὁ Ὑπουργὸς Πολιτισμοῦ, ὁ ἴδιος μὲ τὸν ὁποῖο ὑπῆρχε ἤδη ἡ σφοδρὴ ἀντίθεση γιὰ τὸ ζήτημα τοῦ Μαραθῶνος. Τὰ ἀποτελέσματα ὅμως τῶν ἀρχαιρεσιῶν ποὺ ἔγιναν στὶς 8 Δεκεμβρίου 2002 δικαίωσαν πλήρως τοὺς ἐπὶ τὰ Συμβούλους τοῦ καταργημένου ἀπὸ τὸ Δικαστήριον Συμβουλίου, ποὺ νοιάζονταν, ὅπως ἔκριναν οἱ ἐταῖροι μὲ τὴν ψῆφο τους, γιὰ τὴν προκοπὴ τῆς Ἑταιρείας. Οἱ λοιποὶ Σύμβουλοι καὶ ὁ ἐκπεσὼν, πρὶν ἀπὸ τὴ δικαστικὴ κατάργηση τοῦ Συμβουλίου, Πρόεδρος ὑπῆρξαν οἱ πρῶτοι ἐταῖροι –καὶ γιὰ πρώτη φορὰ μέσα σὲ 165 χρόνια–, ποὺ κάλε-

σαν τὸ Κράτος νὰ ἐπέμβει, ὡς Μεγάλη Δύναμις, στὰ ἐσωτερικὰ πράγματα τῆς Ἑταιρείας. Μέρος τῆς ἐπέμβασης ὑπῆρξε καὶ ἡ ἐκ μέρους τοῦ Ὑπουργοῦ Πολιτισμοῦ ἐπιστολικὴ παραπομπὴ τοῦ Γενικοῦ Γραμματέως τῆς Ἑταιρείας στὸν Εἰσαγγελέα γιὰ τυχὸν ἀδικήματα κατὰ τὴν ἄσκηση τῶν καθηκόντων του. Ἡ καταγγελία βασιζόταν σὲ ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς ἐταίρους τοῦ ἐκπεσόντος Προέδρου, ποὺ εἶχε κοινοποιηθεῖ καὶ στὸν Ὑπουργό, καὶ ἀποδεχτήκε, καὶ δικαστικῶς, ψευδῆς μὲ τὸ ὑπ' ἀριθμ. 4127/2004 (6.10.2004) βούλευμα τοῦ Συμβ. Πλημμ. Ἀθηνῶν. Ἡ κοινοποίηση στὸν Ὑπουργὸ εἶχε γίνε μὲ αὐτόγραφη σημείωση τοῦ συντάκτη τῆς ἐπιστολῆς, ἡ ὁποία ἔχει ὡς ἑξῆς: «Ἀνακοινώνεται | στὸν Κύριον Εὐάγγελον Βενιζέλον | Ὑπουργὸν τοῦ Πολιτισμοῦ, | καὶ κατὰ τὸν νόμον ἀσκούντα | τὴν ἐποπτεῖαν τῆς | ἐν Ἀθήναις Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας | διὰ νὰ λάβῃ γνῶσιν | καὶ νὰ ἐνεργήσῃ ἀναλόγως | [ὑπογραφή]».

Γιὰ καλύτερη γνώση τῆς κρίσης τοῦ 2002 ποὺ ἔχει ὡς αἰτία τὸ *ζήτημα τοῦ Μαραθῶνος* καὶ φανερὴ ἀφορμὴ τὴν περιστολὴ τῶν δαπανῶν λειτουργίας τῆς Ἑταιρείας, ὑπάρχουν τὰ ἑξῆς δημοσιεύματα: *Ὁ Μέντωρ* 57, 1-48· 58, 49-50· 59, 109-158, 166-169· 60, 189-193· 63, 2002, 49, 55-57, 63-65· 64-65, 2002, 82-85, 93-99· 66, 2003, 9-10, 16-17. *Ἔργον* 2000, 127-129· 2001, 104-107· 2003, 77· 2004, 82-86. Πλήρης ἐξιστόρηση τῆς κρίσης καὶ τοῦ ζητήματος τοῦ Μαραθῶνος θὰ ἀκολουθήσει.

Καταστροφὲς ἀπὸ τὸ Κράτος. Στὴν Ἑλλάδα τὰ μνημεῖα καὶ οἱ ἱστορικοὶ τόποι ἀπολαύουν τυπικῆς ἐκτίμησής ἀπὸ τὴν πολιτικὴ μόνον ἐφ' ὅσον χρησιμεύουν γιὰ τὴν ἐπίτευξη τῶν σκοπῶν τῆς. Ἡ ἐκτίμηση αὐτὴ ἐκδηλώνεται σὲ πανηγυρικοὺς καὶ λόγους ἐγκαινίων. Ἀπὸ τὰ μνημεῖα διατηροῦνται καὶ συντηροῦνται μόνον ἐκεῖνα ποὺ ἀποδίδουν οἰκονομικῶς, ἔχουν δηλαδὴ τουριστικὴ σημασία. Ἀπὸ τὰ ὑπόλοιπα σώζονται ὅσα εἶναι σὲ τόπους ποὺ δὲν ἔχουν οἰκονομικὴ ἀξία. Οἱ ἱστορικοὶ τόποι εἶναι οἱ πλέον ἄτυχοι. Ἀπόδειξη πρόχειρη εἶναι ἡ συστηματικὴ καταστροφὴ τῶν πεδίων τῶν μαχῶν τῶν Περσικῶν πολέμων καὶ τῶν μαχῶν τοῦ '21. Γίνονται λατομεῖα μέσα σὲ ἀρχαιολογικοὺς ἢ ἱστορικοὺς τόπους, γίνονται τερά-

Ή Ψυττάλεια ὅπως εἶναι σήμερα.

στιες μόνιμες ἐγκαταστάσεις ποὺ θὰ χρησιμοποιηθοῦν μόνον δύο ἑβδομάδες (λ.χ. Μαραθῶν) ἢ ἐξαφανίζεται ὀλοκληρωτικὰ ἕνας ἱστορικὸς τόπος γιὰ νὰ γίνουν ἐγκαταστάσεις ποὺ ἡ θέση τους ἦταν ἄλλοῦ (λ.χ. Ψυττάλεια). Ὁ λόγος ποὺ γίνονται οἱ ἄπειρες καὶ σκόπιμες καταστροφές μνημείων καὶ ἱστορικῶν ἢ φυσικοῦ κάλλους τόπων στὴν Ἑλλάδα εἶναι ἡ νοοτροπία ἐκείνων ποὺ διαχειρίζονται τὰ κοινά· ἐνεργοῦν ὄχι σύμφωνα μὲ τὸ γενικὸ συμφέρον ἀλλὰ ὡς *πολιτικοὶ ἐπιχειρηματίες* (political entrepreneurs), ὅπως ὀνομάζονται ἀπὸ τοὺς εἰδικοὺς μελετητές (Anthony Downs, *Οἰκονομικὴ θεωρία τῆς Δημοκρατίας*, σ. 51 κέ. [Παπαζήσης 1990]. *Weekly Worker* 499, Πέμπτη 9 Ὀκτωβρίου 2003). Τὴν ἴδια πνευματικὴ κατεύθυνση ἔχουν καὶ οἱ μὴ ἐπαγγελματίες πολιτικοί. Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς δικτατορίας 1967-1974 ἔγιναν πολλὲς καταστροφές μνημείων καὶ τόπων, γιὰ νὰ ἱκανοποιηθοῦν τὰ συμφέροντα φίλων τοῦ καθεστώτος.

Τμήμα τῆς Ψυττάλειας πρὶν ἀπὸ τὴν καταστροφή.

Ἡ νοοτροπία αὐτὴ ἐπεκτείνεται καὶ στὸν χῶρο τῶν ἰδεῶν. Τὸ σύστημα τοῦ νεοφιλευθερισμοῦ ποὺ ἔχει ἐπιβληθεῖ σήμερα στὴ ζωὴ μας χαρακτηρίζει ὀρισμένες μεγάλες ἠθικὲς μορφές ὡς *ἠθικοὺς ἐπιχειρηματίες* (moral entrepreneurs). Σ' αὐτοὺς περιλαμβάνει τὸν Ἰησοῦ Χριστό, τὸν Jeremy Bentham ἀλλὰ καὶ τὸν Χίτλερ (Richard A. Posner, *The Problematics of Moral and Legal Theory*, σ. 42 κέ. [The Belknap Press of Harvard University Press] 2002³).

Τὰ λατομεῖα τοῦ Μαρκόπουλου, τῶν ὁποίων ἡ λειτουργία ἀπαγορεύθηκε ἀπὸ τὸ Συμβούλιο τῆς Ἐπικρατείας, Στὴς 27 Μαρτίου 2007 ἀνακοινώθηκε ἡ ἀναστολὴ τῆς ἀπαγόρευσης.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

- Αϊνιάν Γεώργιος (1788-1848), Φιλικός, είχε πολιτική καὶ στρατιωτική δράση στὸν Ἀγώνα, μέλος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας.
- Αϊνιάν Δημήτριος (1800-1881), γραμματεὺς τοῦ Καραϊσκάκη, δικαστικός, πολιτικός καὶ συγγραφεύς.
- Αϊνιάν Χριστόδουλος (1795-1850), Φιλικός, πρῶτος γραμματεὺς τῆς Βουλῆς, τὸ 1827, μέλος τοῦ Πανελληνίου, δικαστής.
- Ἄνδρόνικος Μανόλης (1919-1992), Ἐφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων (1949-1961), καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (1957-1992), ἀνασκαφεὺς τῆς Βεργίνας.
- Ἄρβανιτόπουλος Ἀπόστολος (1874-1942), Ἐφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων (1908-1926) καὶ καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου, ἔκανε ἀνασκαφές κυρίως στὴ Θεσσαλία. Σημαντικότετο εὔρημά του ἦταν οἱ ζωγραφισμένες ἐπιτύμβιες στήλες τῶν Παγασῶν (Δημητριάδος).
- Ἀσόπος Κωνσταντῖνος (1790-1872), ἑλληνιστής, καθηγητῆς στὴν Ἴονιο Ἀκαδημία καὶ στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν.
- Βενιζέλος Ἐλευθέριος (1864-1936), Πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος (1910-1912, 1915, 1917-1920, 1924, 1928-1932, 1933), μεταφραστῆς τοῦ Θουκυδίδη.
- Βερναρδάκης Γρηγόριος (1848-1925), ἑλληνιστής, καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἐκδότης τῶν *Ἡθικῶν* τοῦ Πλουτάρχου, συγγραφεὺς τοῦ *Ἑρμηνευτικοῦ Λεξικοῦ*.
- Βιζυηνὸς Γεώργιος (1849-1896), ποιητῆς καὶ διηγηματογράφος.
- Βλαχογιάννης Γιάννης (1867-1945), πεζογράφος, ιστοριοδίφης, πρῶτος διευθυντῆς τῶν Γενικῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους (ΓΑΚ), ἐκδότης ἀπομνημονευμάτων ἀγωνιστῶν (Μακρυγιάννη, Κασομούλη, Σπυρομήλιου κ.ἄ.).
- Βλάχος Ἄγγελος (1838-1920), ποιητῆς, πεζογράφος, κριτικός, διπλωμάτης.
- Βλάχος Ἄγγελος (1915-2003), διπλωμάτης, πεζογράφος, ποιητῆς, Ἀντιπρόεδρος καὶ Πρόεδρος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας (1988-2003). Στὸν βίο καὶ τὸ ἔργο του εἶναι ἀφιερωμένο τὸ τεῦχος 67, 2003 τοῦ *Μέντορος*.
- Βλάχος Σταῦρος (1802-1864), πολιτικός, ἀγωνιστής, βουλευτῆς καὶ ὑπουργός.
- Βράιλας Ἀρμένης (1812-1884), φιλόσοφος καὶ πολιτικός, καθη-

γητής της φιλοσοφίας στην Ίόνιο Ἀκαδημία, ὑπουργὸς καὶ πρεσβευτής.

Βυζάντιος Σκαρλάτος (1798-1878), διευθυντὴς δημοτικῆς ἐκπαίδευσ-
σεως τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐκκλησιαστικῶν, λεξικογράφος,
ιστορικός, Ἀντιγραμματεὺς (1848-1851) καὶ Γραμματεὺς τῆς
Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας (1851-1852).

Γεδεὼν Μανουήλ (1851-1943), ιστορικός, Μέγας Χαρτοφύλαξ καὶ
Χρονογράφος τοῦ Πατριαρχείου Κωνσταντινουπόλεως,
Ὑπομνηματογράφος τῆς Ἐκκλησίας Ἱεροσολύμων (βλ. *Ὁ
Μέντωρ* 80, 2006, 85-87).

Γεώργιος Β΄ (1890-1947), βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων, Συμπρόεδρος
(1916-1917, 1920-1922), Πρόεδρος τῆς Ἀρχαιολογικῆς
Ἑταιρείας (1922-1924, 1935-1947).

Γλαράκης Γεώργιος (1789-1855), ἰατρός, πολιτικός, ὑπουργός, Πρό-
εδρος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας (1848-1855).

Gordon Thomas (1788-1841), Σκῶτος στρατηγός, ἀγωνιστής.
Ἐγραψε ἱστορία τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ '21.

Grote George (1794-1871), Ἄγγλος πολιτικός καὶ ιστορικός, ἔγραψε
φημισμένη ἱστορία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος.

Δάκαρης Σωτήριος (1916-1996), Ἐφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων καὶ
καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου, ἀνασκαφεὺς τῆς Δωδώνης.

Δηλιγιάννης Θεόδωρος (1820-1905), πολιτικός, ὑπουργός καὶ πρω-
θυπουργός.

Δραγάτης Ἰάκωβος (1853-1935), ἑλληνοιστής, λυκειάρχης, Γραμμα-
τεὺς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας (1920-1923).

Δραγούμης Νικόλαος (1808-1879), δημοσιογράφος καὶ πολιτικός,
Ὑπουργὸς Ἐξωτερικῶν, γραμματεὺς τοῦ Καποδίστρια.

Δροσίνης Γεώργιος (1859-1951), ποιητὴς καὶ πεζογράφος, διευθυν-
τὴς τοῦ περιοδικοῦ *Ἑστία*, Ἀκαδημαϊκός.

Δρόσος Ν. Δρόσος (1798-1870), Φιλικός, ἱερολοχίτης στὸ Δραγα-
τοάνι, ἀγωνιστής, ἀρεοπαγίτης.

Ἐρασμος, λατ. Desiderius Erasmus Roterodamus (περ. 1469-1536),
Ὁλλανδὸς ἑλληνοιστής, οὐμανιστής. Στὴν εἰκόνα ποῦ τοῦ ἔχει
φιλοτεχνήσει ὁ Düger (1471-1528) εἶναι χαραγμένη ἡ ἐπι-
γραφή τὴν κρείπτω τὰ συγγράμματα δείξει.

Εὐαγγελίδης Δημήτριος (1886-1959), Ἐφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων
(1908-1929), τεχνοκρίτης, λογοτέχνης, καθηγητὴς τῆς ἱστο-
ρίας τῆς τέχνης στὸ Πολυτεχνεῖο, ἀνασκαφεὺς τῆς Δωδώνης.

Εὐστρατιάδης Παναγιώτης (1815-1888), ἑλληνοιστής μαθητὴς τοῦ
Boeckh, καθηγητὴς στὸ γυμνάσιο τοῦ Ναυπλίου καὶ γυμνα-

- σιάρχης στο γυμνάσιο τῶν Ἀθηνῶν, Γενικὸς Ἐφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων (1863-1884), ἀνασκαφεὺς τῆς Ἀκροπόλεως, Ἀντιγραμματεὺς (1851-1852) καὶ σύμβουλος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας (1858-1883).
- Ζέπος Παναγιώτης (1908-1985), καθηγητῆς τοῦ Ἀστικοῦ δικαίου στοὺς Πανεπιστήμιο τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῆς Ἀθήνας, Σύμβουλος (1957-1979), Ἀντιπρόεδρος (1979-1980) καὶ Πρόεδρος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας (1980-1985).
- Ziller Ernst (1837-1923), Γερμανὸς ἀρχιτέκτων συνεργάτης τοῦ Θεοφίλου Χάνσεν, καθηγητῆς στοὺς Σχολεῖο τῶν Τεχνῶν στὴν Ἀθήνα, σχεδίασε καὶ κατασκεύασε μεγάλο ἀριθμὸ σημαντικῶν οἰκοδομημάτων στὴν Ἑλλάδα.
- Ἠπίτης Πέτρος (1795-1861), ἰατρὸς τοῦ Ἀλεξάνδρου Ὑψηλάντου, Σύμβουλος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας (1837-1838).
- Θρεψιάδης Ἰωάννης (1907-1962), Ἐφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων (1931-1962), ἀνασκαφεὺς τῆς Αὐλίδος καὶ τοῦ Γλαῦ.
- Ἰακωβίδης Σπύρος, Ἐπιμελητῆς τῶν Ἀρχαιοτήτων (1949-1954), καθηγητῆς τῆς Ἀρχαιολογίας στὴν Ἀθήνα, στοὺς Marburg, στὴ Heidelberg καὶ στὴν Pennsylvania, ἔκανε ἀνασκαφὲς στὴν Ἀττικὴ, Πύλο, Θήρα, Γλαῦ καὶ κυρίως στὶς Μυκῆνες, Ἀκαδημαϊκός.
- Ἰωάννου Φίλιππος (1796-1880), ἐλληνιστῆς, καθηγητῆς τῆς φιλοσοφίας στοὺς Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, Πρόεδρος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας (1859-1879).
- Καββαδίας Παναγιώτης (1851-1928), Γενικὸς Ἐφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων (1885-1909), καθηγητῆς τῆς Ἀρχαιολογίας στοὺς Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, Σύμβουλος (1886-1894) καὶ Γραμματεὺς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας (1895-1909, 1912-1920), Ἀκαδημαϊκός.
- Καποδίστριας Ἰωάννης (1776-1831), ὁ Κυβερνήτης.
- Καραμανλῆς Κωνσταντῖνος (1907-1998), Πρωθυπουργός (1955-1963, 1974-1980), Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας (1980-1985, 1990-1995).
- Καραπάνος Κωνσταντῖνος (1840-1911), πολιτευτῆς, ὑπουργὸς καὶ ἀρχαιολόγος, ἀνασκαφεὺς τῆς Δωδώνης (1877).
- Καροῦζος Χρῆστος (1900-1967), Ἐφορος καὶ Γενικὸς Ἐφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων (1919-1964), Διευθυντῆς τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, ἐξέχουσα μορφή τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιολογίας, Ἀκαδημαϊκός.
- Κασομούλης Νικόλαος (1795-1872), ἀγωνιστῆς τοῦ '21, πολέμησε

στο Μεσολόγγι καὶ μὲ τὸν Καραϊσκάκη. Ἐγραψε *Ἐνθυμήματα στρατιωτικά*.

- Κλεάνθης Σταμάτιος (1802-1862), ἀρχιτέκτων καὶ πολεοδόμος, ἱερολοχίτης στὸ Δραγατοᾶνι. Μὲ τὸν Schaubert ἐκπόνησε τὰ πολεοδομικὰ σχέδια τῆς Ἀθήνας, τοῦ Πειραιᾶ καὶ τῆς Ἐρετρίας.
- Κοκκῶνης Ἰωάννης (1796-1864), πρῶτος ὑποέφορος ἀρχαιοτήτων νήσων (1833-1834), παιδαγωγὸς καὶ ἐκπαιδευτικὸς, ἀπὸ τοὺς ἰδρυτὲς τῆς Φιλεκαπαιδευτικῆς Ἐταιρείας.
- Κολοκοτρῶνης Βλαδίμηρος (1892-1970), δισηγγοὺς τοῦ Θεοδώρου ἀπὸ τὸν Γενναῖο, Ὑποστράτηγος π.δ. Πολέμησε στοὺς Βαλκανικοὺς καὶ στὴ Μικρὰ Ἀσία. Ἀρχηγὸς Πυροβολικοῦ Μεραρχίας καθὼς καὶ τῶν Γ' καὶ Ε' Σωμάτων Στρατοῦ. Γενικὸς Γραμματεὺς τῆς Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἐταιρείας.
- Κολοκοτρῶνης Γενναῖος (1805-1868), δευτερότοκος γιὸς τοῦ Θεοδώρου, ἀγωνιστῆς, Ὑποσιπότης τοῦ Ὁθωνος, Πρωθυπουργὸς (1862).
- Κολοκοτρῶνης Θεόδωρος (1770-1843), ὁ ἡγέτης τῆς Ἐπανάστασης τοῦ '21, Φιλικός.
- Κολοκοτρῶνης Πάνος (1798-1824), πρωτότοκος γιὸς τοῦ Θεοδώρου, ἀγωνιστῆς, φρούραρχος τοῦ Ναυπλίου.
- Κολοκοτρῶνης Πάνος (1838-1893), γιὸς τοῦ Θεοδώρου, ἀξιωματικὸς τοῦ Πυροβολικοῦ, Διευθυντῆς τῆς ἀστυνομίας, ὑποσιπότης τοῦ Γεωργίου Α'.
- Κοντῆς Ἰωάννης (1910-1975), Ἐφορος καὶ Γενικὸς Ἐφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων (1936-1967, 1975), Γενικὸς Διευθυντῆς Ἀρχαιοτήτων καὶ Ἀναστηλώσεως, ἀναμορφωτῆς, μαζί μὲ τὸν Ἰωάννη Παπαδημητρίου, τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας (1960-1967).
- Κοντόπουλος Ἀλέκος (1904-1975), ζωγράφος τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου, πρωτοπόρος τῆς ἀφηρημένης τέχνης στὴν Ἑλλάδα.
- Κοντόσταυλος Ἀλέξανδρος (1837-1903), δικαστικὸς, Γενικὸς Γραμματεὺς τοῦ Ὑπουργείου Δικαιοσύνης, Ὑψηλῆς τοῦ Διαιθνοῦς Δικαίου, βουλευτῆς, Ὑπουργὸς Δικαιοσύνης καὶ Ἐξωτερικῶν, πρεσβευτῆς, Πρόεδρος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας (1880, 1882-1894).
- Κουμανοῦδης Στέφανος Α. (1818-1899), ὁ μεγάλος Γραμματεὺς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας (1859-1894), ἀρχαιολόγος, ἐπιγραφικὸς, λεξικογράφος, ποιητῆς.

- Κριεζής Ἀντώνιος (1797-1865), ἀγωνιστὴς καὶ πολιτικός, Πρωθυπουργός (1842-1844, 1849-1854).
- Κωλέττης Ἰωάννης (1774-1847), Φιλικός, πολιτικός, Πρωθυπουργός (1844-1847), Πρόεδρος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας (1844-1847).
- Κωνσταντῖνος Α΄ (1868-1923), βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων, Πρόεδρος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας (1896-1917, 1920-1922).
- Κωνσταντόπουλος Κωνσταντῖνος (1832-1910), δικαστικός, νομάρχης, πολιτικός, Πρωθυπουργός (1892).
- Λάμπρος Σπυρίδων (1851-1919), ἱστορικός, καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, Πρωθυπουργός (1916-1917).
- Λεονάρδος Βασίλειος (1857-1930), Ἔφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων (1885-1929), Διευθυντὴς τοῦ Ἐπιγραφικοῦ Μουσείου, ἐπιγραφικός, Σύμβουλος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας (1900-1915, 1916-1927).
- Lysenko Trofim (1898-1976), σοβιετικὸς βιολόγος καὶ γεωπόνος.
- Μάμουκας Ἀνδρέας (1801-1884), λόγιος· ἔλαβε μέρος στὸν Ἀγώνα καὶ κατέλαβε ἀξιώματα, Σύμβουλος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας (1849-1852) καὶ μέλος τοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Συλλόγου (1849-1855). Πολύτιμο εἶναι τὸ ἔργο του «Τὰ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος, ἤτοι συλλογὴ τῶν περὶ τὴν ἀναγεννημένην Ἑλλάδα συνταχθέντων πολιτευμάτων, νόμων καὶ ἄλλων ἐπισημῶν πράξεων ἀπὸ τοῦ 1821 μέχρι τοῦ τέλους 1832 Α΄-ΙΑ΄, Ἀθῆναι-Πειραιεύς 1839-1852».
- Μάνεσης Ἀριστόβουλος (1921-2000), καθηγητὴς τοῦ Δημοσίου καὶ τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαίου, Ἀκαδημαϊκός.
- Μαρινάτος Σπυρίδων (1901-1974), Ἔφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων, καθηγητὴς τῆς Ἀρχαιολογίας στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, Διευθυντὴς καὶ Γενικὸς Ἐπιθεωρητὴς Ἀρχαιοτήτων, Ἀκαδημαϊκός.
- Μαρκεζίνης Σπυρίδων (1909-2000), πολιτικός, Ὑπουργὸς Συντονισμοῦ (1952-1954), Πρωθυπουργός (1973). Ἐγραψε, μεταξύ ἄλλων, τετράτομη «Πολιτικὴ Ἱστορία τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος».
- Μαυροκορδάτος Ἀλέξανδρος (1791-1865), ἀγωνιστὴς καὶ πολιτικός, Ἀρχιγραμματεὺς τοῦ Ἐκτελεστικοῦ (1825), πρεσβευτὴς καὶ τρεῖς φορές Πρωθυπουργός (1843, 1844, 1853).
- Μαυρομιχάλης Ἀναστάσιος (1802-1870), γιὸς τοῦ Πετρόμπεη, ἀγωνιστὴς, ὑποστράτηγος ἐπὶ Ὄθωνος, γεροϋσιαστὴς καὶ ὑπουργός.

- Μαυρομιχάλης Ἀντώνιος (1829-1903), γιὸς τοῦ Πετρόμπεη, Ἀντιστράτηγος. Διετέλεσε Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν.
- Μαυρομιχάλης Γεώργιος (1836-1927), γιὸς τοῦ Ἀναστασίου, διαγγελεὺς τοῦ βασιλέως Γεωργίου Α΄, Ὑποστράτηγος.
- Μαυρομιχάλης Κυριακούλης (1849-1916), ἐγγονὸς τοῦ ὁμώνυμου ἀδελφοῦ τοῦ Πετρόμπεη, πολιτικός, ὑπουργὸς καὶ Πρωθυπουργὸς (1909-1910).
- Μαυρομιχάλης Πέτρος (1765-1848), ὁ Πετρόμπεης· ὁ μπεὺς τῆς Μάνης, ἡγετικὴ μορφή τῆς Ἐπαναστάσεως. Ἐπὶ Ὁθωνος ἔγινε Ἀντιπρόεδρος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας καὶ Γερουσιαστής.
- Μαυρομιχάλης Πέτρος (1828-1892), γιὸς τοῦ Ἀναστασίου, βουλευτῆς, Ὑπουργὸς τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίου Ἐκπαιδεύσεως (1863).
- Μιαούλης Ἀθανάσιος (1815-1867), γιὸς τοῦ Ἀνδρέα Μιαούλη, Ὑπασπιστῆς τοῦ Ὁθωνος, Ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν (1855), Πρωθυπουργὸς (1857-1861).
- Μιαούλης Ἀνδρέας (1869-1935), δισεγγονὸς τοῦ Ἀνδρέα Μιαούλη, ἀντιναύαρχος, ἔλαβε μέρος σὲς ναυμαχίες τῆς Ἑλλης καὶ τῆς Λήμνου, Ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν (1910).
- Μιαούλης Νικόλαος (1818-1872), γιὸς τοῦ Ἀνδρέα Μιαούλη, Ὑπασπιστῆς τοῦ Ὁθωνος.
- Μιστριώτης Γεώργιος (1840-1916), ἑλληνοεὶστής, ἀρχαῖστίς, Ἀντιπρόεδρος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας (1909-1915).
- Μουστοξύδης Ἀνδρέας (1785-1860), ἑλληνοεὶστής καὶ ἱστορικός, πρῶτος Διευθυντῆς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας ἐπὶ Καποδίστρια (1829-1831), ἱστοριογράφος τῆς Ἰονίου Πολιτείας, ἐκδότης τοῦ περιοδικοῦ *Ἑλληνομνημῶν*.
- Μπέλιος Κωνσταντῖνος (1772-1838), ἔμπορος, ὑπήκοος τῆς Αὐστροῦσσίας, βαρῶνος. Κατὰ τὸ ταξίδι του σὴν Ἑλλάδα τὸ 1836 εἶχε τὴν ἰδέα τῆς ἴδρυσης τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας (βλ. *Ὁ Μέντωρ* 73, 2004).
- Μπενάκης Ἀντώνιος (1870-1954), ὁ ἰδρυτῆς τοῦ φερωνύμου Μουσείου, Πρόεδρος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας (1932-1954).
- Μυλωνᾶς Γεώργιος (1898-1988), καθηγητῆς τῆς Ἀρχαιολογίας σὲς Η.Π.Α., Γενικὸς Γραμματεὺς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας (1979-1988), Ἀκαδημαϊκός.
- Νερούδης Ἰάκωβος Ρίζος (1778-1849), λόγιος καὶ πολιτικός, Ὑπουργός, πρεσβευτῆς, πρῶτος Πρόεδρος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας (1837-1844). (βλ. Β. Bouvier, *Ὁ Ἰακωβάκης Ρίζος*

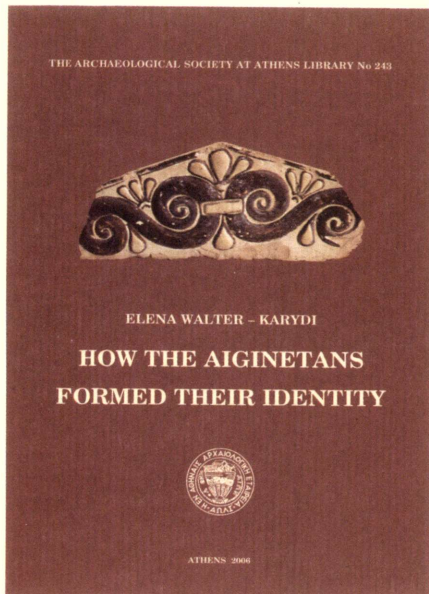
- Νερούλδος καὶ οἱ ἀρχεῖς τῶν νεοελληνικῶν σπουδῶν στὴ Γενεύη, 1826, ΠΑΑ 73, 1998, 362-367.)
- Νικόδημος Κωνσταντῖνος (1795-1879), Ψαριανὸς πυρπολητῆς, Ὑποναύαρχος, μέλος τοῦ Συμβουλίου τῆς Ἐπικρατείας, Ὑπουργός.
- Νικόλαος, πρίγκηψ (1872-1938), γιὸς τοῦ βασιλέως Γεωργίου Α΄, στρατιωτικὸς καὶ λόγιος.
- Ὅθων, βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος (1815-1867), δευτερότοκος γιὸς τοῦ Λουδοβίκου τῆς Βαυαρίας. Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν του ἰδρύθηκε ἡ Ἀρχαιολογικὴ Ἐταιρεία. Εἶχε ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ ἀρχαιολογικὰ πράγματα.
- Οἰκονόμος Γεώργιος (1883-1951), Ἐφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων, καθηγητῆς τῆς Ἀρχαιολογίας στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, Γραμματεὺς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας (1924-1951), Ἀκαδημαϊκός.
- Οἰκονόμος Κωνσταντῖνος, ὁ ἐξ Οἰκονόμων (1780-1857), λόγιος καὶ κληρικὸς, ἀντιτάχθηκε στὴν ἀπόσχιση τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο καὶ γι' αὐτὸ συγκρούστηκε μὲ τὸν Θεόκλητο Φαρμακίδη.
- Ὅρλάνδος Ἀναστάσιος (1887-1979), ἀρχιτέκτων καὶ ἀρχαιολόγος, καθηγητῆς τοῦ Πολυτεχνείου καὶ τοῦ Πανεπιστημίου στὴν Ἀθήνα, ἀκάματος ἐρευνητῆς, δημιούργησε παράδοση στὴν ἔρευνα τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν βυζαντινῶν μνημείων, Σύμβουλος (1927-1951) καὶ Γενικὸς Γραμματεὺς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἐταιρείας (1951-1979).
- Παλαμᾶς Κωστῆς (1859-1943), ὁ ποιητῆς.
- Παλαμήδης, Ρήγας (1794-1872), ἀγωνιστῆς καὶ πολιτικός, νομάρχης, Σύμβουλος τῆς Ἐπικρατείας, Ὑπουργός, Πρόεδρος τῆς Βουλῆς.
- Παπαδημητρίου Ἰωάννης (1904-1963), Ἐφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων (1929-1958), Διευθυντῆς καὶ Γενικὸς Διευθυντῆς τῶν Ἀρχαιοτήτων (1958-1963), Γενικὸς Ἐφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων, ὁ ἀνασκαφεὺς τοῦ ἱεροῦ τῆς Ἀρτέμιδος στὴ Βραυρῶνα καὶ τοῦ ταφικοῦ κύκλου Β τῶν Μυκηνῶν, ἀναμορφωτῆς, μαζὶ μὲ τὸν Ἰωάννη Κοντῆ τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας (1960-1967).
- Παπαναστασίου Ἀλέξανδρος (1876-1936), κοινωνιολόγος καὶ πολιτικός, Πρωθυπουργός (1924, 1932), καινοτόμος καὶ ριζοσπάστης.
- Παπαποστόλου Ἰωάννης, Ἐφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων καὶ καθηγητῆς τῆς Ἀρχαιολογίας στὸ Πανεπιστήμιο Ἰωαννίνων, ἀνα-

- σκαφεύς του Θέρμου, Σύμβουλος της 'Αρχαιολογικής 'Εταιρείας.
- Παππούλιας Δημήτριος (1878-1932), καθηγητής του 'Αστικού Δικαίου στο Πανεπιστήμιο 'Αθηνών, ειδικός στο άρχαιο καὶ τὸ ρωμαϊκὸ Δίκαιο, 'Αντιπρόεδρος της 'Αρχαιολογικής 'Εταιρείας (1916-1917, 1920-1932), 'Ακαδημαϊκός.
- Πέτρος Β', αὐτοκράτωρ της Βραζιλίας (1825-1891), προσδευτικός καὶ φιλελεύθερος ἡγεμών, κατήργησε τὴ δουλεία στὴ Βραζιλία (1888). 'Εξαναγκάστηκε σὲ παραίτηση.
- Πιπτάκης Κυριάκος (1798-1863), 'Εφορος καὶ Γενικός 'Εφορος τῶν 'Αρχαιοτήτων (1834-1863), εἶχε μεγάλη ἐπίδραση στὴν ἐξέλιξη καὶ διαμόρφωση της 'Αρχαιολογίας στὴν 'Ελλάδα, μόνος σχεδὸν συντάκτης της *'Εφημερίδος 'Αρχαιολογικῆς*, Σύμβουλος (1837-1852), 'Αντιπρόεδρος (1859-1863) καὶ Γραμματεὺς της 'Αρχαιολογικῆς 'Εταιρείας (1852-1859).
- Πολίτης Λίνος (1906-1982), γιὸς τοῦ Νικολάου Πολίτη, 'Εφορος τῶν 'Αρχαιοτήτων (1943-1945) καὶ καθηγητής της νεοελληνικῆς φιλολογίας, ἐκδότης τοῦ Σολωμοῦ, 'Ακαδημαϊκός.
- Πολίτης Νικόλαος (1852-1921), θεμελιωτὴς της ἑλληνικῆς Λαογραφίας, καθηγητής τοῦ Πανεπιστημίου 'Αθηνών, Σύμβουλος (1909-1911) καὶ Πρόεδρος της 'Αρχαιολογικῆς 'Εταιρείας (1918-1920).
- Πολυζώϊδης 'Αναστάσιος (1803-1872), δικαστής, δημοσιογράφος καὶ λόγιος. 'Αρνήθηκε νὰ ὑπογράψει τὴ θανατικὴ καταδίκη τοῦ Θεοδώρου Κολοκοτρώνη.
- Πουλίτσας Παναγιώτης (1884-1968), δικαστής, Πρόεδρος τοῦ Συμβουλίου της 'Επικρατείας (1954-1968), Πρωθυπουργός (1946), Σύμβουλος (1947-1949), 'Αντιπρόεδρος (1949-1954) καὶ Πρόεδρος της 'Αρχαιολογικῆς 'Εταιρείας (1954-1968).
- Ραγκαβῆς 'Αλέξανδρος Ρίζος (1809-1892), μαθητὴς τοῦ Γεωργίου Γενναδίου, ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ, Διευθυντὴς τοῦ Βασιλικοῦ Τυπογραφείου, καθηγητὴς της 'Αρχαιολογίας στο Πανεπιστήμιο 'Αθηνών (1844-1866), 'Υπουργὸς τῶν 'Εξωτερικῶν, πρεσβευτὴς, πολυσχιδὴς λόγιος, πεζογράφος καὶ ποιητὴς, πρῶτος Γραμματεὺς της 'Αρχαιολογικῆς 'Εταιρείας (1837-1851), ἤθελε νὰ δημιουργήσει ἐπιστημονικὴ ἀρχαιολογία στὴν 'Ελλάδα.
- Ραγκαβῆς 'Ιάκωβος Ρίζος (1770-1855), πατέρας τοῦ 'Αλεξάνδρου, λόγιος, μεταφραστὴς καὶ δραματογράφος.
- Rosenberg Alfred (1893-1946), Γερμανὸς πολιτικὸς θεωρητικὸς τοῦ

ναζισμού. Καταδικάστηκε σὲ θάνατο στὴ Νυρεμβέργη καὶ ἐκτελέστηκε.

- Rudhard Ἰγνάτιος von (1790-1838), Βαυαρὸς νομομαθὴς, ἀντικατέστησε στὴν Ἑλλάδα τὸν Armansperg ὡς πρωθυπουργὸς ἀλλὰ ἀναγκάστηκε νὰ παρατηθεῖ.
- Ρωμαῖος Κωνσταντῖνος (1874-1966), Ἐφορὸς τῶν Ἀρχαιοτήτων (1908-1922), Διευθυντὴς τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ὑπηρεσίας (1922-1925), Ἐφορὸς τοῦ Ἐθνικοῦ Ἀρχαιολογικοῦ Μουσείου (1925-1928), καθηγητὴς Ἀρχαιολογίας στὸ Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (1928-1940), Ἀκαδημαϊκός.
- Σλῆμαν Ἑρρίκος (Schliemann Heinrich) (1822-1890), Γερμανὸς ἀρχαιολόγος, ἔκανε μεγάλες καὶ σημαντικὲς ἀνασκαφές (Ἰθάκη, Τροία, Μυκῆνες, Ὀρχομενός).
- Σοῦτσος Παναγιώτης (1806-1868), καθαρολόγος ποιητὴς καὶ δραματουργός.
- Σοφούλης Θεμιστοκλῆς (1860-1949), ἀρχαιολόγος (Μεσσήνη, Ἡραῖο Σάμου), Ὑψηλὸς τῆς Ἀρχαιολογίας στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, πολιτικός, ἡγέτης τῶν σαμιακῶν ἐπαναστάσεων, Πρωθυπουργός (1924, 1945-1946, 1947-1949).
- Σπηλιωτόπουλος Ἐπαμεινώνδας, καθηγητὴς τοῦ Διοικητικοῦ Δικαίου στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν, Πρόεδρος τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας (2003), Ἀκαδημαϊκός.
- Σπυριδων (Βλάχος) (1873-1956), Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος (1949-1956).
- Σπυρομήλιος ἢ Μήλιος Σπύρος (1800-1880), ἀγωνιστὴς καὶ πολιτικός, Ὑπουργὸς Στρατιωτικῶν (1853, 1862). Ἐγραψε ἀπομνημονεύματα γιὰ τὴ δευτέρη πολιορκία τοῦ Μεσολογγίου.
- Σταματάκης Παναγιώτης (†1885), ἓνας ἀπὸ τοὺς σημαντικότερους Ἑλληνες ἀρχαιολόγους τοῦ 19ου αἰῶνος, Ἐφορὸς (1875-1884) καὶ Γενικὸς Ἐφορὸς τῶν Ἀρχαιοτήτων (1884-1885), ἔκανε πολλὲς ἀνασκαφές καὶ ἦταν ὁ ἐπόπιτος τῶν ἐρευνῶν τοῦ Σλῆμαν στὶς Μυκῆνες.
- Σταύρου Γεώργιος (1788-1869), ἰδρυτὴς (1841) καὶ Διοικητὴς τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος.
- Σωτηριάδης Γεώργιος (1852-1942), Ἐφορὸς τῶν Ἀρχαιοτήτων (1896-1912), καθηγητὴς τῆς Ἱστορίας στὸ Πανεπιστήμιο Ἀθηνῶν καί, γιὰ λίγο, στὸ Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, πρῶτος ἀνασκαφεὺς τοῦ Θέρμου, Ἀκαδημαϊκός.
- Τζαβέλλας Κίτσιος (1801-1855), ἀγωνιστὴς, γιὸς τοῦ Φώτου, Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν (1844, 1849), πρωθυπουργός (1847).

- Τρικούπης Χαρίλαος (1832-1896), γιός τοῦ Σπυρίδωνος, διπλωμάτης, πολιτικός, Ὑπουργός τῶν Ἐξωτερικῶν (1866), Πρωθυπουργός (1878, 1880, 1882, 1886, 1893).
- Τσαλδάρης Παναγῆς (1867-1936), πολιτικός, ἀρχηγός τοῦ Λαϊκοῦ κόμματος, Πρωθυπουργός (1932-1933, 1933-1935).
- Τσιβανόπουλος Δημοσθένης (1838-1921), Δικαστής καὶ Εἰσαγγελεὺς τοῦ Ἀρείου Πάγου (1892-1911), Σύμβουλος (1890-1894), Πρόεδρος (1894-1895) καὶ Ἀντιπρόεδρος α' (1896-1909) τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας.
- Τσοῦντας Χρῆστος (1857-1934), Ἔφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων (1883-1904), καθηγητῆς τῆς Ἀρχαιολογίας στοῦ Πανεπιστήμιου Ἀθηνῶν (1904-1924) καὶ Θεσσαλονίκης (1927). Ἐκανε πολλές συστηματικὲς ἀνασκαφὲς στὶς Μυκῆνες, στὰ νησιὰ τῶν Κυκλάδων, στὴ Θεσσαλία, στὴν Πελοπόννησο, Ἀκαδημαϊκός.
- Church Ριχάρδος (1785-1873), Ἕλληνας στρατιωτικὸς καὶ φιλέλληνας, ἀγωνιστής, Σύμβουλος τῆς Ἐπικρατείας ἐπὶ Ὀθωνος, ἀρχηγός τῶν γενικῶν ἐπιτελῶν ἐπὶ Γεωργίου Α'.
- Φαρμακίδης Θεόκλητος (1784-1860), κληρικὸς καὶ λόγιος, καθηγητῆς τῆς Ἰονίου Ἀκαδημίας (1824), καθηγητῆς τῆς Θεολογίας στοῦ Πανεπιστήμιου Ἀθηνῶν (1837-1860).
- Φιλαδελφεὺς Ἀλέξανδρος (1866-1955), Ἔφορος τῶν Ἀρχαιοτήτων (1914-1939), ἔκανε ἀνασκαφὲς στὴν Κόρινθο καὶ τὴ Νικόπολη.
- Φιλιππίδης Χρῦσανθος (1881-1949), Μητροπολίτης Τραπεζοῦντος, Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος.
- Χατζημιχαῆλ Θεόφιλος (1871-1934), λαϊκὸς ζωγράφος, ἐργάστηκε στοῦ Πήλιο καὶ στὴ Λέσβο. Κύρια πηγὴ τῶν θεμάτων ποὺ ζωγράφιζε ἦταν ἡ Ἐπανάσταση τοῦ '21.

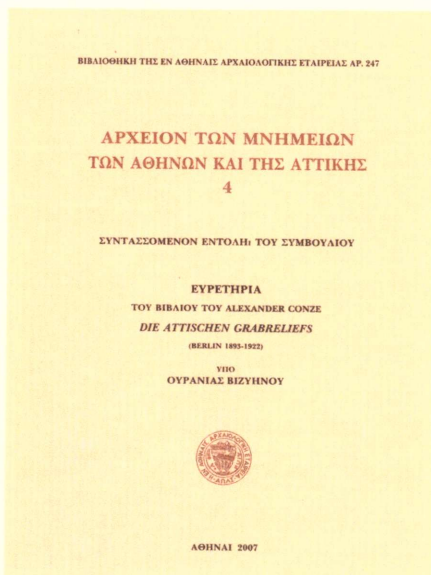
Σχήμα 15×21 εκ. Σελ. 123

ELENA WALTER-KARYDI

HOW THE AIGINETANS FORMED THEIR IDENTITY

Contents

- Victory celebrations
- Victor statues
- Aiakos as *polis* heros and Aiginetan sculpture
- The Dorian *ethnicity* of the Aiginetans
- Aiginetan Temples and works of art
- Coins
- Conclusion
- Epinician odes to Aiginetan athletes

Σχήμα 21×28 εκ. Σελ. 404

ΟΥΡΑΝΙΑΣ ΒΙΖΥΗΝΟΥ

ΑΡΧΕΙΟΝ ΤΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ 4

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

- Κατάλογος λημμάτων κατά τους τύπους εύρεσης των μνημείων
- Τοπογραφικές εξηγήσεις
- Εύρετήρια
 - Τύπων
 - Προσώπων
 - Συλλογών
- Πίνακες αντίστοιχών
 - I. Conze - *APMA* 4 - *IG* / άλλη δημοσίευση - *CAT* / άλλη δημοσίευση
 - II. *IG* - Conze - *APMA* 4
 - III. *CIL* - Conze - *APMA* 4

Διατίθενται στην 'Αρχαιολογική Έταιρεία, Πανεπιστημίου 22, 'Αθήνα 106 72, τηλ. 210 3625531 • Fax 210 3644996 • archetai@otenet.gr • www.archetai.gr
'Αποστέλλονται επίσης επί αντικαταβολή, κατόπιν παραγγελίας.

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ ΤΗΣ ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΑΡ. 241

**ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑ
ΤΩΝ ΕΠΙΤΥΜΒΙΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ
ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ**

ΥΠΟ

ΒΟΥΛΑΣ Ν. ΜΠΑΡΔΑΝΗ - ΓΕΩΡΓΙΟΥ Κ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ

ΜΕ ΤΗ ΣΥΜΒΟΗ

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Χ. ΠΕΤΡΑΚΟΥ

ΑΘΗΝΑΙ 2006

Σχήμα 21×28 εκ. Σελ. 634

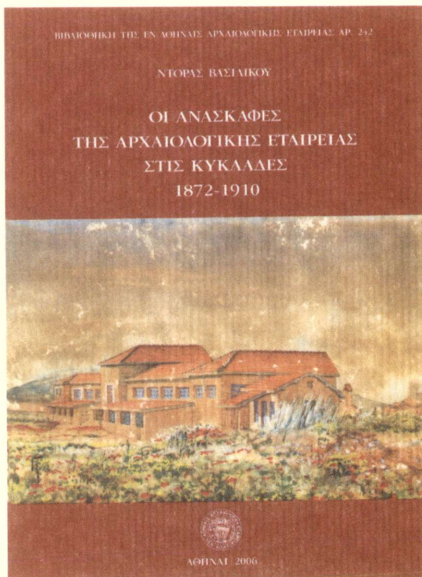
ΒΟΥΛΑΣ Ν. ΜΠΑΡΔΑΝΗ -
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Κ. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΥ
Με τη συμβολή
ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Χ. ΠΕΤΡΑΚΟΥ

**ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑ
ΤΩΝ ΕΠΙΤΥΜΒΙΩΝ ΜΝΗΜΕΙΩΝ
ΤΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ**

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Οι άττικες επιτύμβιες επιγραφές

- Δημοσίων μνημάτων
- Χριστιανών
- Άττικής δημοτών
- Varia
- Ραμνούντος
- Άδιάγνωστες
- (ὕπο Β. Χ. Πετράκου)
- Suspecta
- Ίσοτελών
- Λείψανα επιτυμβίων
έπιγραφών
- Ξένων
- Exclusa
- Άγνώστου πατρίδος
- Εύρετήριο ονομάτων
- Όροι μνημάτων
- Έπιγράμματα ανωνύμων

Σχήμα 17×24 εκ. Σελ. 204

ΝΤΟΡΑΣ ΒΑΣΙΛΙΚΟΥ
ΟΙ ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ
ΤΗΣ ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ
ΣΤΙΣ ΚΥΚΛΑΔΕΣ
1872-1910

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Εισαγωγή

- I. Η 'Αρχαιολογική Έταιρεία στις Κυκλάδες 1872-1910
 1. Οι πρώτες έρευνες
 2. Αρχαιολογία και καθημερινή ζωή
 3. Τα μουσεία
 4. Οι αρχαιολόγοι
- II. Τα έγγραφα
Χρονολογικό διάγραμμα

Διατίθενται στην 'Αρχαιολογική Έταιρεία, Πανεπιστημίου 22, 'Αθήνα 106 72,
τηλ. 210 3625531 • Fax 210 3644996 • archetai@otenet.gr • www.archetai.gr
'Αποστέλλονται επίσης επί αντικαταβολή, κατόπιν παραγγελίας.